

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Πτυχιακή εργασία:
“Ορεινός Τουρισμός. Ανάπτυξη περιοχής Καλαβρύτων”

Φοιτητές: Περράκης Αλέξανδρος, Πλάκας Χρήστος

Επιβλέπων καθηγητής:Κος Καμπισόπουλος Ιωάννης

ΠΑΤΡΑ 2011

Η παρούσα μελέτη με τίτλο “Ορεινός Τουρισμός. Ανάπτυξη περιοχής Καλαβρύτων” αποτελεί την πτυχιακή μας εργασία στο τμήμα τουριστικών επιχειρήσεων του Τεχνικού Επαγγελματικού Ιδρύματος Πάτρας.

Σκοπός της εργασίας αποτελεί η ανάλυση του φαινομένου του τουρισμού με εξειδίκευση στη μορφή του ορεινού τουρισμού καθώς και η ανάπτυξη αυτής στην περιοχή των Καλαβρύτων.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα Καθηγητή για τη δυνατότητα συνεργασίας μας, τις καταλυτικές συμβουλές του και την αμέριστη βοήθεια που μας προσέφερε, ώστε να έρθει εις πέρας αυτή η πτυχιακή εργασία.

Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μας Περράκη Γεώργιο και Περράκη Δήμητρα, Πλάκα Δημήτριο και Πλάκα Μαρία τους αδερφούς Περράκη Κωνσταντίνο – Πλάκα Αλέξανδρο, και τους φίλους μας Κοντοέ Δημήτρη ,Σταυρινάκη Αλέξανδρο , Αρφάνη Ματίνα και Ντάναση Σωτηρία για τη πολύτιμη υποστήριξη στις δυσκολίες εκπόνησης της εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	3
Εισαγωγή.....	5
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	6
1.1. Τουρισμός.....	6
1.2. Έννοιες τουρισμού.....	7
1.3. Τουρίστας και εκδρομέας.....	9
1.4. Μαζικός τουρισμός.....	9
1.5. Επιπτώσεις μαζικού τουρισμού.....	11
1.5.1. Οικονομικές θετικές επιπτώσεις.....	11
1.5.2. Οικονομικές αρνητικές επιπτώσεις.....	12
1.5.3. Κοινωνικές θετικές επιπτώσεις.....	13
1.5.4. Κοινωνικές αρνητικές επιπτώσεις.....	13
1.5.5. Περιβαλλοντικές θετικές επιπτώσεις.....	14
1.5.6. Περιβαλλοντικές αρνητικές επιπτώσεις.....	14
1.6. Εναλλακτικός τουρισμός.....	14
1.6.1. Έννοια εναλλακτικού τουρισμού.....	16
1.6.2. Μορφές εναλλακτικού τουρισμού.....	17
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	18
2.1. Ορεινός τουρισμός.....	18
2.2.1. Χαρακτηριστικά ορεινού τουρισμού.....	19
2.2. Τουριστική ανάπτυξη ορεινών περιοχών.....	20
2.3. Σπουδαιότητα ορεινού τουρισμού.....	21
2.3.1. Τρόποι άσκησης ορεινού τουρισμού.....	21
2.3.2. Δραστηριότητες σε ορεινές περιοχές.....	22
2.3.3. Προσφορά ορεινού τουρισμού.....	23
2.4. Μοντέλα ανάπτυξης ορεινού τουρισμού.....	23
2.4.1. Πρώτο μοντέλο 1870-1930.....	24
2.4.2. Δεύτερο μοντέλο 1930-1960.....	24
2.4.3. Γαλλικό μοντέλο 1960-1975.....	24
2.4.4. Τυρολέζικο πρότυπο 1975-1990.....	25
2.5. Επιπτώσεις ορεινού τουρισμού.....	26
2.5.1. Θετικές επιπτώσεις ορεινού τουρισμού.....	26
2.5.2. Αρνητικές επιπτώσεις ορεινού τουρισμού.....	27
2.6. Ορεινός τουρισμός στην Ελλάδα.....	28
2.6.1. Ορειβατικός τουρισμός στην Ελλάδα.....	30
2.6.2. Περιπατητικός ή εκδρομικός τουρισμός στην Ελλάδα.....	30
2.7. Μορφές ήπιου τουρισμού στην Ελλάδα.....	32

2.7.1.	Αγροτουρισμός.....	32
2.7.2.	Οικοτουρισμός.....	34
2.7.3.	Θρησκευτικός τουρισμός.....	35
2.7.4.	Τουρισμός περιπέτειας.....	35
2.8.	Ελληνική τουριστική πολιτική.....	36
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΑΕΙΦΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....		40
3.1.	Αειφορικός τουρισμός.....	40
3.1.1.	Αρχές της αειφορίας.....	42
3.2.	Αρχές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	43
3.3.	Έννοια αειφορικού τουρισμού.....	47
3.4.	Σύγκριση αειφορικής ανάπτυξης με μαζικό τουρισμό.....	49
3.4.1.	Επιπτώσεις μαζικού τουρισμού.....	51
3.5.	Πρότυπα αειφορικού τουρισμού.....	52
3.5.1.	Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.....	52
3.5.2.	Πρότυπο αειφορικού τουρισμού βασισμένο στις εναλλακτικές μορφές.....	53
3.6.	Εργαλεία αειφορικής ανάπτυξης και “agenda 21”.....	55
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ.....		57
4.1.	Ιστορία Καλαβρύτων.....	57
4.2.	Νεότερη ιστορία – Ολοκαύτωμα 1943.....	58
4.3.	Το μοναστήρι του μεγάλου σπηλαιού.....	61
4.4.	Το μοναστήρι της Αγίας Λαύρας.....	62
4.5.	Τα “Υδατα της Στύγος”.....	62
4.6.	Οι αρχαίοι Λούσοι.....	63
4.7.	Οι πηγές του Αροανείου.....	64
4.8.	Η Κλειτορία και ο αρχαίος Κλείτορας.....	65
4.9.	Η Χελωνοσπηλιά.....	66
4.10.	Ο ποταμός Λάδωνας.....	66
4.11.	Το κλήμα του Πausανία.....	67
4.12.	Η λίμνη του Λάδωνα.....	67
4.13.	Η Πάος.....	68
4.14.	Η Τριπόταμα και η αρχαία Ψωφίδα.....	68
4.15.	Ο ναός αναλήψεως Καστρίων.....	69
4.16.	Τα καστριά.....	69
4.17.	Αγία Λαύρα. Σύμβολο εθνικής εθνεγερσίας.....	70
4.18.	Ορεινός τουρισμός στα Καλάβρυτα.....	71
4.18.1.	Οδοντωτός σιδηρόδρομος.....	71
4.18.2.	Χιονοδρομικό κέντρο.....	72
4.18.3.	Πεζοπορία – Ορειβασία.....	74
4.19.	Διαμονή – Διατροφή – Διασκέδαση.....	77
ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....		78
ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		80

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφθονο μελάνι έχει χυθεί για να αναλυθεί το παγκόσμιο φαινόμενο του τουρισμού. Στη παρούσα εργασία προσπαθούμε να αναλύσουμε τη γέννηση μιας εναλλακτικής μορφής τουρισμού, τον ορεινό τουρισμό. Στη δεύτερη ουσιαστικά ενότητα απρουσιάζουμε μια ορεινή περιοχή της Ελλάδας, τα Καλάβρυτα.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τις έννοιες του τουρισμού και τις επιπτώσεις, θετικές και αρνητικές, που επιφέρει ο μαζικός τουρισμός. Οι αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού και ειδικά η ζημιά στο φυσικό περιβάλλον οδήγησαν στη γέννηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προσκείμενες φιλικά στο περιβάλλον.

Μία από αυτές είναι ο ορεινός τουρισμός, τον οποίο επιχειρούμε να αναλύσουμε στο δεύτερο κεφάλαιο μας. Ο ορεινός τουρισμός, που πολλές φορές ταυτίζεται λανθασμένα με τον χειμερινό τουρισμό, έχει δυνατότητες να προσφέρει ποικίλες απολαύσεις στους ενδιαφερόμενους. Αποτελείται από πληθώρα δραστηριοτήτων όπως η ορειβασία, η πεζοπορία κ.α. Το ελληνικό κράτος χαρακτηρίζεται κατ' εξοχήν ορεινό. Συνεπώς η άσκηση ορεινού τουρισμού κρίνεται επιβεβλημένη, εφόσον βέβαια υπάρχουν οργανωμένα σχέδια υποδοχής τουριστών από τους υπεύθυνους φορείς.

Σαφώς δεν θα μπορούσε να λείπει από τη μελέτη μας ο αειφορικός τουρισμός. Στο τρίτο κεφάλαιο λοιπόν προσπαθούμε να εξετάσουμε το πόσο απαραίτητη είναι η βιώσιμη ανάπτυξη στα πλαίσια του τουρισμού. Ο σεβασμός απέναντι στο περιβάλλον και το κοινωνικό στερέωμα αποτελεί χρέος όλων των επισκεπτών.

Τέλος παρουσιάζουμε την ορεινή περιοχή των Καλαβρύτων. Τα Καλάβρυτα διαθέτουν πλούσιο ιστορικό παρελθόν αλλά και ένα απίστευτο φυσικό κάλλος. Το χιονοδρομικό κέντρο, τα μονοπάτια, τα καταφύγια, οι πλαγιές και πολλά άλλα δημιουργούν έναν πόλο έλξης ορεινών τουριστών.

Το τελευταίο μέρος ανήκει στα γενικά συμπεράσματα που βγάλαμε έπειτα από την βαθιά και διεξοδική ανάλυση μας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1.ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1. Τουρισμός

Ο τουρισμός αποτελεί μια από τις βασικότερες βιομηχανίες της παγκόσμιας οικονομίας. Είτε εξελίσσεται σε τοπικό, είτε σε διεθνές επίπεδο λειτουργεί ως βασικότατο έσοδο των εθνικών οικονομιών, καλύπτοντας παράλληλα την ανθρώπινη ανάγκη της σωματικής και πνευματικής ευχαρίστησης και ξεκούρασης. Μεγάλο της προσόν είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι δεν αποκλείει κανένα οικονομικό στρώμα, ανάλογα πάντα με την οικονομική ευχέρεια του κάθε συμμετέχοντα σε αυτή.

Αν θελήσουμε να δώσουμε έναν καθαρό ορισμό στο φαινόμενο του τουρισμού είναι πολύ πιθανό να υπεραπλουστεύσουμε την έννοια του. Και αυτό γιατί εμπεριέχει πληθώρα δραστηριοτήτων. Δραστηριότητες άλλες φορές αλληλένδετες και ταυτόχρονα πολλές φορές αντικρουόμενες. Ο τομέας του τουρισμού αναπτύσσεται με φρενήρεις ρυθμούς προκαλώντας συνεχώς αλλαγές στις σύγχρονες κοινωνίες. Έτσι εξηγείται και η δυσκολία των επιστημόνων να δώσουν μια ακριβή οριοθέτηση στο φαινόμενο του τουρισμού, κυρίως λόγω αφενός της μη διαφανούς καταγραφής στατιστικών στοιχείων και αφετέρου λόγω της χρονικής αναντιστοιχίας. Το τελευταίο φαντάζει μάλιστα πολύ λογικό αν λάβουμε υπ' όψιν μας τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στους κόλπους της τουριστικής βιομηχανίας στο πέρασμα των χρόνων.

1.2. Έννοιες Τουρισμού

Η επίσημη εκτίμηση της έννοιας του τουρισμού είναι η εξής: Τουρισμός σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ. (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού) αποτελεί το φαινόμενο της μετακίνησης ενός ατόμου σε ένα μέρος, με σκοπό την αναψυχή, για περίοδο τουλάχιστον μίας νύχτας (διανυκτέρευση) έως ένα χρόνο, για τους διεθνείς τουρίστες (τουρισμός σε αλλοδαπή χώρα), και έως έξι μήνες, για τους ντόπιους τουρίστες (τουρισμός σε ημεδαπή χώρα)¹.

Το φαινόμενο του τουρισμού, σύμφωνα με τους Clawson και Knetsch, είναι στενά συνυφασμένο με το κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο της ζωής και στηρίζεται σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή στοιχεία της παραγωγής και της παροχής υπηρεσιών². Αυτό ακριβώς το πολυσύνθετο μείγμα του τουρισμού δυσχεραίνει τις προσπάθειες προσδιορισμού του όρου.

Οι Jansen-Verdeke και Dietvorst πιστεύουν ότι το φαινόμενο του τουρισμού συνδέεται άμεσα με τον τομέα της αναψυχής και τον ελεύθερο χρόνο³. Τουρισμός, αναψυχή και ελεύθερος χρόνος συνιστούν μια αρμονική ομάδα. Αντίθετα οι οικονομικοί και τεχνικοί όροι αγηγούν το ανθρώπινο στοιχείο και δίνουν βαρύτητα στα ποσά των μετακινήσεων.

Ο Leiper, μέσω της μελέτης του, είναι ουσιαστικά ο πρώτος ο οποίος δίνει μια ιδιαίτερη δυναμική στην επιστήμη του τουρισμού⁴. Η τελευταία είναι

¹ Πηγή από Π.Ο.Τ. (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού)

² Clawson - Knetsch (1996)

³ Jansen-Verdeke – Dietvorst (1987)

⁴ Leiper (1981)

άρρηκτα δεμένη με άλλες επιστήμες (ψυχολογία, κοινωνιολογία, οικονομία) αποτελεί παρ' όλα αυτά μια ξεχωριστή επιστήμη. Η μελέτη της επικεντρώνεται γύρω από τη βιομηχανία, αναδεικνύοντας ένα σύστημα πέντε στοιχείων:

- Το στοιχείο του ανθρώπινου δυναμικού
- Η περιοχή προέλευσης
- Μία ενδεχόμενη ενδιάμεση περιοχή
- Η περιοχή προορισμού ή περιοχή υποδοχής
- Η ίδια η τουριστική βιομηχανία

Οι Mathieson και Wall ακολουθούν κατά ένα τρόπο τον Leiper. Ο ορισμός τους εμπεριέχει τρία βασικά στοιχεία⁵:

- Ένα δυναμικό στοιχείο που περιλαμβάνει το ταξίδι προς έναν επιλεγμένο τουριστικό προορισμό
- Ένα στατικό στοιχείο που περιλαμβάνει την παραμονή στον προορισμό αυτό
- Ένα ταχνητό στοιχείο που προκύπτει μέσα από τα πρώτα δύο

Οι Mill και Morrison όρισαν τον τουρισμό ως ένα ιστό αράχνης που αποτελείται από τέσσερα στοιχεία:

- Η αγορά
- Το ταξίδι
- Ο προορισμός
- Το μάρκετινγκ

Αν αγγίξεις ένα στοιχείο σύμφωνα με τους Mill και Morrison τότε όλος ο ιστός επηρεάζεται⁶.

Η πιο πρακτική λύση πάντως στην αποδοχή της έννοιας του τουρισμού ήρθε από τον Smith. Ο Smith πιστεύει πως είναι πιο ρεαλιστικό να αποδεχτούμε έναν αριθμό διαφορετικών ορισμών, όπου ο κάθε ένας να εξυπηρετεί ένα συγκεκριμένο σκοπό, ανάλογα πάντα τις ανάγκες διατύπωσης του⁷. Υπάρχει μία πληθώρα ορισμών του τουρισμού, που ο καθένας διαθέτει θεωρητικά χαρακτηριστικά, και αντανακλούν ερευνητικές πρωτοβουλίες διαφορετικών ερευνητικών τομέων.

---

⁵ Mathieson – Wall (1982)

⁶ Mill – Morrison (1985)

⁷ Smith (1990)

1.3. Τουρίστας και εκδρομέας

Το μεγαλύτερο μέρος του επιστημονικού προβλήματος οριοθέτησης της έννοιας του τουρισμού, αφορά την έννοια του τουρίστα και αυτή του εκδρομέα.

Τουρίστες θεωρούνται όσοι είναι προσωρινοί επισκέπτες και μένουν στη χώρα για ένα διάστημα τουλάχιστον είκοσι-τεσσάρων ωρών. Οι λόγοι μπορούν να είναι:

- A) Διακοπές (ψυχαγωγία, θρησκεία, αθλητισμός κ.α.)*
- B) Επαγγελματικοί και οικογενειακοί λόγοι*
- Γ) Αποστολές, συναντήσεις και συνέδρια*

Εκδρομείς θεωρούνται οι προσωρινοί επισκέπτες οι οποίοι μένουν λιγότερο από είκοσι-τέσσερις ώρες στην χώρα επίσκεψης τους για οποιοδήποτε λόγο⁸.

Η έννοια του τουρίστα πλέον έχει καταλήξει να ταυτίζεται με την έννοια του επισκέπτη, ενώ η έννοια του επισκέπτη δεν συνηθίζεται να χρησιμοποιείται για να περιγράψει ταξιδιώτες που επισκέπτονται άλλη χώρα για οποιοδήποτε λόγο. Η αιτία αυτού βρίσκεται στο γεγονός πως ο «τουρίστας» έχει διεθνοποιηθεί και χρησιμοποιείται με την ίδια λέξη σε όλες τις γλώσσες ανά το κόσμο, αναφορικά με τις τουριστικές δραστηριότητες.

1.4. Μαζικός τουρισμός

Υπάρχουν πολλές μορφές τουρισμού. Η κλασικότερη είναι αναμφίβολα αυτή του μαζικού τουρισμού. Ως μαζικός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός που διαμορφώνεται και διεκπεραιώνεται με οργανωμένο τρόπο από τουριστικούς φορείς και επιχειρήσεις και συνδέεται με τις εκάστοτε κυρίαρχες μορφές του. Συνδέεται άμεσα με την έννοια της αναψυχής. Περιλαμβάνει δραστηριότητες που συμβαίνουν κατά την διάρκεια των διακοπών, με σκοπό τη ξεκούραση και τη διασκέδαση.⁹ Αυτό το είδος διακοπών, που μόλις περιγράψαμε, ακολουθεί ο μεγαλύτερος όγκος τουριστών με κύριο τόπο διαμονής ξενοδοχειακές ή παρόμοιες μονάδες συνήθως σε παράκτιες περιοχές.

---

⁸ Τσάρτας (1996)

⁹ Λαγός (2005)

Ιστορικά το φαινόμενο του τουρισμού συναντάται στα χρόνια προ Χριστού από τους αρχαίους Έλληνες και Ρωμαίους. Αργότερα έχουμε στη περίοδο της Αναγέννησης τουριστικές μετακινήσεις κυρίως με την θρησκευτική μορφή. Η ραγδαία άνοδος πάντως του τουρισμού λαμβάνει χώρα τη περίοδο 1950-1980. Τα τουριστικά μεγέθη εικοσαπλασιάστηκαν και ο τουρισμός εξελίσσεται σε μια μεγάλη βιομηχανία. Εκείνη τη περίοδο χρίζεται και ως «μαζικός» τουρισμός.

Στον ελληνικό χώρο μετά το 1970 έχουμε τις πρώτες ενδείξεις έργων υποδομής και υπηρεσιών για την κάλυψη αναγκών των τουριστών¹⁰.

Σήμερα το 40%-50% των τουριστικών μετακινήσεων αντιπροσωπεύει, ο συνηθέστερος τύπος του μαζικού τουρισμού, ο παραθεριστικός τουρισμός. Ο επισκέπτης απολαμβάνει (επί τω πλείστω) παθητικά ότι του προσφέρουν στις οργανωμένες διακοπές του με κύριο αντικείμενο παραθερισμού τον ήλιο, τη θάλασσα και όποια άλλη ξενοδοχειακή ή τουριστική υπηρεσία παρέχεται¹¹. Η μορφή αυτή τουρισμού ανήκει στον γενικό τουρισμό. Η εξειδικευμένη δημιουργία υποδομών σε αυτό τον τύπο διακοπών βοήθησε σε μεγάλο βαθμό την μαζικοποίηση του τουρισμού, βάζοντας ουσιαστικά σε ένα καλότυπι τις τουριστικές προτιμήσεις των επισκεπτών. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν πως η ανάπτυξη του τουρισμού έγινε καθαρά στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού αφού τα οικονομικά οφέλη ήταν από το ξεκίνημα τεράστια.

Κύρια χαρακτηριστικά του προτύπου του μαζικού τουρισμού, στο διάστημα της άνθησης του, αποτελούν:

- A) Μαζικότητα*
- B) Ομαδικότητα*
- Γ) Διεθνισμός*

Οι συνθήκες για την ανάπτυξη του, όπως προαναφέραμε, ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές. Κάποιοι από τους λόγους που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του είναι οι εξής:

- Η βελτίωση των όρων εργασίας και της αμοιβής των εργαζομένων
- Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων
- Η εξέλιξη των συγκοινωνιακών μέσων και ιδιαίτερα του αεροπλάνου

---

¹⁰ Ένωση Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος

¹¹ Αποστολόπουλος (2001)

- Η οργάνωση των ταξιδιών με το σύστημα των ναυλομένων πτήσεων και τα τουριστικά πακέτα
- Η εμφάνιση νέων αγορών σε νέες περιοχές
- Η μαζική τουριστική παραγωγή, κατανάλωση και διαφήμιση
- Η απελευθέρωση των περιορισμών στις αερομεταφορές

1.5. Επιπτώσεις Μαζικού τουρισμού

Όπως κάθε βιομηχανία αναπτύσσεται, έτσι και εκείνη του τουρισμού επιφέρει πολλές επιπτώσεις. Ιδιαίτερα ο μαζικός τουρισμός προκάλεσε πολλές αλλαγές στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα όλων των χωρών.

1.5.1. Οικονομικές θετικές επιπτώσεις

A) Αύξηση εισοδήματος: Οι επενδύσεις που γίνονται άμεσα (κατασκευή ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, εξοπλισμός κτλ.) αλλά και έμμεσα (κατασκευή αεροδρομίων και λιμανιών κτλ.) αναβαθμίζουν τις οικονομίες των χωρών και αυξάνουν το εθνικό εισόδημα τους.

B) Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας: Ο τουριστικός τομέας συμβάλλει αποφασιστικά στη μείωση της ανεργίας (έστω και εποχιακά). Προσφέρει υπηρεσίες στις οποίες χρειάζονται πολλά άτομα για να προσφερθούν (εντάσεως εργασίας)¹².

¹² Αποστολόπουλος (2009)

Γ) *Περιφερειακή ανάπτυξη*: Η ανάπτυξη του τουρισμού σημαίνει αυτόματα και ανάπτυξη των περιφερειών. Με αυτό τον τρόπο αποφορτώνονται οι μεγάλες πόλεις και αποφεύγονται τα προβλήματα της αστυφιλίας (έστω και προσωρινά).

Δ) *Βελτίωση ισοζυγίου πληρωμών*: Ο τουρισμός βοηθάει μέσω του συναλλάγματος, στη μείωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου (πληρωμές εισαγόμενων – εξαγόμενων προϊόντων)¹³.

1.5.2. Οικονομικές αρνητικές επιπτώσεις

Α) *Τουριστική μονοκαλλιέργεια*: Υπάρχουν περιοχές που στηρίζονται αποκλειστικά στον τουρισμό (χαρακτηρίζονται τουριστικές). Υπάρχει λοιπόν κίνδυνος εγκατάλειψης παραγωγικών δομών και ιδιαίτερα ντόπιων¹⁴.

Β) *Διαρροές*: Τα χρήματα που ξοδεύουν οι τουρίστες δεν καταλήγουν πάντα στη χώρα υποδοχής. Υπάρχουν οι λεγόμενες «διαρροές» συναλλάγματος (ίσως επωφελούνται ξένες εταιρίες από εισιτήρια ή προϊόντα εξωτερικού) αλλά και οι «διαρροές» ξενοδοχείων (ίσως χρησιμοποιούνται παραγωγικοί πόροι από άλλες περιοχές). Σύμφωνα με στατιστικές του 1998 περίπου το 30% του εισαγόμενου συναλλάγματος διέρρεε στο εξωτερικό¹⁵.

Γ) *Εποχικές διακυμάνσεις*: Ο τουρισμός χαρακτηρίζεται συνήθως ως εποχικός. Είναι πολύ πιθανό να έχουμε λοιπόν χρονική υπερσυγκέντρωση, κάτι που ζημιώνει δραματικά την απασχόληση (έχουμε μόνο εποχική). Δηλαδή, η εποχική απασχόληση φέρνει με τη σειρά της εποχική ανεργία. Επίσης σημαντικό είναι να αναφέρουμε τις ζημιές που ακολουθούν οι εποχικές διακυμάνσεις. Η μη τουριστική περίοδος προκαλεί αδρανοποίηση σε πολλές επιχειρήσεις που λειτουργούν συγκεκριμένους μήνες στη διάρκεια του χρόνου, όπως ξενοδοχεία εστιατόρια κτλ. Παράλληλα πολλές άλλες επιχειρήσεις ζημιώνονται καθώς υπολειτουργούν, όπως τουριστικά γραφεία, μονάδες εστίασης, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων κτλ. Συμπέρασμα οι απολύσεις του πλεονάζοντος προσωπικού και ακόμα

---

¹³ Κοκκώσης (2001)

¹⁴ Casson (1995)

¹⁵ Σχίδας (1998)

έξοδα για συντηρήσεις των επιχειρήσεων. Το πρόβλημα έγκειται κυρίως για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που πρέπει να ανταγωνιστούν μεγαλύτερες από αυτές, με μικρά περιθώρια κέρδους.

E) Περιφερειακές ανισότητες: Εκτός από την χρονική υπερσυγκέντρωση έχουμε και την χωρική υπερσυγκέντρωση. Είναι γνωστό σε όλους ότι την τουριστική περίοδο υπάρχουν οι χωρικές προτιμήσεις (ελληνικό παράδειγμα το νησί Μύκονος) με αποτέλεσμα να αγνοούνται περιοχές της περιφέρειας και να «μένουν πίσω» οικονομικά και συνεπώς αναπτυξιακά. Ακόμα και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δώσει βάρος στην εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων¹⁶.

ΣΤ) Άνοδος των τιμών: Στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου η ζήτηση ανεβαίνει ενώ πολλές φορές η προσφορά δεν είναι ικανή να την καλύψει. Οικονομική απόρροια είναι η άνοδος των τιμών ή αλλιώς αύξηση του πληθωρισμού.

1.5.3. Κοινωνικές θετικές επιπτώσεις

Στο κοινωνικό επίπεδο έχουμε επίσης κάποιες επιπτώσεις του τουρισμού. Οι κυριότερες αφορούν την αποφόρτιση των μεγάλων κέντρων. Η εργασία που οπροσφέρεται σε πολλές οικογένειες κατά τις τουριστικές περιόδους αναβαθμίζουν περιοχές της περιφέρειας σε κοινωνικό επίπεδο και αναβιώνουν πολλές ξεχασμένες περιοχές. Στα θετικά μπορούμε να προσθέσουμε και τη συνάντηση διαφορετικών λαών πολλές φορές με διαφορετική κουλτούρα.

1.5.4. Κοινωνικές αρνητικές επιπτώσεις

Οι τουρίστες στη διάρκεια της εγκατάστασης τους σε μια άλλη περιοχή δεν συντελούν πάντα στην κοινωνική ευημερία. Στις δυσμενείς κοινωνικές επιπτώσεις ανήκουν η αλλοίωση των τοπικών παραδόσεων, η εγκληματικότητα, η πορνεία, η διάδοση μεταδοτικών νοσημάτων, ναρκωτικά κ. α.

---

¹⁶ Κοκκώσης (2001)

1.5.5. Περιβαλλοντικές θετικές επιπτώσεις

Δεν θα μπορούσαν να λείπουν οι επιπτώσεις από τον περιβαλλοντικό τομέα από τη στιγμή που ο άνθρωπος χρησιμοποιεί σε μεγάλο βαθμό το χώρο της φύσης ώστε να αναπτύξει στο μέγιστο βαθμό, το φαινόμενο της τουριστικής βιομηχανίας.

Παρόλο που οι επιπτώσεις είναι σαφώς περισσότερο δυσμενείς, υπάρχουν και θετικές. Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου αλλά και η ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος οδήγησαν στη διάσωση αρχαιολογικών χώρων και τη συντήρηση μνημείων. Υπό άλλες συνθήκες η συνεχής φθορά τους από τον χρόνο ίσως κατέληγε στην καταστροφή τους¹⁷.

1.5.6. Περιβαλλοντικές αρνητικές επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον είναι εκτός από μεγάλες σε αριθμό, μεγάλες και σε μέγεθος. Η τουριστική βιομηχανία, όπως κάθε βιομηχανία άλλωστε, χρησιμοποιεί συντελεστές παραγωγής που έχουν άμεση σχέση με τη φύση και το περιβάλλον. Κατ'αρχάς έχουμε την ρύπανση του περιβάλλοντος από τα μεταφορικά μέσα (αεροπλάνα, αυτοκίνητα κτλ.). Χρησιμοποιούνται μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και άρα έχουμε την εξάντηλη καυσίμων (π.χ. πετρέλαιο). Ακόμα έχουμε τη μείωση εκτάσεων και τη καταπάτηση παράνομων εδαφών με σκοπό τη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων. Διάβρωση εδαφών και αλλοίωση γεωλογικών χαρακτηριστικών (π.χ. σπηλιές). Σε όλα αυτά μπορούμε να προσθέσουμε τους κινδύνους πυρκαγιών ή χιονοστιβάδων¹⁸.

---

¹⁷ Μαυροδόντης (3006)

¹⁸ Cooper – Fletcher (1993)

1.6. Εναλλακτικός τουρισμός

Η ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού μετέτρεψε τον τουρισμό των λίγων σε τουρισμό της μάζας, δηλαδή των πολλών. Η βάση του μαζικού τουρισμού βασίζεται στο GIT¹⁹, όπου προσφέρονται σε πακέτα ο τόπος προορισμού, το κατάλυμα, το μεταφορικό μέσο ακόμα και η διατροφή. Το μοντέλο αυτό του μαζικού τουρισμού άρχισε να υπερφορτώνεται και να φτάνει στα όρια του κορεσμού. Απόρροια της υπερφόρτωσης ήταν το ξεπήδημα νέων μοντέλων τουρισμού και η διαμόρφωση νέων ειδικών ειδών του²⁰. Και πιο συγκεκριμένα άρχισε να αναπτύσσεται (μετά τις αρχές 1970) μία νέα μορφή ήπιου ή μαλακού ή ποιοτικού τουρισμού που πήρε την ονομασία του εναλλακτικού τουρισμού.

Ο εναλλακτικός τουρισμός αποσκοπεί κυρίως στη ποιότητα, διαφυλάττοντας παράλληλα το περιβάλλον, αναπτύσσει την τοπική οικονομία, προστατεύοντας την ίδια στιγμή την τοπική κουλτούρα, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ ντόπιων και τουριστών²¹. Ως έννοια ο εναλλακτικός τουρισμός ορίζεται το σύνολο των ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών, οι οποίες διακρίνονται από εξειδίκευση ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες και προτιμήσεις των τουριστών, απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο κοινό, στηρίζονται σε ανεκτές και ήπιες δραστηριότητες, ενώ αναδεικνύουν τη πολιτιστική κληρονομιά και τα φυσικά κάλλη μιας περιοχής χωρίς να καταστρέφουν προσφέροντας παράλληλα λύσεις σε προβλήματα τουριστικής εποχικότητας²².

Οι εχθροί του μαζικού τουρισμού, και συνεπώς υποστηρικτές του εναλλακτικού, τον κατηγορούν πως δεν ωφελεί την τοπική ανάπτυξη και εμπορευματοποιεί αλόγιστα τους φυσικούς πόρους. Στην αντίπερα όχθη, ο εναλλακτικός τουρισμός τάσσεται υπέρ της φυσικής ομορφιάς και της πολιτιστικής κληρονομιάς, της εργασίας και των παραδοσιακών επαγγελμάτων συνδυάζοντας πάντα τις διακοπές με υπηρεσίες υψηλής ποιότητας. Η σημαντικότερη όμως συνεισφορά του είναι με διαφορά η μείωση σπατάλης πόρων συγκριτικά με τον μαζικό τουρισμό, αλλά και η έμφαση που δίνεται στην ανάδειξη αφενός και την προστασία αφετέρου του περιβάλλοντος. Η αναγκαιότητα της προστασίας του περιβάλλοντος ήταν άλλωστε το βασικό κίνητρο της τάσης για απομάκρυνση από τα μεγάλα αστικά κέντρα²³.

---

¹⁹ Group Inclusive Tours

²⁰ Weiler – Hall (1992)

²¹ Ανδριώτης (2001)

²² Ανδριώτης (2008)

²³ Fennell (1993)

Όποιες κι αν είναι οι απόψεις ανφορικά με τον εναλλακτικό τουρισμό, σίγουρα αποτελεί μια εναλλακτική λύση του μαζικού. Η ειδοποιός διαφορά έγκειται στο διαφορετικό μοντέλο οικονομικής στρατηγικής που αναπτύσσει. Προωθεί περισσότερο την ντόπια κοινωνία. Οι επενδύσεις είναι σαφώς μικρότερης κλίμακας και άρα και τα κεφάλαια περιορισμένα. Και παρόλο που αποφέρει οφέλη στις ντόπιες κοινωνίες, δεν αποφέρει δημιουργία κερδών και θέσεων εργασίας καθώς αναφέρεται σε μικρό αριθμό τουριστών²⁴. Ακόμα και αν εξετάσουμε τα κίνητρα του κάθε τουρίστα όπως εξερεύνηση, αποστροφή προς πολυσύχναστα μέρη, αγάπη προς τόπους και πολίτες, θα δούμε πόσο διαφορετικές επιπτώσεις έχουν στην οικονομία και το περιβάλλον²⁵. Βγάζουμε εύκολα το συμπέρασμα πως η περιορισμένη διαρροή χρήματος επιλέγεται από τον τουρίστα σε τοπικό επίπεδο.

Είναι σαφές πως ο εναλλακτικός τουρισμός δεν μπορεί να συγκριθεί με το μέγεθος του μαζικού αφού έχουμε τεράστια διαφορά σε ζήτηση και επενδύσεις. Η δυναμική του όμως είναι τέτοια ,που μειώνει τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού. Προσελκύει τουρίστες σε υποανάπτυκτες περιοχές, αποκεντρώνει το τουριστικό κύκλωμα και δημιουργεί τουριστικά προϊόντα εκτός υψηλής τουριστικής περιόδου, ισοκατανέμοντας έτσι τους τουρίστες κατά τη διάρκεια του έτους.

1.6.1. Έννοια εναλλακτικού τουρισμού

Με τον όρο εναλλακτικός τουρισμός ορίζεται το σύνολο των ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών, οι οποίες διακρίνονται από εξειδίκευση ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες και προτιμήσεις των πελατών τους, απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο κοινό, στηρίζονται σε οικολογικά ανεκτές και ήπιες δραστηριότητες, ενώ αναδεικνύουν χωρίς να καταστρέφουν τα φυσικά κάλλη μίας περιοχής.

---

²⁴ Wheelfer (1991)

²⁵ Cazes (1989)

1.6.2. Μορφές εναλλακτικού τουρισμού

Όπως προαναφέραμε, ο εναλλακτικός τουρισμός αναφέρεται σε μεμονωμένες ομάδες ατόμων με ενδιαφέροντα όπως η φύση, ο αθλητισμός, ο πολιτισμός, η παράδοση, η θρησκεία κ.α. Αντίστοιχα και οι διάφορες μορφές του εναλλακτικού τουρισμού έχουν ως χαρακτηριστικά τους την επαφή με τη φύση και την αποφυγή μαζικών τουριστικών πακέτων, συμβάλλοντας παράλληλα στην προστασία του περιβάλλοντος και στη λύση του προβλήματος της τουριστικής εποχικότητας. Ο εναλλακτικός τουρισμός δεν μπορεί να αντικαταστήσει σε καμία περίπτωση τον μαζικό, αλλά μπορεί να δώσει μια μεγάλη βοήθεια στα προβλήματα της περιφέρειας²⁶.

Οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι οι εξής²⁷:

1. Κοινωνικός τουρισμός
2. Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματικών ενώσεων
3. Αγροτουρισμός
4. Τουρισμός στο ύπαιθρο (φυσιολατρικός τουρισμός)
5. Τουρισμός τρίτης ηλικίας (τουρισμός παραχείμασης)
6. Αθλητικός τουρισμός
7. Τουρισμός περιήγησης
8. Θαλάσσιος τουρισμός
9. Οικολογικός τουρισμός
10. Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
11. Ιαματικός τουρισμός
12. Πολιτιστικός τουρισμός
13. Εκπαιδευτικός τουρισμός
14. Θρησκευτικός τουρισμός
15. Συνεδριακός τουρισμός
16. Εκθεσιακός τουρισμός
17. Τουρισμός κινήτρων
18. Επαγγελματικός τουρισμός
19. Ορεινός τουρισμός
20. Γυμνιστικός τουρισμός
21. Χρονομεριστική μίσθωση
22. Τουρισμός περιπέτειας

---

²⁶ Ιατρός (2005)

²⁷ Τσιάρας (2001)

- 23. Τουρισμός χειμερινών σπορ
- 24. Τουρισμός σε θεματικά πάρκα και μουσεία
- 25. Αστικός τουρισμός

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1. Ορεινός Τουρισμός

Μια από τις πιο διαδεδομένες μορφές τουρισμού που αναφέραμε στο τέλος του πρώτου κεφαλαίου είναι αδιαμφισβήτητα ο ορεινός τουρισμός (mountain tourism). Ο εναλλακτικός ορεινός τουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολύπλευρης δραστηριότητας στον ορεινό χώρο, η οποία φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες θα μπορεί να συμμετέχει, να αθληθεί, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης και της γνώσης, να γνωρίσει τα βουνά και τις φυσικές ομορφιές στις ορεινές αυτές αγροτικές περιοχές, να γνωρίσει τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου.

Ο ορεινός τουρισμός έχει ως χαρακτηριστικό γνώρισμα τη χωρική διάσταση και τη μεγάλη θεματική ποικιλία των δραστηριοτήτων. Οι τουριστικές δραστηριότητες κάθε μορφής και τύπου, στους ορεινούς όγκους, έχουν παράδοση αιώνων και οι στόχοι τους κατά κύριο λόγο αφορούν στη φυσιολατρία, στην υγεία καθώς και στη γνωριμία με τον αγροτικό πολιτισμό. Οι στόχοι αυτοί, για ταξίδια στο βουνό ή στις ορεινές περιοχές, είναι διαχρονικοί. Όμως σήμερα έχουν αλλάξει σημαντικά η

οργάνωση των υποδομών και των προσφερόμενων υπηρεσιών, καθώς και ο αριθμός και η ποικιλία των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται.

2.1.1 Χαρακτηριστικά ορεινού τουρισμού

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν από το δεύτερο κιάλας μισό του 20^{ου} αιώνα πολύ σημαντικούς προορισμούς, ειδικά για τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες. Η πραγματοποίηση αθλητικών-αναψυχικών δραστηριοτήτων στους ορεινούς όγκους είναι αποτέλεσμα μια μακράς πορείας οικονομικής, τεχνολογικής, κοινωνικής και ανθρωπολογικής μορφής²⁸.

Τα πρώτα κίνητρα αναφέροντα ως ανθρωπολογικής φύσεως (προσωπική αναζήτηση στο άγνωστο). Ο συνδυασμός τους με τις κλιματολογικές συνθήκες των ορεινών όγκων και την ενεργοποίηση αθλητικών-αναψυχικών δραστηριοτήτων (χιονοδρομία) οδήγησαν στη δημιουργία κέντρων υποδοχής τουριστών. Έτσι αρχικά η αυθεντικότητα των ντόπιων κατοίκων, η ποιότητα της φύσης (βουνών) αλλά και η ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών γέννησαν μια τουριστική ζήτηση η οποία αργότερα αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό λόγω των αθλητικό-αναψυχικών δραστηριοτήτων. Όστε να φτάσουμε μεταγενέστερα στην απόλυτη ενδυνάμωση των τουριστικών ροών ,εξαιτίας των σταθμών χειμερινών αθλημάτων, και τη διαμόρφωση του ορεινού τουρισμού²⁹.

Το είδος του ορεινού τουρισμού αν και έχει πολλές ομοιότητες με τον τουρισμό των χειμερινών σπορ δεν έχει χρονικούς περιορισμούς και απευθύνεται σε όλες τις δραστηριότητες αναψυχής που λαμβάνουν χώρα σε ορεινές περιοχές³⁰ των χώρων υποδοχής και τουριστικών κέντρων³¹. Απαραίτητη προϋπόθεση για την σωστή επίτευξη του ορεινού τουρισμού αποτελεί η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων ουσιαστικά «μέσα» στο περιβάλλον προσφέροντας συμπληρωματικές υπηρεσίες (εστιατόρια, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής). Σκοπός των ορεινών καταλύματων δεν είναι η ξενοδοχειακή υποστήριξη αλλά να παράσχουν καταφύγιο για τους τουρίστες που «μεταμφιέζονται» σε πεζοπόρους, ορειβάτες, σκιερ κτλ. Η οργάνωση τους ποικίλει καθώς υπάρχουν πολλοί οργανωμένοι ξενώνες και

---

²⁸ Ηγουμενάκης (2000)

²⁹ Βαρβαρέσος (2000)

³⁰ Μια περιοχή θεωρείται ορεινή α) η κτηματική του έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα β) η κτηματική του έκταση βρίσκεται μεταξύ 600-800 μέτρων με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 16% γ) η κτηματική του έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%

Παπαδημάτος – Ρόκος (2001)

³¹ Λύτρα (2006)

άλλοι που παρέχουν τις βασικές ανάγκες των επισκεπτών. Οι κανονισμοί διαμονής είναι συνήθως πολλοί αυστηροί απαγορεύοντας πολλές φορές το κάπνισμα, το αλκοόλ, το κυνήγι, φαγητό σε κοιτώνες κ.α. Άλλα διαθέτουν κουζίνα για οργανωμένη σίτιση ενώ άλλα απλώς καταφύγιο για διαμονή και πρόχειρη κατάκλιση. Είναι λοιπόν κατ' αρχάς ευκολονόητο πόσο χρήσιμη είναι η επαρκής συγκοινωνιακή σύνδεση με τα καταλύματα³².

2.2. Τουριστική ανάπτυξη ορεινών περιοχών

Μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πλυθησμού επιλέγει τις ορεινές περιοχές ως τουριστικό προορισμό του. Η αιτία του πόλου έλξης βρίσκεται στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής των κατοίκων, τις παραδόσεις και τα έθιμα των τόπων αλλά και η ξεχωριστή αρχιτεκτονική που μπορεί να υπάρχει σε κάθε μέρος χωριστά. Ακόμα προτιμούνται διότι διαθέτουν τις προϋποθέσεις να αναπτυχθούν μέσω της βιώσιμης αξιοποίησης και της εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, πάντοτε σε συνδυασμό δραστηριοτήτων ήπιων προς το περιβάλλον. Υπάρχουν λοιπόν οι πόροι, οι οποίοι με τη βοήθεια της ενεργής συμμετοχής των ντόπιων κατοίκων μπορούν να αξιοποιηθούν και να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα των περιοχών αυτών.

Σύμφωνα με διάφορους αναλυτές η ορεινή ύπαιθρος διαθέτει όλα εκείνα τα στοιχεία ώστε να αποτελέσει ανταγωνιστικό πρότυπο τουρισμού³³. Διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον και μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά γι' αυτό και πρέπει να εξετάζεται εκτός από φυσικής κατάστασης και από κοινωνικοοικονομικής, ίσως και πολιτιστικής. Η τουριστική λοιπόν ικανότητα που φέρει κάθε ορεινή περιοχή πρέπει να οριστεί με βάση φυσικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Επίσης η προσέλκυση των τουριστών που «ανήκουν» στον ορεινό τουρισμό, βασίζονται στις στιγμές ξεκούρασης, αναζήτησης του φυσικού στοιχείου, της περιπέτειας, των αθλητικών και ανψυχής δραστηριοτήτων συνδυασμένα με τη φύση. Όλο αυτό δημιουργεί ένα *''υποσύστημα τουρισμού''* ικανό να ανταγωνιστεί (σε μικρότερα σαφέστατα πλαίσια) τον μαζικό τουρισμό³⁴.

Όπως προαναφέραμε ο τουρισμός των χειμερινών σπορ δεν πρέπει να ταυτιστεί με τον ορεινό τουρισμό αν και έχουν πολλά κοινά σημεία. Ένα

---

³² Μηλιώνης (2008)

³³ Χατζηγεωργίου – Στεφάνου (2008)

³⁴ Gazes (1992)

μεγάλο κομμάτι όμως της ανάπτυξης του τουρισμού στις ορεινές περιοχές ανήκει στις χιονοδρομίες. Ο χιονοδρομικός τουρισμός έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στους ορεινούς όγκους παρόλο που διαθέτει χρονικό περιορισμό (ενεργοποιείται μόνο κατά τους χειμερινούς μήνες), μέσω της δημιουργίας χιονοδρομικών κέντρων. Είναι σημαντικό πάντως να τονίσουμε το γεγονός ότι ο χιονοδρομικός τουρισμός με την πάροδο του χρόνου μετατρέπεται από εναλλακτικό είδος τουρισμού σε μαζικό είδος τουρισμού, συγκεντρώνοντας εκτός των άλλων τις αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού.

Ως τόνωση της ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού, τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μια προσπάθεια δημιουργίας εναλλακτικών τουριστικών προϋποθέσεων σε περιθωριοποιημένες ορεινές-αγροτικές περιοχές, ώστε σε συνδυασμό με τον αειφορικό τουρισμό να αξιοποιηθούν οι τοπικοί πόροι και να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών.

2.3. Σπουδαιότητα ορεινού τουρισμού

Ο σύγχρονος τρόπος ζωής και οι φρενήρεις ρυθμοί, ειδικά στις μεγάλες πόλεις, έχουν στερήσει από τον άνθρωπο αυτό που παλαιότερα φάνταζε αυτονόητο. Η επαφή με τη φύση αποτελεί πλέον «αγαθό», ενώ παράλληλα η ανθρώπινη απερισκεψία καταστρέφει σιγά-σιγά το φυσικό περιβάλλον, δίνοντας ακόμα μεγαλύτερη αξία στο «αγαθό» αυτό. Έτσι ο άνθρωπος αναζητεί όλο και περισσότερο διεξοδικούς τρόπους από την καθημερινότητα. Ο ορεινός τουρισμός είναι ένας τρόπος έκφρασης της ανάγκης για επαφή με τη φύση.

2.3.1. Τρόποι άσκησης ορεινού τουρισμού

Υπάρχουν πολλοί τρόποι άσκησης ορεινού τουρισμού. Οι περισσότερο προτιμώμενες και άρα πιο σημαντικές προς εξέταση αποτελούν οι εξής:

- Πεζοπορία
- Ορειβασία
- Αναρρίχηση
- Χιονοδρομία

Πεζοπορία: Η πεζοπορία διακρίνεται σε απλή και ορεινή. Στην απλή πεζοπορία η ελάχιστη διανυόμενη απόσταση είναι 5 χλμ (περίπου 2-3 ώρες

σε χρόνο) και γίνεται με ελαφρύ εξοπλισμό και σε εδάφη που έχουν χαμηλό υψόμετρο. Αντίθετα στην ορεινή πεζοπορία η ελάχιστη διανυόμενη απόσταση φτάνει στα 15-20 χλμ ενώ ο χρόνος μπορεί να φτάσει τις 5-8 ώρες. Εδώ έχουμε ειδικό εξοπλισμό, ιδιαίτερα τη χειμερινή περίοδο. Η μεγαλύτερη πάντως διαφορά τους βρίσκεται στο υψόμετρο (500-600 μέτρα).

Ορειβασία: Η δυσκολότερη μορφή πεζοπορίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ορειβασία. Σκοπός της ορειβασίας είναι η κατάκτηση κάποιου στόχου και συνήθως αυτός ο στόχος είναι κάποια κορυφή. Στη ορειβασία η απόσταση δεν έχει καμία σημασία. Ο κανόνας της ορειβασίας λέει ότι ανα μια περίπου ώρα καλύπτονται 300 μέτρα σε όρους υψόμετρου. Η πιο συνιτισμένη ορειβασία διαρκεί μαζί με την επιστροφή περίπου 7-10 ώρες³⁵. Πρέπει να τονιστεί ότι η ορειβασία πραγματοποιείται τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες. Όταν αυτό γίνεται κατά τους χειμερινούς μήνες, τότε ονομάζεται αλπινισμός.

Αναρρίχηση: Ως αναρρίχηση ορίζεται το σκαρφάλωμα σε κάποια κορυφή βουνού η οποία πραγματοποιείται από την απόκρημνη πλευρά της. Ο αναρριχητής εφαρμόζει πλήρως τις τεχνικές αναρρίχησης με τη βοήθεια ειδικών οργάνων³⁶.

Χιονοδρομία: Στις χιονοδρομίες έχουμε την εκτέλεση διάφορων χειμερινών σπορ (σκι, snowboard, κ.α) σε ειδικά διαμορφωμένες πίστες που βρίσκονται σε χιονοδρομικά κέντρα. Ο εξοπλισμός της χιονοδρομίας είναι επίσης εξειδικευμένος. Η πραγματοποίηση των χιονοδρομιών στη χώρα μας γίνεται μόνο τους χειμερινούς μήνες καθώς το χιόνι είναι απαραίτητο φυσικό στοιχείο για την εκτέλεση τους.

2.3.2. Δραστηριότητες σε ορεινές περιοχές

Οι τουρίστες προσελκύονται από τις εξής δραστηριότητες στις ορεινές περιοχές:

- Ορειβασία
- Παραπέντε
- Πεζοπορία
- Αναρρίχηση

---

³⁵ Ε.Ο.Ο.Α (Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας Αναρρίχησης)

³⁶ Πηγή: Ε.Ο.Ο.Α (Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας Αναρρίχησης)

- Παρακολούθηση πουλιών
- Rafting
- Ποδηλασία
- Σκι
- Snowboard
- Παγοδρομίες

Οι τουρίστες συνδυάζουν τις παραπάνω δραστηριότητες με το κλίμα και τον καθαρό αέρα, την ποικίλη τοπογραφία, τις τοπικές παραδόσεις, τον απλό τρόπο ζωής καθώς και τα όμορφα τοπία των βουνών.

Χρειάζεται να επισημάνουμε ότι οι παραπάνω δραστηριότητες αποτελούν πλέον ξεχωριστά είδη εναλλάκτικού τουρισμού, αλλά είναι στενά συνυφασμένα με αυτό του ορεινού τουρισμού.

2.3.3. Προσφορά ορεινού τουρισμού

Ο ορεινός τουρισμός σε αντίθεση με το μαζικό τουρισμό προσφέρει ενεργή συμμετοχή έναντι της παθητικότητας του επισκέπτη, κινητικότητα σε όλες τις εποχές του χρόνου έναντι της στατικότητας των καλοκαιρινών διακοπών. Οι δραστηριότητες ασκούνται σ' όλα τα σημεία του χώρου αντίθετα με τις κλασσικές τουριστικές περιοχές.

Με τον ορεινό τουρισμό πετυχαίνουμε τα παρακάτω:

- Αποκέντρωση των κλασσικών τουριστικών περιοχών
- Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών
- Παράταση της τουριστικής περιόδου μιας περιοχής
- Δημιουργία νέων επαγγελμάτων στις ορεινές περιοχές με συνέπεια την παραμονή του πληθυσμού στον τόπο του

2.4. Μοντέλα ανάπτυξης ορεινού τουρισμού

Έχουν γίνει πολλές μελέτες από πολλούς ειδικούς αναφορικά με την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού και με ποια μοντέλα είναι δυνατό να επιτευχθεί. Οι μελέτες αυτές έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν σημαντικά στις προσπάθειες για ένα αιεφόρο ορεινό τουρισμό.

Ως παράδειγμα μοντέλων είναι χρήσιμο να πάρουμε εκείνο των Άλπεων. Η οροσειρά των Άλπεων αποτελεί ένα σπουδαίο τόπο συγκέντρωσης ορεινών τουριστών. Χαρακτηρίζεται από μοναδικότητα, καθώς οριοθετεί

χώρες και ζώνες με μεγάλη οικονομική σημαντικότητα στην κεντρική Ευρώπη αλλά και στο χώρο της μεσογείου³⁷. Εκτείνεται σε επτά συνολικά χώρες³⁸ και παρουσιάζει ιδιαίτερη γεωμορφολογία. Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν, σχεδόν από όλες τις χώρες, είχαν ως γνώμονα τη συγκράτηση του πληθυσμού, την προστασία του φυσικού πλούτου και την εφαρμογή αρχών βιώσιμης ανάπτυξης³⁹.

2.4.1. Πρώτο μοντέλο 1870 - 1930

Το πρώτο μοντέλο αφορούσε την αξιοποίηση των υφιστάμενων παρδοσιακών οικισμών. Προσέλκυσε κυρίως τουρίστες με υψηλά εισοδήματα. Οι παραδοσιακοί οικισμοί βρίσκονταν σε ύψος κάτω των 1000 μέτρων. Τα προβλήματα δεν άργησαν να φανούν. Η έλλειψη σωστού σχεδιασμού οδήγησε στην ανάπτυξη χωρίς μέτρο. Συνεπώς είχαμε πολλά περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης, το χαμηλό υψόμετρο δεν βοήθησε τις χιονοδρομίες (ελλειπής χιόνωση).

2.4.2. Δεύτερο μοντέλο 1930 - 1960

Στο δεύτερο μοντέλο ανάπτυξης, ο σχεδιασμός ξεκίνησε εκ του μηδενός. Κυριότερο μέλημα των κατασκευαστών ήταν η αύξηση υψομέτρου ώστε οι χιονοδρομίες να έχουν τον πρώτο λόγο. Τα προβλήματα δεν έλλειψαν. Οι καινούριοι σταθμοί παρουσίασαν κακλή οργάνωση, άναρχη εκμετάλλευση του χώρου και μη καθορισμένες διοικητικές διαδικασίες χρηματοδότησης.

2.4.3. Γαλλικό μοντέλο 1960 – 1975

Μετά το 1960 οι μελετητές σκέφτονταν πλέον πιο συγκροτημένα τις ανάγκες του ορεινού τουρισμού. Το γαλλικό μοντέλο πλησιάζει πολύ τα μοντέλα του μαζικού τουρισμού⁴⁰. Αναπτύχθηκαν ανεξάρτητοι ορεινοί σταθμοί, μακριά από κατοικημένες περιοχές. Οι εγκαταστάσεις είναι ογκώδεις και οι κατασκευές γίνονται με ολοκληρωμένο χωροταξιακό

---

³⁷ Κναφου (1994)

³⁸ Ιταλία, Ελβετία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Σλοβενία, Λιχτενστάιν

³⁹ Βαρβαρέσος – Σωτηριάδης (2003)

⁴⁰ Τσάρτας – Κοκκώσης (2001)

σχεδιασμό. Επενδύθηκαν όμως ξένα κεφάλαια και γι' αυτό παραβλέθηκαν τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ορεινών όγκων. Η εξειδίκευση στα χειμερινά αθλήματα είναι πλέον εμφανής. Τέλος το γαλλικό μοντέλο έδωσε σπουδαίες λύσεις στο πρόβλημα της απασχόλησης δημιουργώντας πολλές θέσεις εργασίας.

Τα αρνητικά σημεία όμως του γαλλικού μοντέλου δεν ήτανε και λίγα. Πολλές φορές η παρέμβαση στο περιβάλλον έφερε την υπέρβαση στη φέρουσα ικανότητα. Η μεγάλες αποστάσεις μεταξύ κατοικημένων περιοχών και των σταθμών έφερε την απομόνωση στους τελευταίους. Οι τοπικές αρχές έμειναν αμέτοχες στη διαδικασία σχεδιασμού. Πολλοί ντόπιοι κάτοικοι πούλησαν τη γη τους σε εξευτελιστικές τιμές στους ξένους επενδυτές, ενώ άλλοι αρκέστηκαν να δουλεύουν μόνο εποχιακά⁴¹.

2.4.4. Τυρολέζικο πρότυπο 1975 - 1990

Το τελευταίο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί κατά κάποιο τρόπο μια συνέχεια του γαλλικού μοντέλου. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα του γαλλικού μοντέλου, οδήγησαν τους κατασκευαστές σε μια πολιτική διαφύλαξης των παραδοσιακών θεσμών. Οι σταθμοί υποδοχής κατέβηκαν κατασκευαστικά σε υψόμετρο, η αρχιτεκτονική είναι πλέον τοπική, ενώ δίνεται έμφαση και σε άλλες μορφές ορεινού τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός. Ο προσανατολισμός ήταν καθαρά αιμοφορικός. Οι κατασκευαστές στράφηκαν κατά βάση :

1. στη προστασία και ανάδειξη του φυσικού και αρχιτεκτονικού τοπίου
2. στην άρση της παρακμής του αγροτικού τοπίου
3. στον περιορισμό της μετανάστευσης των ντόπιων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα
4. στην αύξηση του εισοδήματος από τον τουριστικό τομέα, λόγω της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου για όλο το χρόνο

Τα κυριότερα μειονεκτήματα εστιάστηκαν στην αστικοποίηση των αγροτικών νοικοκυριών και συνεπώς στην κάλυψη αρκετού όγκου εργασίας από οικονομικούς μετανάστες. Ήταν μια λογική εξέλιξη των πραγμάτων αν αναλογιστούμε πως κυρίαρχο ρόλο στο τυρολέζικο πρότυπο έχει η αγροτική κοινωνία.

---

⁴¹ Βαρβαρέσος – Σωτηριάδης (2003)

Το γαλλικό και το τυρολέζικο πρότυπο (ιδιαίτερα το δεύτερο) επικράτησαν στις γαλλικές άλπεις, δίνοντας μεγάλη δυναμική στο φαινόμενο του ορεινού τουρισμού. Κατά βάση εκμεταλλεύτηκαν το συγκριτικό πλεονέκτημα που δίνεται από πλευράς φυσικών και ανθρώπινων πόρων σε μία τόσο πλούσια ορεινή περιοχή. Αυτό θα έπρεπε να είναι και το ζωντανό παράδειγμα προτύπων και οργάνωσης ορεινού τουρισμού αναφορικά με τα ελληνικά βουνά⁴².

2.5. Επιπτώσεις ορεινού τουρισμού

Η άνθηση του ορεινού τουρισμού έχει βοηθήσει σημαντικά τις ορεινές περιοχές. Οι θετικές επιπτώσεις είναι πολλές καθώς η αύξηση εσόδων ανεβάζει και το βιοτικό επίπεδο των περιοχών αυτών. Το κέρδος είναι διπλό διότι οι κάτοικοι που έχουν ως μόνιμη κατοικία στα βουνά, δεν εγκαταλείπουν τις κατοικίες για τις μεγαλουπόλεις κι έτσι η ύπαιθρος δεν ερημώνεται. Πολλές φορές μάλιστα υπάρχει η περίπτωση να δημιουργηθεί μια ολόκληρη αγορά από τους ντόπιους που υποδέχονται τους ορεινούς τουρίστες (κυρίως βιοτεχνικά ή αγροτικά προϊόντα).

Όπως κάθε νόμισμα έχει δύο όψεις, έτσι και ο ορεινός τουρισμός εκτός από θετικές επιφέρει και αρνητικές επιπτώσεις. Οι κυριότερες αφορούν το περιβάλλον. Η ταχεία ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού κρύβει πολλές παγίδες κυρίως όταν δεν γίνεται σωστή αποτίμηση βραχυπρόθεσμων κερδών και μακροχρόνιων ζημιών.

2.5.1. Θετικές επιπτώσεις ορεινού τουρισμού

Στις αναπτυσσόμενες χώρες περισσότερο παρατηρούμε το φαινόμενο της εκμίσθωσης του τουρισμού από ξένους επιχειρηματίες και επενδυτές (εξαιτίας των φτηνών επιχειρηματικών κεφαλαίων). Εφόσον οι τοπικές κοινότητες πάρουν στα χέρια τους την τουριστική ανάπτυξη, τα οφέλη μπορούν να είναι τεράστια. Είναι απαραίτητο η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού να περάσει στα χέρια των ντόπιων με απώτερο στόχο να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί στην αγορά. Οι αρμόδιες αρχές λοιπόν οφείλουν να ευνοήσουν μια χάραξη τουριστικής πολιτικής προς τις τοπικές παραδόσεις και τα τοπικά προϊόντα. Τα κέρδη πρέπει να επανεπενδυθούν στην ντόπια

---

⁴² Βαρβαρέσος – Σωτηριάδης (2003)

τουριστική βιομηχανία. Επίσης οι προσφορές εργασίας αυξάνονται. Η ύπαιθρος δεν ερημώνεται, ενώ αντίθετα εξελίσσονται τα ντόπια μέσα. Ακόμα η ποιότητα ζωής αυξάνεται και δημιουργούνται νέα ισχυρά πρότυπα διαβίωσης. Τα κυριότερα οφέλη του ορεινού τουρισμού (μιλώντας πάντα για τον τόπο υποδοχής τουριστών) είναι τα

- Προσφορά νέων θέσεων εργασίας
- Οικονομικά κέρδη τοπικών κοινοτήτων
- Ενθάρρυνση τοπικών βιοτεχνιών
- Αύξηση ποιότητας ζωής
- Βελτίωση πρότυπων διαβίωσης

2.5.2. Αρνητικές επιπτώσεις ορεινού τουρισμού

Η πολύ γρήγορη ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού δεν θα μπορούσε να μη φέρει και αρνητικές επιπτώσεις. Η κυριότερη και σοβαρότερη έχει να κάνει με την επιβάρυνση του οικοσυστήματος. Η καταπόνηση των ορεινών περιοχών και η μόλυνση της φύσης καταστρέφουν τα βουνά και έμμεσα τη βιοποικιλότητα (μερικές φορές και άμεσα) που αυτά περικλείουν. Συνήθως η ζημιά στο περιβάλλον είναι ανεπανόρθωτη και συντήρηση του φυσικού πλούτου αδύνατη. Ανάπτυξη ορεινού τουρισμού σημαίνει καλύτερα δίκτυα συγκοινωνίας κάτι που επιτυγχάνεται όμως αρκετές φορές με το κόψιμο δέντρων. Καταλαβαίνουμε πόσο μεγάλο είναι το πλήγμα για την φύση λόγω της ανθρώπινης παρέμβασης⁴³.

Ο τόπος υποδοχής μπορεί εξίσου να πληγεί από τον ορεινό τουρισμό. Το μείγμα ντόπιου-τουρίστα είναι ικανό να απειλήσει τις τοπικές παραδόσεις, ήθη και έθιμα ακόμα και την γλώσσα. Είναι θέμα δηλαδή διατήρησης της πολιτιστικής ταυτότητας των περιοχών που έχουν διατηρηθεί αναλλοίωτες στο πέρασμα του χρόνου.

Επίσης πρέπει να αναφέρουμε πως ο ορεινός τουρισμός ανήκει στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η συνεχόμενη αύξηση όμως των εναλλακτικών μορφών και δη του ορεινού τείνουν να τον μετατρέψουν σε ένα είδος μαζικού τουρισμού. Οι συνέπειες στον οικονομικό τομέα ήδη σε μερικές ορεινές κοινωνίες είναι καταστροφικές. Όπως στον μαζικό τουρισμό οι τιμές ανεβαίνουν κατακόρυφα. Οι κερδοσκόποι καιροφυλακτούν και η γη σε εκείνα τα μέρη γίνεται όλο και ακριβότερη.

Οι σημαντικότερες αρνητικές επιπτώσεις του ορεινού τουρισμού (πάντα για τον τόπο υποδοχής): είναι οι εξής:

---

⁴³ Κατσαρός (2004)

- Μόλυνση περιβάλλοντος
- Διάβρωση γης
- Απορρίματα
- Αλλοίωση πολιτιστικής ταυτότητας
- Αύξηση τιμών

2.6. Ορεινός τουρισμός στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι χώρα τουριστική με διαρκώς αυξανόμενο το ρόλο του τουρισμού στην οικονομία. Ο τουρισμός συνεισφέρει περίπου 18% του ΑΕΠ καλύπτοντας περίπου το 40% του ελλείμματος των εξωτερικών μας πληρωμών και απασχολεί άμεσα και έμμεσα περίπου 800.000 εργαζόμενους. Το εισόδημα στα πλαίσια του τουριστικού προϊόντος υπολογίζεται σε ένα δις ευρώ τον μήνα⁴⁴.

Το ελληνικό κράτος μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί μια ορεινή χώρα καθώς περίπου 300 βουνά υψώνονται στην επικράτεια του. Το υψηλότερο βουνό είναι ο Όλυμπος, που φτάνει σε ύψος τα 2.917 μέτρα και έχει ως κορυφή τον Μύτικα. Επίσης υπάρχουν περίπου άλλοι 40 ορεινοί όγκοι οι οποίοι υψώνονται πάνω από τα 2000 μέτρα. Η μεγαλύτερη οροσειρά είναι αυτή της Πίνδου η οποία σχηματίζει τη βασική ραχοκοκαλιά της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Τα ελληνικά βουνά χαρακτηρίζονται από σπάνια ομορφιά, καθώς εμπεριέχουν πανέμορφους φυσικούς τόπους. Η σπάνια πανίδα και χλωρίδα τους γέννησε πολλούς εθνικούς δρυμούς με σκοπό τη προστασία τους. Ακόμα τα ελληνικά βουνά διαθέτουν έντονη ποικιλομορφία και πανέμορφα φυσικά δάση από τα παλαιότερα μάλιστα ολόκληρης της Ευρώπης. Είναι εύλογο λοιπόν πως τα ελληνικά βουνά είναι άκρως πρόσφορα για την άσκηση ορεινού τουρισμού.

Τα κυριότερα ορεινά συγκροτήματα της χώρας μας είναι:

1. Η οροσειρά της Ροδόπης, Φαλακρού, Ορβήλου, Μπέλες
2. Τα βουνά της Αλμωπίας: Βόρας, Τζένα, Βέρμιο, Πάικο
Οι ορεινοί όγκοι Ολύμπου, Κίσσαβου, Πιερίων, Πηλίου.
3. Η οροσειρά που σχηματίζεται από τα βουνά:
Βαρνούντας, Βίτσι, Σινιάτσικο, Βούρινος, Καμβούνια.
5. Η οροσειρά της Πίνδου.
6. Τα βουνά της Στερεάς Ελλάδας Βαρδούσια, Παρνασσός,
Τυμφρηστός, Γκιώνα, Οίτη, Παναιτωλικό.

---

⁴⁴ Ε.Ο.Τ.

7. Τα βουνά της, Πελοποννήσου: Ζήρια, Χελμός, Ντουρντουβάνα, Παναχαϊκό, Ερύμανθος, Μαίναλο, Αρτεμίσιο, Πάρνωνας, Ταύγετος
8. Τα βουνά της Κρήτης Λευκά Όρη, Ψηλορείτης, Δίκητη

Ο ορεινός χώρος καλύπτει τα 2/3 της συνολικής έκτασης της χώρας και εκεί γίνονται εργασίες και έχουν σχέση κύρια με την δασοκομία, την κτηνοτροφία και σε μικρότερη αναλογία με την γεωργία. Ο χώρος όμως αυτός έχει και πολλές άλλες δυνατότητες, πέρα από τον τομέα της πρωτογενούς παραγωγής, έχει δυνατότητες στο τομέα των υπηρεσιών που είναι απαραίτητο και σκόπιμο να αξιοποιηθούν άμεσα. Τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως έχουν ασφυκτικά οικοδομηθεί, διαθέτουν ελάχιστους χώρους πράσινου και έχουν εγκλωβίσει τον πολίτη σε ένα αφύσικο και απάνθρωπο περιβάλλον. Παράγοντες, όπως η μόλυνση της ατμόσφαιρας, η ηχορύπανση, η αποξένωση από τον συνάνθρωπο, η καθημερινή πίεση χειροτέρευσαν την ποιότητα ζωής στους χώρους αυτούς. Αποτέλεσμα της αφόρητης αυτής κατάστασης, ήταν η αλματώδης αύξηση στις επιθυμίες των ατόμων να έρθουν σε άμεση επαφή με την φύση και τις φυσικές περιοχές, όπως δάση και δασικές εκτάσεις. Η αυξανόμενη έξοδος του αστικού πληθυσμού για το βουνό και γενικότερα για την ύπαιθρο, άρχισε να δίνει μια νέα δυναμική στο φαινόμενο του ορεινού τουρισμού. Οι προοπτικές ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού είναι ευοίωνες, γιατί εκτός από τη συνεχή χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης στα μεγάλα αστικά κέντρα, έχουμε και αύξηση του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων, με τη συνεχή μείωση των εβδομαδιαίων ωρών απασχόλησης και με την παράλληλη αύξηση των διαφόρων αδειών. Στους εργαζόμενους δημιουργούνται δυνατότητες ικανοποίησης των αναγκών για αναψυχή, για απομάκρυνση από τον τυποποιημένο τρόπο ζωής, για επαφή με τα πολιτιστικά στοιχεία της υπαίθρου και για βιώματα στο φυσικό περιβάλλον.

Τα πλεονεκτήματα του ορεινού τουρισμού, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού είναι, ότι επειδή, δεν υπάρχουν χρονικοί περιορισμοί μπορεί να ασκηθεί σε όλη τη διάρκεια του έτους και να ικανοποιήσει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και αναγκών. Το φυσικό περιβάλλον φέρνει τον άνθρωπο κοντά στο συνάνθρωπό του και βελτιώνει την κοινωνικότητά του. Ειδικές μελέτες έδειξαν, ότι το φυσικό περιβάλλον επιδρά αποτελεσματικά στην πρώιμη κοινωνικοποίηση των παιδιών, στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητάς τους.

Ο Ορεινός τουρισμός στην Ελλάδα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων. Οι κυριότερες μορφές του είναι:

- Ορειβατικός τουρισμός
- Περιπατητικός ή εκδρομικός τουρισμός

2.6.1 Ορειβατικός τουρισμός στην Ελλάδα

Η μορφή του ορειβατικού τουρισμού περιλαμβάνει όλα τα ορεινά αθλήματα (απλή ορειβασία, τεχνητή ορειβασία, αναρριχήσεις), τον τουρισμό της ορεινής ποδηλασίας και τον τουρισμό ορεινών κατασκηνώσεων. Ο ορειβατικός τουρισμός είναι υπάλληλη έννοια του ορεινού τουρισμού και περιλαμβάνει μόνο την ορειβασία και τις αναρριχήσεις.

Επειδή το κύριο χαρακτηριστικό του ορεινού τουρισμού είναι ότι αναπτύσσεται στις ορεινές περιοχές κρίνεται σκόπιμο να οριστούν οι περιοχές αυτές σύμφωνα με τον γεωγραφικό κατακόρυφο διαμελισμό⁴⁵.

1. Λοφώδεις περιοχές, είναι εκείνες που καλύπτονται από λόφους χαμηλούς και ομαλούς με ύψος 300 έως 500 μέτρα, βατούς και προσπελάσιμους καθ'όλη τη διάρκεια του έτους
2. Μέσες ορεινές ή ημιορεινές περιοχές, που καλύπτονται από βουνά ύψους μέχρι 1500 μέτρα με στρογγυλές κορυφές και όχι απότομες πλαγιές, βατές και προσπελάσιμες όλο το έτος εκτός από τον χειμώνα, οπότε οι βόρειες ημιορεινές περιοχές είναι δυνατόν να καλύπτονται από χιόνια
3. Ορεινές περιοχές, που είναι αυτές που καλύπτονται από βουνά με υψόμετρο πάνω από 1500 μέτρα και είναι εύκολα προσπελάσιμες μόνο κατά την διάρκεια του καλοκαιριού.

2.6.2. Περιπατητικός ή εκδρομικός τουρισμός στην Ελλάδα

Ο περιπατητικός τουρισμός ορίζεται ως η πραγματοποίηση τουριστικών δραστηριοτήτων, που αφορούν τη διενέργεια περιπατητικών εκδρομών διαμέσου περιοχών αξιόλογης αισθητικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής αξίας.

---

⁴⁵ Πηγή: Ε.Ο.Ο.Α (Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας Αναρρίχησης)

Η πεζοπορία σαν φυσική σωματική δραστηριότητα είναι συμφυής της ανθρώπινης σωματικής οντότητας, εύκολη στην εξάσκησή της και προσιτή σε όλους.

Η πεζοπορία γίνεται σε βατές λοφώδεις και ημιορεινές περιοχές με σκοπό την ήπια σωματική άθληση μέσα σε ένα παρθένο φυσικό περιβάλλον και με τη δυνατότητα περιήγησης και επίσκεψης αξιοθέατων περιοχών που βρίσκονται κοντά στα μονοπάτια της πεζοπορίας. Συνήθως διακρίνεται σε δύο είδη άσκησης:

1. “trekking” το οποίο αφορά τη πολυήμερη πεζοπορία σε ορεινές περιοχές
2. “hiking” το οποίο αφορά την πεζοπορία μίας ημέρας

Ο περιπατητικός τουρισμός αλληλοσυνδέεται σε πολλές περιπτώσεις με τον οικοτουρισμό. Η βασική διαφορά των δύο έγκειται στο ότι ο οικοτουρισμός προϋποθέτει τη συμμετοχή του επισκέπτη για τη διατήρηση του τοπίου και της οικολογικής ισορροπίας, ενώ ο περιπατητικός τουρισμός όχι.

Η Ελλάδα άργησε να δημιουργήσει ολοκληρωμένο δίκτυο αυτοκινητοδρόμων, πέραν των βασικών οδικών αρτηριών που διέσχιζαν τη χώρα. Μέχρι τότε, η επικοινωνία πραγματοποιούταν, κυρίως, μέσω των μονοπατιών, τα οποία οι γεροντότεροι κάτοικοι των ορεινών χωριών αναφέρουν ακόμα σαν «δημοσιά» (δημόσιος, κεντρικός δρόμος), διότι γι' αυτούς αποτελούσε τη σημαντικότερη οδική πρόσβαση. Παρόλο που κάποια από τα παλιά μονοπάτια και τα πετρόκτιστα καλντερίμια, αληθινά έργα τέχνης, έχουν γίνει ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι, τα περισσότερα από αυτά ξεγλιστρούν ανάμεσα στους δρόμους και συνεχίζουν να υπάρχουν και να διατρέχουν βουνά, λόγγους και χαράδρες. Έτσι, τα τελευταία χρόνια, με διάφορες χρηματοδοτήσεις και από ποικίλους φορείς (δήμους ορειβατικούς συλλόγους, ιδιώτες κ.α.) συντηρήθηκαν, αναβίωσαν και σηματοδοτήθηκαν μεγάλα τμήματά τους σε όλη την Ελλάδα, δημιουργώντας ένα ευρύ δίκτυο συνολικού μήκους, περίπου, 3.500 χλμ. Το κυριότερο τμήμα τους καταλαμβάνουν οι επεκτάσεις των Ευρωπαϊκών Μονοπατιών Μεγάλων Διαδρομών Ε4, Ε6 και κατηγορίας Ο (3.000 χλμ.), ενώ εκτός από αυτά έχουν διαμορφωθεί ακόμα 500 χλμ. μικρότερων μονοπατιών, που παρουσιάζουν εφάμιλλο ενδιαφέρον⁴⁶. Δυστυχώς τα προαναφερθέντα μονοπάτια συνοδεύονται από ελάχιστο έντυπο υλικό και δεν υπάρχει μηχανισμός συντήρησης της σήμανσης και των μονοπατιών, με αποτέλεσμα τα έργα αυτά να καταστρέφονται μέρα με τη μέρα.

---

⁴⁶ Καλογήρου (2005)

- Μονοπάτι Ε4 (-GR): Ξεκινά από τα Πυρηναία Όρη και φθάνει στην Ελλάδα, μέσω της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Το ελληνικό τμήμα του Ε4, διασχίζει τη βόρεια και κεντρική Ελλάδα, την Πελοπόννησο, καταλήγει στο Γύθειο και συνεχίζεται στο νησί της Κρήτης. Προσφέρει, έτσι, τη δυνατότητα στον πεζοπόρο ή τον ορειβάτη να γνωρίσει όλη την ποικιλία του ελληνικού τοπίου και τον πλούτο της ελληνικής φύσης.
- Μονοπάτι Ε6: Το ελληνικό τμήμα του έχει δύο σκέλη. Το πρώτο ξεκινά από την περιοχή των Πρεσπών και μέσω Καστοριάς, Ιωαννίνων και Δωδώνης φτάνει ως την πόλη της Ηγουμενίτσας. Το δεύτερο σκέλος ξεκινά από την περιοχή της Φλώρινας, διασχίζει τις ορεινές περιοχές της δυτικής, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας (κατά μήκος των συνόρων της Ελλάδας με τη FYROM και τη Βουλγαρία) και φτάνει ως την πόλη της Αλεξανδρούπολης, στην περιοχή της Θράκης.

2.7. Μορφές ήπιου τουρισμού στην ορεινή Ελλάδα

Στις ελληνικές ορεινές περιοχές, ο τουρισμός βασίζεται στην αξιοποίηση των τοπικών φυσικών πόρων. Παράλληλα προϋποθέτει πολλές φορές την συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού. Ο ορεινός τουρισμός δεν πραγματοποιείται στην ελληνική επικράτεια πάντα με τη στενή έννοια του όρου. Υπάρχουν και άλλες μορφές ήπιου τουρισμού οι οποίες συμπληρώνουν έμμεσα και δίνουν ταυτόχρονα μια πολλαπλή διάσταση. Οι κύριες αυτές μορφές που δύνανται να πραγματοποιηθούν με μεγάλη επιτυχία σε ορεινές περιοχές είναι οι εξής:

- Αγροτουρισμός
- Οικοτουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας

2.7.1. Αγροτουρισμός

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, οι δραστηριότητες της οποίας λαμβάνουν χώρα σε αγροτικούς χώρους.

Σύμφωνα με τον Ε.Ο.Τ.⁴⁷ αγροτουρισμός μπορεί να οριστεί η δραστηριότητα αυτή του τουρισμού που αναπτύσσεται σε μη αστικό χώρο, από άτομα που κυρίως ασχολούνται στη γεωργία, σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές μονάδες με στόχο την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας και της συγκράτησης και παιννόστησης του γηγενή πληθυσμού, τόσο από την αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων όσο και από την ενοικίαση καταλυμάτων και την παροχή των τουριστών με προϊόντα τοπικής παραγωγής καθώς επίσης και προϊόντα συναφών δραστηριοτήτων τοπικά παραγομένων. Προσφέρει στους τουρίστες διαμονή και διατροφή αλλά και δραστηριότητες άμεσα συνυφασμένες με την αγροτική εκμετάλλευση. Η ανάγκη των κατοίκων των μεγαλουπόλεων ήταν ουσιαστικά εκείνη που οδήγησε πολλούς επισκέπτες στον αγροτικό τουρισμό. Φυσικά κύρια προϋπόθεση είναι ο σεβασμός προς το περιβάλλον και τη φύση. Ο αγροτουρισμός αναπτύχθηκε απότομα εξαιτίας⁴⁸:

- Της αναζήτησης των επισκεπτών του παραδοσιακού τρόπου ζωής
- Της αναζήτησης της ηρεμίας και της ησυχίας
- Της αναγκαιότητας για έναν υγιινό τρόπο ζωής μέσα στη φύση
- Της αναζήτησης φυσικών προϊόντων
- Της δημιουργίας κινήτρων για αποφυγή ερήμωσης της υπαίθρου

Δύο είναι οι βασικοί στόχοι του αγροτουρισμού. Αφενός ο τουρίστας να απολαύσει ήσυχα κοντά στη φύση τη διακοπή από την κύρια εργασία του και αφετέρου να καταναλώσει τοπικά προϊόντα ενισχύοντας έτσι την τοπική οικονομία. Αυτό γίνεται κατά τη διάρκεια διαμονής του στα ειδικά καταλύματα. Δύο είναι και οι μορφές αγροτουρισμού⁴⁹:

1. Οι διακοπές στη αγροτική εκμετάλλευση (farmahouse holodays). Οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μεγάλα αγροκτήματα συμμετέχοντας ενεργά στις γεωργικές εργασίες και στη καθημερινή ζωή των αγροτών.
2. Η διανυκτέρευση με πρωινό (Bed and breakfast). Οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μικρά καταλύματα όπου τουε προσφέται πρωινό.

---

⁴⁷ Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

⁴⁸ Gartner (2004)

⁴⁹ Θεοδωροπούλου (2006)

Στον ελληνικό χώρο συναντάμε κατά κόρον τη δεύτερη μορφή αγροτουρισμού. Η πρώτη μορφή συναντάται κυρίως στις χώρες της Γερμανίας και της Αυστρίας.

2.7.2. Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός έχει άμεση σχέση με τον βιώσιμο τουρισμό που θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Η ευαισθητοποίηση για το φυσικό περιβάλλον είναι κύριο στοιχείο του οικοτουρισμού. Σύμφωνα με την Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού, ο οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί τη προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού. Βασικά χαρακτηριστικά του είναι τα εξής:

- Περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού στις οποίες βασικό στοιχείο αποτελεί η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης
- Περιλαμβάνει επιστημονικά και διερευνητικά χαρακτηριστικά
- Είναι οργανώμενος σε μικρές ομάδες από μικρές τοπικές επιχειρήσεις
- Υποστηρίζει τη προστασία των φυσικών περιοχών

Οι δραστηριότητες του οικοτουρισμού στον ελληνικό ορεινό χώρο δεν είναι ακριβώς τόσο εμφανείς. Αναφέρονται περισσότερο στον αγροτουρισμό και αποτελούν έναν τουρισμό περιπέτειας στη φύση. Οι κυριότεροι εκφραστές οικοτουρισμού είναι διάφορα σχολεία στο πλαίσιο εκαπιδευτικών περιβαλλοντικών προγραμμάτων. Επιβάλλεται λοιπόν μια ενεργότερη συμμετοχή των ελλήνων τουριστών στα πλαίσια οικοτουρισμού με σκοπό την ανάδειξη του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος σε συντονισμό με τους ντόπιους κατοίκους⁵⁰.

---

⁵⁰ Ιατρού (2005)

2.7.3. Θρησκευτικός τουρισμός

Ο τουρισμός που πραγματοποιείται γύρω από μνημεία ή κτίρια θρησκευτικής ιδιότητας ονομάζεται θρησκευτικός τουρισμός. Στην χώρα μας η θρησκεία αποτελεί, για τους περισσότερους κατοίκους, αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης ιδισυγκρασίας. Οι επισκέψεις των τουριστών αφορούν θρησκευτικά κτίρια (ναούς, μοναστήρια κτλ) με σκοπό θρησκευτικές δραστηριότητες όπως τάματα, και προσευχές. Οι πολλές βυζαντινές εκκλησίες στην ελληνική επικράτεια με τις ανεκτίμητης συνήθως αξίας εικόνες, τα πανέμορφα ψηφιδωτά και η πλούσια σε φαντασία εικονογράφηση δημιουργεί πόλο έλξης για εκατομμύρια πιστούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ιερός χώρος του Άγιου Όρους αλλά και των Μετεώρων όπου πάρα πολλοί πιστοί επισκέπτονται για να διαπιστώσουν από κοντά το συνδυασμό της τέχνης και της θρησκευτικής λατρείας. Οι περισσότεροι ιεροί χώροι βρίσκονται σε ορεινές περιοχές αυξάνοντας έτσι σε τουριστικές προτιμήσεις το φαινόμενο του ορεινού τουρισμού.

2.7.4. Τουρισμός περιπέτειας

Η δραστηριότητα αναψυχής που λαμβάνει χώρα σε έναν ασυνήθιστο, εξωτικό ή δυσπρόσιτο προορισμό και χαρακτηρίζεται από ένα βαθμό ρίσκου και συγκίνησης για τον δράντα, αλλά και η ανάγκη για βαθύτερη γνώση του κόσμου και του ίδιου του ανθρώπου ορίζεται ως τουρισμός περιπέτειας⁵¹. Κύρια χαρακτηριστικά του είναι το φυσικό περιβάλλον και εμπεριέχει για αυτόν που ασκεί αυτή τη μορφή τουρισμού το στοιχείο της έκπληξης, του απροσδόκητου και της περιπέτειας. Στα πλαίσια του τουρισμού περιπέτειας συναντάμε τις εξής μορφές⁵²:

- Τουρισμός εξερευνήσεων και προσπέλασης απρόσιτων περιοχών
- Τουρισμός ακραίων αθλημάτων
- Τουρισμός ασκήσεων και επιβιώσης
- Κυνηγητικός τουρισμός

---

⁵¹ Γκούβης (2001)

⁵² Βελισσαρίου (2000)

2.8. Ελληνική τουριστική πολιτική

Ο εναλλακτικός ορεινός τουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολύπλευρης δραστηριότητας στον ορεινό χώρο, η οποία φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες θα μπορεί να συμμετέχει, να αθληθεί, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης και της γνώσης, να γνωρίσει τα βουνά και τις φυσικές ομορφιές στις ορεινές αυτές αγροτικές περιοχές, να γνωρίσει τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου. Επίσης Δραστηριοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του συγκεκριμένου τόπου συμβάλλοντας έτσι στην βιώσιμη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των ορεινών αυτών περιοχών. Δίνει τη δυνατότητα τόνωσης της τοπικής αγοράς με την παραγωγή τοπικών γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, δημιουργεί θέσεις εργασίας και να τελικά κρατεί τον πληθυσμό στην ύπαιθρο ενισχύοντας το εισόδημα των αγροτικών οικογενειών.

Οι κατηγορίες των ελληνικών επιχειρήσεων, που μπορούν να ενταχθούν στον εναλλακτικό ορεινό τουρισμό είναι⁵³:

- Επιχειρήσεις / γραφεία που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση και την υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού ενδιαφέροντος
- Αγροτουριστικά καταλύματα - ξενώνες
- Επιχειρήσεις παραγωγής και πώλησης παραδοσιακών προϊόντων
- Επιχειρήσεις για φαγητό και αναψυχή
- Αγροκτήματα
- Εργαστήρια λαϊκής τέχνης

---

⁵³ Αγροτουριστική Α.Ε.

Ο γενικότερος στόχος σε μια οποιαδήποτε, σωστά προσανατολισμένη, τουριστική πολιτική πρέπει να είναι η διασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης με την ταυτόχρονη εξισορρόπηση των συμφερόντων του τουρισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος. Πόσο μάλλον αυτό πρέπει να ισχύει για τον εναλλακτικό ορεινό τουρισμό. Στους επιμέρους ειδικούς στόχους, οι φορείς υλοποίησης του συγκεκριμένου μοντέλου μπορούν να περιλάβουν θέματα βελτίωσης της περιβαλλοντικής εικόνας, αύξησης της απασχόλησης, αύξησης των μονίμων κατοίκων, αύξησης του κατακεφαλήν εισοδήματος της περιοχής και του συνολικού εισοδήματος.

Οι απαραίτητες οργανωτικές κινήσεις είναι οι εξής:

- Καταγραφή της “εικόνας” του χώρου
- Διαμόρφωση του περιεχομένου της βιώσιμης ανάπτυξης και προσέγγιση του οράματος της τοπικής κοινωνίας για το μέλλον
- Καταγραφή των επιχειρήσεων που συνδέονται με τον τουρισμό
- Καταγραφή των φορέων που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση
- Οργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών
- Ενημέρωση και εκπαίδευση των κατοίκων
- Ένταξη σε τοπικά και περιφερειακά σχέδια
- Σύσταση διαδημοτικών συνεργασιών
- Βοήθεια στη μικρή ιδιωτική πρωτοβουλία και καθοδήγηση από τα τοπικά θεσμοθετημένα όργανα

Η διαμόρφωση του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης και του οράματος της τοπικής κοινωνίας για το μέλλον είναι ίσως η σημαντικότερη οργανωτική κίνηση. Έχει παρατηρηθεί ότι σε περιοχές (ειδικότερα στις αγροτικές) που αναπτύσσεται ο τουρισμός, τα αγροτικά επαγγέλματα εγκαταλείπονται – ή μετατρέπονται σε δεύτερες ασχολίες - και μεγάλο μέρος του πληθυσμού απασχολείται σε καθαρά τουριστικά επαγγέλματα ή γενικότερα στον τομέα των υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι μια λαθεμένη πολιτική στον ορεινό τουρισμό μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της απασχόλησης και σε απώλεια οικονομικών πόρων, λόγω των μη παραγωγικών επενδύσεων.

Η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να υποβαθμίσει τόσο το φυσικό, όσο και το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον ενός τουριστικού προορισμού. Έχει αποδειχθεί ότι η αλλοίωση των φυσικών πόρων, που αποτέλεσαν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο το βασικό πόλο έλξης τουριστών, μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των επισκεπτών ή σε αλλαγή του

τύπου επισκεπτών με περισσότερο ανεπιθύμητες μορφές. Αυτό έχει συμβεί κατά κόρο σε πολλά νησιά του Αιγαίου, ενώ φαινόμενα παρατηρούνται στην περιοχή της Αράχωβας και του Παρνασσού γενικά. Άρα υπάρχει σαν αρνητικό φαινόμενο. Πολλοί ορεινοί δήμοι, στο όνομα της ανάπτυξης κατασκευάζουν τεράστιους δρόμους οπουδήποτε, κάνουν «στραβά μάτια» στις παράνομες εκχερσώσεις και καταπατήσεις δασικών εκτάσεων από φερόμενους επενδυτές ή ιδιοκτήτες παραθεριστικών κατοικιών, ενώ παράλληλα δεν εξασφαλίζουν την σωστή διαχείριση των σκουπιδιών, διατηρούν τις ανεξέλεγκτες χωματερές, τους ξεχειλισμένους κάδους και τις γεμάτες σκουπίδια ρεματιές και στροφές των δρόμων, επιτρέπουν την πλήρη αταξία στη συμπεριφορά επισκεπτών σε διάφορες περιοχές ακόμα και αυξημένης προστασίας κλπ.

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής παρουσιάζει διάφορα στάδια, σχετιζόμενα με την ποιότητα του περιβάλλοντος. Στα πρώτα στάδια η υψηλή οικολογική και αισθητική ποιότητα προσελκύει πολλούς επισκέπτες και η περιοχή αναπτύσσεται. Ακολουθούν φάσεις εντατικοποίησης της τουριστικής ανάπτυξης που εξαντλούν και αλλοιώνουν σταδιακά τους φυσικούς πόρους, για να καταλήξει η περιοχή στην κόπωση και την παρακμή, με χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης, πολλά περιβαλλοντικά προβλήματα και μικρό οικονομικό όφελος. Εάν ένας τουριστικός προορισμός φτάσει στην φάση της παρακμής, τότε έχει κλείσει τον κύκλο του ως τουριστικό προϊόν και φυσικά έχει υποβαθμιστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό το φυσικό του περιβάλλον⁵⁴.

Θα μπορούσαμε να παραπέμψουμε σε άλλες χώρες για το πώς οργανώνουν και παρουσιάζουν τις ομορφιές που διαθέτουν, πώς οργανώνουν την ενημέρωση των επισκεπτών. Επίσης πώς και στη χώρα μας διάφορες περιοχές αντιμετωπίζουν το ζήτημα του οικοτουρισμού με ικανοποιητικά αποτελέσματα, με δραστηριότητες φορέων που πλαισιώνονται από Εταιρείες Τουριστικής Προβολής και Ανάπτυξης ή Τοπικά Σύμφωνα Ποιότητας. Τουριστικά προγράμματα εναλλακτικού τουρισμού έχουν αναπτυχθεί και αποδίδουν επιχειρηματικά, ενώ περιοχές γνωστές για το φυσικό τους πλούτο – όπως οι Πρέσπες, το Νυμφαίο, τα Ζαγόρια, ο Αμβρακικός, ο Έβρος, τα Αμπελάκια – έχουν γίνει τόποι προορισμού πολλών επισκεπτών.

Η ανάγκη της προστασίας του περιβάλλοντος αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο της οργανωμένης ελληνικής πολιτικής. Έχει αρχίσει να συνειδητοποιείται από όσους συμμετέχουν στην τουριστική διαδικασία. Η τάση είναι οι ίδιοι οι επισκέπτες να επιδιώκουν διακοπές σε ένα περιβάλλον

---

⁵⁴ Παρπαϊρης (1993)

που δεν είναι υποβαθμισμένο και ενδιαφέρονται για την πολιτιστική αυθεντικότητα του τόπου. Από την άλλη οι τοπικοί παράγοντες αρχίζουν και επιδιώκουν, δειλά θα λέγαμε, την ανάδειξη και διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής τους, και οι ίδιοι οι επαγγελματίες με τη σειρά τους αρχίζουν και προωθούν αυτά τα χαρακτηριστικά για την προσέλκυση πελατών. (συναντάμε σε πολλά καταλύματα, ακόμα και σε ταβέρνες, έντυπα που να προβάλλουν ένα φαράγγι, ένα ιστορικό μνημείο, την ιστορία του τόπου τους κλπ)

Η αλλαγή αυτής της στάσης που παρατηρείται στους επισκέπτες, στους επαγγελματίες αλλά και στους κατοίκους, δείχνει τη γενικότερη στροφή προς την προστασία του περιβάλλοντος και τη σύνδεσή της με την νοούμενη ανάπτυξη, η οποία κρατάει και τα «οικονομικά» της χαρακτηριστικά.

Ένα μοντέλο εναλλακτικού τουρισμού, το οποίο θα κληθεί να υλοποιήσει ένας ορεινός δήμος, μια νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, πρέπει:

1. Να αποτρέπει τις μεγάλες ομάδες επισκεπτών για να αποφεύγονται προβλήματα υπερσυγκέντρωσης
2. Να προετοιμάζει τους επισκέπτες πριν έρθουν, ή να τους ενημερώνει κατά την άφιξή τους, ώστε να ελαχιστοποιήσουν ή ακόμα και να αποφύγουν την πρόκληση αρνητικών επιπτώσεων σε ευαίσθητες περιοχές (κατά την επίσκεψη ενός Δρυμού, ενός υγροβιοτόπου κλπ)
3. Ο φορέας της περιοχής να επεμβαίνει διορθωτικά, εάν υπάρξει πρόβλημα
4. Να ενημερώνει και να εκπαιδεύει τους επιχειρηματίες και όλους τους κατοίκους σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες, που πρέπει να γίνουν, με σκοπό τη διατήρηση υψηλής περιβαλλοντικής ποιότητας
5. Οι εγκαταστάσεις να είναι από υλικά φιλικά προς το περιβάλλον και η αρχιτεκτονική τους σύμφωνη με την τοπική τεχνοτροπία (πέτρα, ξύλο)
6. Να αποφεύγονται οι ενεργοβόρες / υδατοβόρες εγκαταστάσεις και να εφαρμόζονται πρακτικές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας
7. Ο ίδιος ο ορεινός τουρισμός να αποτελεί πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων προστασίας της φύσης και να προσπαθεί να πείθει τους επισκέπτες να συμμετέχουν οι ίδιοι στην προστασία του περιβάλλοντος.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

3. ΑΕΙΦΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1. Αειφορικός τουρισμός

Το φαινόμενο του τουρισμού πήρε τεράστιες διαστάσεις στο πέρασμα του χρόνου. Ο άνθρωπος-τουρίστας άρχισε να διεκδικεί καλύτερες συνθήκες, στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού, για τον ίδιο αλλά κατ' επέκταση και για το περιβάλλον. Η εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος όπου ασκείται κατά κύριο λόγο το φαινόμενο του τουρισμού δημιούργησε την ανάγκη για έναν τουρισμό μελετημένο από διαφορετικό πρίσμα προσέγγισης. Αυτό το νέο πρίσμα σέβεται τις αρχές του φυσικού περιβάλλοντος και έχει απώτερο στόχο μια οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αειφορική ανάπτυξη. Το βασικό όπλο για την επίτευξη του στόχου δεν είναι άλλο από τη προώθηση του αειφορικού-βιώσιμου τουρισμού. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού (πολλές από τις οποίες αναλύσαμε παραπάνω) αποτελούν τη «μετενσάρκωση» της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, συμβατή πάντοτε με το περιβάλλον.

Σύμφωνα με τον Π.Ο.Ε. (WOT):

“Η Ανάπτυξη Αειφορικού Τουρισμού ικανοποιεί τις ανάγκες των τωρινών τουριστών και των περιοχών που τους φιλοξενούν και παράλληλα προστατεύει και ενισχύει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Θεωρείται ότι η ανάπτυξη αυτή οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατό να εκπληρώνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ παράλληλα να διατηρείται η πολιτιστική ακεραιότητα, οι ουσιώδεις οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλότητα και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής. Τα προϊόντα αειφορικού τουρισμού είναι προϊόντα που λειτουργούν σε αρμονία με το τοπικό περιβάλλον, την κοινωνία και τους πολιτισμούς, έτσι ώστε αυτά να καρπώνονται όλα τα οφέλη και να μην αποτελούν θύματα τουριστικής ανάπτυξης⁵⁵”.

---

⁵⁵ Integrated Coastal Zone Management (I.C.Z.M.)

Μερικοί παράγοντες μπορούν να θεωρηθούν ως "οδηγοί", που ωθούν την τουριστική βιομηχανία προς μια προσέγγιση αειφορικής ανάπτυξης.

Αυτοί είναι:

- Σταδιακή αύξηση της πίεσης για ρυθμίσεις.
- Αύξηση της ευαισθητοποίησης για την εξοικονόμηση κόστους που προέρχεται από την κατανάλωση ευαίσθητων πόρων.
- Οι επαγγελματίες του τουριστικού τομέα και οι πράκτορες αναγνωρίζουν ότι η περιβαλλοντική ποιότητα είναι ουσιώδης για ένα ανταγωνιστικό προϊόν.
- Η αντίληψη κυβερνήσεων και πρακτόρων ότι η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να ασκήσει αρνητική επίδραση στο περιβάλλον.
- Η αύξηση της ευαισθητοποίησης των κοινωνιών σχετικά με τη δυνατότητά τους να επηρεάζουν την τουριστική πολιτική

Σπουδαίο ρόλο παίζουν αναμφίβολα και οι αρχές της βιωσιμότητας. Πρέπει να αναφέρονται στην οικονομία, το περιβάλλον και τις κοινωνικές συνθήκες της τουριστικής ανάπτυξης. Όταν επιτυγχάνεται αυτό το τρίπτυχο ανάπτυξης, ο αειφορικός τουρισμός είναι άκρως εφαρμόσιμος σε όλες τις μορφές μαζικού αλλά και εναλλακτικού τουρισμού. Έτσι άλλωστε εξασφαλίζεται η μακροχρόνια βιωσιμότητα⁵⁶.

Συνεπώς ο αειφορικός τουρισμός οφείλει:

1. Να μεγιστοποιεί την ωφέλεια του φυσικού περιβάλλοντος που είναι σημαντικό για την τουριστική ανάπτυξη, διατηρώντας μέσω οικολογικών μεθόδων τη φυσική κληρονομιά και τη βιοποικιλότητα της περιοχής.
2. Να σέβεται την κοινωνική κληρονομιά και τη μοναδικότητα της περιοχής προορισμού.
3. Να συμβάλλει στη διατήρηση των παραδόσεων, των ηθών και των εθίμων κατανοώντας τη διαφορετική κουλτούρα του κάθε τόπου.
4. Να υποστηρίζει μακροπρόθεσμες οικονομικές και πολιτικές δραστηριότητες, που προσφέρουν ευκαιρίες για καλό εισόδημα, σταθερή απασχόληση και κοινωνικές υπηρεσίες και συμβάλλουν ταυτόχρονα στην καταπολέμηση της φτώχειας στις τοπικές κοινωνίες.

---

⁵⁶ Θεοδωροπούλου (2006)

Η επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης δεν είναι καθόλου εύκολη. Απαιτείται η συνειδητή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας αφενός, και η ενεργή συμμετοχή των τοπικών φορέων αφετέρου για να δημιουργηθούν οι υποδομές τουριστικής ανάπτυξης με σεβασμό στο περιβάλλον. Επίσης απαραίτητη είναι και η συνεχής παρακολούθηση των τοπικών φορέων με την ανάλογη και αντίστοιχη επιβολή μέτρων όταν αυτή κρίνεται απαραίτητη. Το βάρος όμως πρέπει να μοιράζεται ισόποσα. Οι επισκέπτες-τουρίστες οφείλουν να αναλάβουν το μερίδιο ευθύνης τους αναφορικά με την ευσυνηδεισία. Αυτό είναι πιο εύκολο να επιτευχθεί εφόσον οι εμπειρίες που προσφέρονται είναι τέτοιες που αναγκάζουν έμμεσα τον δέκτη (τουρίστα) να υποστηρίξει με θέρμη τον αειφορικό τουρισμό και να σεβαστεί ειλικρινά το περιβάλλον.

Ο αειφορικός τουρισμός σέβεται με μεγάλη σαφήνεια το περιβάλλον. Φαίνεται περίτρανα άλλωστε στη Διακήρυξη της Μανίλλας για τον παγκόσμιο τουρισμό το 1980, στη διάσκεψη του Ρίο το 1992, στην “Agend 21” το 1992 (ενσωματώθηκε στη συνθήκη του Μάαστριχτ) και στον παγκόσμιο κώδικα δεοντολογίας το 1999, πως το περιβάλλον και η προστασία του αποτελούν κύρια προϋπόθεση του αειφορικού τουρισμού. Ακόμα έγιναν προσπάθειες να εντοπιστούν οι αρνητικές επιπτώσεις ενός μονόπλευρου μαζικού τουρισμού. Το συμπέρασμα σεν ήταν άλλο από τον ορισμό κάποιων βασικών αρχών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε συνδυασμό με τον σεβασμό προς το περιβάλλον ήταν η ομόφωνη επιλογή.

3.1.1. Αρχές της αειφορίας

Οι αρχές του αειφόρου τουρισμού, όπως έχουν διατυπωθεί από διάφορους αναλυτές, μπορούν να συνοψιστούν στις εξής:

- Ο αειφόρος τουρισμός δεν περιορίζεται σε ορισμένες μόνο μορφές τουρισμού, αλλά αφορά γενικότερα κάθε τουριστική ζήτηση.
- Ο αειφόρος τουρισμός δέχεται τις αλλαγές που ενδεχόμενα μπορούν να προκαλέσουν οι τουριστικές δραστηριότητες, αρκεί να μη βλάπτουν τις οποιοσδήποτε σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος.
- Ο αειφόρος τουρισμός δεν δέχεται τη μεγιστοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας με οποιοδήποτε κόστος στο περιβάλλον.

- Ο αειφόρος τουρισμός υποστηρίζει την μετριοπάθεια, την ισορροπία και τη διαχρονική βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας.
- Η τουριστική ανάπτυξη σε κάθε περιοχή πρέπει να εναρμονίζεται με τα φυσικά στοιχεία της κάθε τοποθεσίας, τη θέση της, την ιδιαιτερότητά της, τον πολιτισμό της και να μην έχει συσσωρευτικές με το χρόνο δυσμενείς συνέπειες.
- Ο αειφόρος τουρισμός δεν απαιτεί μεγάλες επενδύσεις ή εκτεταμένη έρευνα, δεν ζημιώνει, αλλά συμπληρώνει τις υπάρχουσες πρακτικές τουριστικής ανάπτυξης.
- Τέλος, ο αειφόρος τουρισμός δε δέχεται τα βραχυχρόνια οφέλη για τους λίγους σε βάρος των μακροχρόνιων για τους πολλούς και πρεσβεύει ότι οι σημερινές ανάγκες πρέπει να αντιμετωπίζονται χωρίς να μειώνουν την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους.

Βασική αρχή του αειφόρου τουρισμού είναι η αρχή της χωρητικότητας. Σύμφωνα με αυτή το τουριστικό φορτίο σε μια περιοχή είναι αειφόρο, όταν ο τύπος, το μέγεθός του και η μορφή του βρίσκονται σε ισορροπία με τη χωρητικότητα της περιοχής τοπικά και χρονικά. Η χωρητικότητα της περιοχής προσδιορίζεται ποσοτικά με αποφάσεις των αρμοδίων τουριστικών φορέων και καθορίζεται με διάφορους τρόπους ανάλογα με την περιοχή. Οι διάφοροι τύποι υπολογισμού της χωρητικότητας αφορούν μεγέθη που αντιστοιχούν στις επιμέρους τουριστικές δραστηριότητες κι εξετάζεται το κατά πόσο οι τουριστικές δραστηριότητες λειτουργούν σε συνάρτηση με τον αριθμό των υπάρχοντων έργων υποδομής, καθώς και το κατά πόσο το φυσικό τοπίο και οι φυσικές πηγές μπορούν να αντέξουν τον ανάλογο όγκο τουρισμού, χωρίς να προκληθούν προβλήματα μόλυνσης και αλλοίωσης του τοπίου.

3.2 Αρχές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Στην συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών με θέμα το “*περιβάλλον και την ανάπτυξη*” στο Ρίο το 1992, διατυπώθηκαν οι εξής βασικές αρχές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης (οριστικοποιήθηκαν στο συνέδριο του Λανθαρότε)⁵⁷:

---

⁵⁷ Κοκκώσης – Τσάρτας (2001)

1. Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και στο μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
2. Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.
3. Μια ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτήν όλων των φορέων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κτλ)
4. Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.
5. Προτείνοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.
6. Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική κοινωνία.
7. Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικό-πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.
8. Η κεντρική διοίκηση και οι συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης και των Μ.Κ.Ο⁵⁸ θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που να συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.
9. Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.
10. Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.
11. Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική

---

⁵⁸ Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

12. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στην στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.
13. Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί ακι την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.
14. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στον ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.
15. Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.
16. Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

Με τον όρο «βιώσιμη» τουριστική ανάπτυξη περιγράφεται ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συχνή ανατροφοδότησή της. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν τον τουρισμό. Ο παγκόσμιος πληθυσμός αναμένεται να αυξηθεί στο μέλλον, όπως και το παγκόσμιο κατά κεφαλήν εισόδημα. Ο ελεύθερος χρόνος αναμένεται να αυξηθεί και η τεχνολογία να εξελιχθεί ακόμα περισσότερο στον τομέα των μεταφορών. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θα αναβαθμίσουν το ρόλο τους και η πληροφόρηση θα γίνει περισσότερο άμεση, ενώ, με την τεχνολογία που προσφέρει το διαδίκτυο (internet), η φωνή του πολίτη θα γίνει δυνατότερη. Στις περιοχές που θα υπάρχει ειρήνη και θα επιβάλλεται νόμος, θα είναι δυνατόν να υπάρξει αυξημένη τουριστική ζήτηση από ένα νέο τύπο τουρίστα, ο οποίος θα έχει μεγαλύτερες απαιτήσεις από το τουριστικό προϊόν. Γι' αυτό το λόγο αναμένεται να γίνει εμφανής η ανάγκη για περισσότερο ολοκληρωμένη επιστημονική ανάλυση του τουριστικού αντικειμένου, η ανάγκη για ολοκληρωμένη τουριστική εκπαίδευση και η ανάγκη ένα πραγματικό τουριστικό περιβάλλον, απαλλαγμένο από τις επιβαρύνσεις της ανεξέλεγκτης τεχνολογίας.

Το γενικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης διαμορφώνεται σύμφωνα με τις εξής θεμελιώδεις αρχές⁵⁹:

- Αρχή της Δημόσιας Οικολογικής Τάξης: Η βιώσιμη ανάπτυξη υπόκειται σε κρατικό παρεμβατισμό και δεν αφήνεται στη λειτουργία της αγοράς.
- Αρχή της Βιωσιμότητας: Διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου και απαγόρευση κάθε μείωσης ή υποβάθμισής του.
- Αρχή της Φέρουσας Ικανότητας: Διατήρηση της σταθερής κατάστασης των οικοσυστημάτων με ανάπτυξη που βρίσκεται κάτω από τα όρια αντοχής τους.
- Αρχή της Υποχρεωτικής Αποκατάστασης Διαταραχθέντων Οικοσυστημάτων: Αποκατάσταση του απολεσθέντος φυσικού κεφαλαίου.
- Αρχή της Βιοποικιλότητας: Διατήρηση της βιοποικιλότητας που θεωρείται κριτήριο και παράγοντας ευρωστίας των οικοσυστημάτων.
- Αρχή της Κοινής Φυσικής Κληρονομιάς: Τα κοινά φυσικά αγαθά δεν επιτρέπεται να ιδιοποιηθούν και η κοινή χρήση τους να περιορισθεί ή να καταργηθεί.
- Αρχή της Ήπιας Ανάπτυξης των Ευπαθών Οικοσυστημάτων: Στα ευπαθή οικοσυστήματα (δάση, ακτές, βουνά, μικρά νησιά, τοποθεσίες φυσικού κάλλους) επιτρέπεται «ήπια» ανάπτυξη που ορίζεται κατά περίπτωση, ώστε να μην επιβαρύνει το περιβάλλον υπέρμετρα.
- Αρχή της Χωρονομιάς: Επιβάλλεται ο συνολικός σχεδιασμός και ο χωροταξικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων, ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων.
- Αρχή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Διατήρηση των σπουδαιότερων
- Αρχή του Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος: Διατήρηση της ποιότητας ζωής στις πόλεις.
- Αρχή Προστασίας του Φυσικού Κάλλους: Διατήρηση και προστασία του τοπίου με ήπιες παρεμβάσεις.
- Αρχή της Οικολογικής Συνείδησης: Καθιέρωση της οικολογικής συνείδησης των πολιτών.

---

⁵⁹ Δεκλερής (1996)

Ένα τόσο μεγάλο και σημαντικό ζήτημα δεν θα μπορούσε να μην έχει και αντικρουόμενες απόψεις. Δεν είναι λίγοι όμως αυτοί, που αμφισβητούν τη βιώσιμη ανάπτυξη και ισχυρίζονται πως στην προσπάθειά της να προασπίσει το περιβάλλον εισέρχεται σε δράσεις και πολιτικές, που δίνουν απρόσκοπτα οικονομικά και αναπτυξιακά κίνητρα στις επιχειρήσεις για περαιτέρω ανάπτυξη της ανταγωνιστικής τους φύσης και ευημερίας, σε μια ολοένα αναπτυσσόμενη και διευρυνόμενη αγορά. Από την άλλη πλευρά παρατηρούνται μεγάλα ποσοστά ανεργίας, γιατί οι αναπτυσσόμενες χώρες κυριολεκτικά συνθλίβονται από τις «οικονομικά βιώσιμες», και το 20% του πληθυσμού καρπούται το 86% του παγκόσμιου πλούτου⁶⁰.

3.3 Έννοια αειφορικού τουρισμού

Τα προηγούμενα έτη έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προσέγγισης της έννοιας του αειφορικού τουρισμού. Οι περισσότεροι μελετητές πάντως συμφωνούν πως υπάρχει μια αλληλουχία λέξεων-κλειδιά οι οποίες χαρακτηρίζουν τον ορισμό του αειφορικού τουρισμού. Αυτές είναι:

τουρισμός-αειφορία-οικονομία-κοινωνία-περιβάλλον-ισορροπία

Από τους σπουδαιότερους μελετητές, ο Eber διατύπωσε μερικές παραμέτρους ώστε να οριοθετήσει τον αειφορικό τουρισμό⁶¹:

- Η βιώσιμη χρήση των πόρων, τόσο δηλαδή του φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου.
- Η μείωση της υπερκατανάλωσης και των αποβλήτων.
- Η δαιτήρηση της βιοποικιλότητας.
- Ο ολοκληρωμένος τουριστικός σχεδιασμός
- Η υποστήριξη και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.
- Η εκπαίδευση του προσωπικού.
- Η προβολή, η συνεχής έρευνα και ο έλεγχος των δράσεων.

---

⁶⁰ Ρόκος (2003)

⁶¹ Eber (1992)

Ο Byers θεωρεί πως η διαχείριση των φυσικών πόρων πρέπει να υπολογίζει το περιβαλλοντικό και κοινωνικό κόστος που πιστώνεται στις τοπικές ομάδες, ώστε ένα μέρος των οφειλών να πηγαίνει στις ντόπιες κοινωνίες ως αποζημίωση. Ο πληθυσμός της υπαίθρου είναι εφικτό να ευημερήσει οικονομικά μέσω της προώθησης εναλλακτικών τρόπων διαβίωσης καταφέροντας έτσι ένα είδος ανεξαρτησίας από τον τομέα της γεωργίας ως μοναδικό πρόσοδο. Απορροία αυτών είναι και η ανάπτυξη νέων τουριστικών και εμπορικών επιχειρήσεων⁶².

Για τον Τσάρτα ο αειφορικός τουρισμός αναφέρεται στην προστασία του περιβάλλοντος, στην ανάπτυξη των περισσότερων κλάδων της οικονομίας, στη διατήρηση της ισορροπίας θεσμών των τοπικών κοινωνιών και την ανατροφοδότηση της κοινωνίας με καινοτομικές πρωτοβουλίες⁶³. Ο Τσάρτας εστιάζει τις μελέτες του στην κοινωνία και ιδιαίτερα στις κοινωνικές επιδράσεις του μαζικού τουρισμού. Υποστηρίζει την ανάπτυξη νέων μοντέλων αειφορικού τουρισμού, με στόχους τη προστασία του περιβάλλοντος, τον σεβασμό στις τοπικές παραδόσεις και την ενεργή συμμετοχή των ντόπιων στις αναπτυξιακές διαδικασίες. Έτσι διασφαλίζεται και η αποκέντρωση.

Η αειφορική τουριστική ανάπτυξη επιτυγχάνεται σύμφωνα με τον Σφακιανάκη όταν η προώθηση του τουρισμού πραγματοποιείται χωρίς να καταστρέφει τους φυσικούς πόρους του χώρου υποδοχής. Με αυτό τον τρόπο είναι δυνατό για τους μελλοντικούς τουρίστες να απολαύσουν εξίσου τους τοπικούς πόρους αλλά και το φυσικό περιβάλλον. Καλύτερη λύση αποτελεί η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, φιλικών προς το περιβάλλον. Απαραίτητη για τον Σφακιανάκη κρίνεται και η σωστή διαχείριση και οργάνωση των τουριστικών προορισμών⁶⁴.

Ο Σπιλάνης ορίζει τον αειφορικό τουρισμό ως τον συνδυασμό οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων που επιτρέπουν σε μια περιοχή να είναι βιώσιμη μακροπρόθεσμα. Για να συμβεί αυτό πρέπει να γίνει ενσωμάτωση της στρατηγικής της τουριστικής ανάπτυξης στην τοπική οικονομία. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η διατήρηση των περιβαλλοντικών τοπικών πόρων αλλά και η συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων στα σχέδια ανάπτυξης⁶⁵.

Ο Merchadou εστιάζει τις μελέτες του στη βιώσιμο τουρισμό. Συνδέει τους οικονομικούς στόχους της τουριστικής ανάπτυξης με την συντήρηση των τοπικών πόρων. Δηλαδή η οικονομική ανάπτυξη του τουρισμού

---

⁶² Byers (1995)

⁶³ Τσάρτας (1996)

⁶⁴ Σφακιανάκης (2000)

⁶⁵ Σπιλάνης (2000)

βασίζεται στον σεβασμό των κοινωνικών και περιβαλλοντικών πόρων καθώς και στη συνύπαρξη των επισκεπτών-τουριστών με τους ντόπιους κατοίκους και την κοινωνία υποδοχής⁶⁶.

Τέλος σύμφωνα με τον Ανδριώτη η αιφορική ανάπτυξη χρειάζεται την προώθηση ηπιότερων μορφών τουριστικής ανάπτυξης που δεν στοχεύουν στο οικονομικό αποτέλεσμα, αλλά και στο σεβασμό του περιβαλλόντος, του πολιτισμού και των τοπικών παραδόσεων⁶⁷.

3.4 Σύγκριση αιφορικής ανάπτυξης με μαζικό τουρισμό

Ο μαζικός τουρισμός αποτελεί την κυριότερη έκφραση της τουριστικής βιομηχανίας. Από τη στιγμή που ο τουρισμός έγινε από τους πιο προσοδοφόρους κλάδους της οικονομίας, ο μαζικός τουρισμός έγινε αυτόματα ένα είδος τουριστικής εκμετάλλευσης και μάλιστα σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Η πίεση προς το περιβάλλον δεν άγρησε να έρθει ως άμεση συνέπεια. Η πίεση οδήγησε με τη σειρά της στην περιβαλλοντική υποβάθμιση και την άναρχη και μη ελεγχόμενη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων (λόγω της υπέρβασης της φέρουσας ικανότητας). Πέρα από την περιβαλλοντική υποβάθμιση, έχουμε και την κοινωνική. Το κοινωνικό κόστος που προκαλείται από τον μαζικό τουρισμό είναι τεράστιο. Μαζικός τουρισμός σημαίνει μαζική ροή τουριστών σε μια περιοχή. Οι περιοχές πλήττονται από τουριστικό κορεσμό (πολλές φορές δεν είναι προετοιμασμένες για αυτή τη ροή) και υποβάθμιση ποιότητας ζωής (των ντόπιων κατοίκων κυρίως).

Αναλυτικότερα μπορούμε να δούμε πως ο μαζικός τουρισμός προκαλεί τα εξής⁶⁸:

- Ξενοδοχειακές μονάδες μεγάλου όγκου.
- Άμεση εξάρτηση της παραγωγής της περιοχής από τον τουρισμό.
- Άμεση εξάρτηση από τους διαχειριστές τουρισμού⁶⁹ οι οποίοι κατευθύνουν τους τουρίστες μέσω των «έξυπνων» τουριστικών πακέτων.
- Έντονη ζήτηση κατά τους θερινούς (σπανίως και κατά τους χειμερινούς) μήνες.

---

⁶⁶ Merchadou (2001)

⁶⁷ Ανδριώτης (2003)

⁶⁸ Τσάρτας (1996)

⁶⁹ Tour operators

Η υπερσυγκέντρωση πολλών τουριστών στη διάρκεια μια συγκεκριμένης περιόδου προκαλεί ασύμμετρη τουριστική δραστηριότητα στις περιοχές αυτές. Αυτό το είδος τουρισμού αποτρέπει την περίπτωση ισορροπίας αναφορικά με την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη⁷⁰. Επίσης η αυξημένη τουριστική ζήτηση σε συγκεκριμένες περιοχές επιβάρυνε το φυσικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να έχουμε περιβαλλοντικές απώλειες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη καταστροφή βιοτόπων, τη μείωση βιοποικιλότητας, τη ρύπανση ατμόσφαιρας και υδάτων, τον καταταμαχισμό τοπικών ενοτήτων και γενικά την καταστροφή της φύσης. Όλα αυτά υποβαθμίζουν αναμφίβολα τις φυσικές ιδιαιτερότητες κάθε χώρας⁷¹.

Είναι απαραίτητο να παρουσιάσουμε και τις συνέπειες που έχει ο μαζικός τουρισμός όταν δεν σέβεται την τοπική κοινωνία, τη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων και των πολιτισμικών πόρων του τουριστικού προορισμού⁷²:

- Περιβαλλοντική αλλοίωση και αισθητική υποβάθμιση των πλέον ευαίσθητων και καλαίσθητων τοπίων και τοποθεσιών.
- Υιοθέτηση για τον τουρισμό μιας «περιοριστικής αντίληψης», λόγω παθητικής κατανάλωσης τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.
- Συγκέντρωση της τουριστικής ζήτησης σε μια περιορισμένη χρονική περίοδο (διακοπές τη θερινή περίοδο), με αρνητικές συνέπειες στη ποιότητα των διακοπών.
- Υπέρμετρη τουριστική ανάπτυξη της παράκτιας ζώνης, σε αντίθεση με την φτωχή τουριστική ανάπτυξη των ορεινών και αγροτικών περιοχών.
- Κυριαρχία μιας τουριστικής προσφοράς εμπορευματικού τύπου.
- Χαμηλή οικονομική αποδοτικότητα των τουριστικών καταλυμάτων.
- Απουσία εναλλακτικών κοινωνικών μοντέλων τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο.
- Μειωμένη ανταγωνιστικότητα τουριστικής προσφοράς, εφόσον το στερεότυπο της προβαλλόμενης εικόνας υπερισχύει της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Αν προβούμε σε σύγκριση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του μαζικού και του ήπιου τουρισμού (εναλλακτικές μορφές τουρισμού) θα καταλάβουμε πως ο ήπιος τουρισμός προκαλεί θετικές αλληλεπιδράσεις, ενώ αντίθετα ο μαζικός πληθώρα αρνητικών επιπτώσεων. Αρνητικές επιπτώσεις τόσο στο

---

⁷⁰ Λαγός - Σταματίου (2004)

⁷¹ Καραμέρης (2006)

⁷² Βαρβαρέσος (1999)

φυσικό περιβάλλον όσο και στις τοπικές κοινωνίες. Υποβαθμίζει και αποδυναμώνει τις προοπτικές των τοπικών κοινωνιών για οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική ανάπτυξη. Είναι επιβεβλημένη λοιπόν η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού από τους τοπικούς φορείς και την πολιτεία.

3.4.1. Επιπτώσεις μαζικού τουρισμού στο περιβάλλον

Όπως αναφέραμε προηγούμενως οι συνέπειες του μαζικού τουρισμού είναι πολλές και καταστροφικές. Τις περισσότερες φορές όμως είναι ανεπανόρθωτες όταν μιλάμε για το φυσικό περιβάλλον. Το πλήγμα που δέχεται η φύση δεν «επουλώνεται» εύκολα. Συγκεκριμένα οι κυριότερες επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού στο περιβάλλον αφορούν⁷³:

- Φυσικό περιβάλλον: Η μαζική τουριστική ανάπτυξη είτε με την επέκτασή της στο χώρο της υπαίθρου είτε με την ανάπτυξη μεγάλης έκτασης και όγκου υποδομών, καταλήγει να επηρεάζει την ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι επιπτώσεις είναι πολύ πιο δραστικές σε περιοχές που θεωρούνται οικολογικά «ευαίσθητες», όπως υγροβιότοποι και ορεινές περιοχές.
- Συγκρούσεις στις χρήσεις της γης: Ο μαζικός τουρισμός επεκτείνεται όλο και περισσότερο στο χώρο, με αποτέλεσμα να προκαλεί συχνά συγκρούσεις για τη χρήση της γης, που παρατηρούνται σε αγροτικές εκμεταλλεύσεις ή σε παραθαλάσσιες περιοχές. Συχνό είναι το φαινόμενο της οικοπεδοποίησης, αλλά πολλές φορές ο τουρισμός απορροφά επενδύσεις αναγκαίες για την παραγωγική ανάπτυξη και άλλων τομέων όπως ο αγροτικός.
- Μετατροπή οικιστικών συνόλων ή χωρικών ενοτήτων σε τουριστικούς πόρους: Το ζήτημα αυτό συνδέεται κυρίως με τους παραδοσιακούς οικισμούς και τις περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (χωρικές ενότητες με λίμνες, ποτάμια, φαράγγια, υγροβιότοπους, εθνικούς δρυμούς κ.τ.λ.). Το δομημένο και το φυσικό περιβάλλον διαμορφώνουν έναν ιδιότυπο τουριστικό πόρο που γίνεται πόλος έλξης τουριστών.
- Προβλήματα ανάπτυξης, λειτουργίας και διαχείρισης τουριστικών περιοχών: Η αύξηση του αριθμού και των τύπων των τουριστικών θέρετρων στη μεταπολεμική περίοδο έθεσε ζητήματα λειτουργίας και διαχείρισης τους σε σχέση με το περιβάλλον, τη χωροταξία και

---

⁷³ Τσάρτας (1996)

την πολεοδομία. Αυτά αφορούν και στην ευρύτερη περιοχή όπου αναπτύσσονται τα θέρετρα με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν κανόνες και πρότυπα διαχείρισης, προστασίας και ελέγχου του σύνθετου περιβάλλοντος (δομημένου και φυσικού) των περιοχών αυτών. Κοινή παράμετρος σε αυτές τις προσπάθειες υπήρξε η αναζήτηση προτύπων που συνδέονται με την έννοια της «βιώσιμης» τουριστικής ανάπτυξης. Η έννοια, οι αρχές και τα χαρακτηριστικά της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι ταυτόσημα με αυτά της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης.

3.5. Πρότυπα αειφορικού τουρισμού

Η δυναμική πορεία του τουρισμού οδήγησε στη διαμόρφωση και παγίωση πολλών και διαφορετικών μεταξύ τους προτύπων τουριστικής ανάπτυξης, ως αποτέλεσμα των παραμέτρων που διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Η αρχική διαμόρφωση των προτύπων αυτών είναι αποτέλεσμα επίδρασης πολλών παραγόντων, ενώ η ουσιαστική συγκρότηση και η σταθερή λειτουργία ενός προτύπου ανάπτυξης καθορίζεται από την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς⁷⁴.

3.5.1. Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

Τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης συγκροτούνται μέσω μιας δυναμικής εξελικτικής διαδικασίας, ενώ η τελική τους επιβίωση εξαρτάται άμεσα από τη σταθερότητα και το δυναμισμό της ζήτησης, αλλά και από τις ανάλογες κινήσεις και προσαρμογές της προσφοράς για τη δημιουργία, λειτουργία, διαχείριση και προβολή των κατάλληλων τουριστικών υποδομών, δραστηριοτήτων και πόρων που σχετίζονται με αυτό το πρότυπο. Εύλογα λοιπόν, το πρότυπο ή τα πρότυπα που επικρατούν σε κάθε περιοχή αποτελούν τη βάση της τουριστικής της ανάπτυξης και χαρακτηρίζουν άμεσα το τουριστικό προϊόν που αυτή προσφέρει⁷⁵. Τα κυριότερα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης που έχουν επικρατήσει στο σύγχρονο κόσμο είναι τα ακόλουθα:

- Οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών θερινής ή χειμερινής περιόδου

---

⁷⁴ Τσάρτας - Κοκκώσης (2001)

⁷⁵ Τσάρτας - Κοκκώσης (2001)

- Πρότυπου ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο, π.χ αστικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθρου
- Βιώσιμου τουρισμού με χρήση ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Τουριστικής ανάπτυξης σε θύλακες, π.χ τουριστικά χωριά, θεματικά πάρκα
- Παραθεριστικού σε περιοχές με μεγάλο αριθμό διαφόρων τύπων παραθεριστικών κατοικιών,
- Εναλλακτικού τουρισμού με έμφαση σε μια ή περισσότερες εναλλακτικές μορφές του τουρισμού.

3.5.2. Πρότυπο αειφορικού τουρισμού βασισμένο στις εναλλακτικές μορφές

Η ανάγκη δημιουργίας προτύπων για αειφορικό τουρισμό έστρεψε το ενδιαφέρον προς τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ένα από τα σημαντικότερα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης είναι το πρότυπο του αειφορικού τουρισμού με χρήση εναλλακτικών μορφών τουρισμού⁷⁶.

Βασική παράμετρος αυτής της πολιτικής αποτελεί η τήρηση των αρχών της αειφορίας και ο μακροχρόνιος προγραμματισμός. Σε πολλά κράτη με σημαντική τουριστική δραστηριότητα, κυρίως αυτών που ακολουθούν το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού ή σε περιοχές με πρωτογενή ανάπτυξη, επαναπροσδιορίστηκε η τουριστική πολιτική ώστε να μπορέσουν να ξεπεραστούν σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι τουριστικές τους οικονομίες⁷⁷. Οι φορείς της πολιτικής εξουσίας πρότειναν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως διέξοδο από τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπιζαν και σως, μία εκ νέου, αναπτυξιακή πορεία με ανοδικές τάσεις⁷⁸.

Η αειφορική τουριστική ανάπτυξη επηρεάζεται κυρίως από τον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης που αναπόφευκτα έχει ως στόχο την οικονομικοκοινωνική ισορροπία και την προστασία του περιβάλλοντος. Επιβεβλημένη επίσης είναι η ενίσχυση όλων των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανατροφοδότηση της ανάπτυξης όπως η έρευνα, η εκπαίδευση, το μάρκετινγκ, η ιδιωτική πρωτοβουλία κτλ. Το ειδικό θεσμικό πλαίσιο αποτελεί προϋπόθεση και προοπτική της αειφορικής ανάπτυξης, βάσει του οποίου θα προωθούνται και θα κατευθύνονται οι διαδικασίες του

---

⁷⁶ Smith – Eadington (1992)

⁷⁷ Hunter – Green (1995)

⁷⁸ Weiler – Hall (1992)

τοπικού αναπτυξιακού σχεδίου, το οποίο θα έχει ως βασικούς άξονες ανάπτυξης τη χρήση των ειδικών εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η εφαρμογή προγραμμάτων αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης έχει διαφορετικό βαθμό επιτυχίας αναφορικά με την περιοχή και αυτό σχετίζεται άμεσα με τις σημαντικές ελλείψεις στον σχεδιασμό και τον προγραμματισμό της τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και με την πρακτική εφαρμογή του σχεδιασμού. Πάντως, το πρότυπο αυτό παρουσιάζει επεκτατικές τάσεις στο διεθνή χώρο, λόγω του ότι υιοθετείται από όλο και περισσότερους τουριστικούς προορισμούς, ενώ ταυτόχρονα προωθείται από διεθνείς και εθνικούς φορείς που σχετίζονται με την τουριστική πολιτική και ανάπτυξη. Οι ειδικές μορφές του τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μίας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επίσης από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση, το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα, όπως η φυσιολατρία, η περιήγηση, ο αθλητισμός κτλ. Στις εναλλακτικές μορφές, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν έναν τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού, στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού καταγράφεται η ανάπτυξη μίας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες. Στην αειφορική τουριστική ανάπτυξη, οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού θέτουν ως στόχο τη δημιουργία και εξέλιξη εξειδικευμένων υπηρεσιών για συγκεκριμένο τύπο τουριστικής ζήτησης, καθώς και τη συγκρότηση προτύπου ανάπτυξης, που είτε θα βελτιώσει την υπάρχουσα παραγωγική δομή είτε θα δημιουργήσει μια νέα, η οποία θα στηρίζεται στην ανάδειξη και ενίσχυση των υποδομών και υπηρεσιών των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η ανατροφοδότηση της τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί βασική επίτευξη και σκοπό του προτύπου της αειφορικής ανάπτυξης μέσα από τη δημιουργία υποδομών προσφοράς που θα ανταποκρίνονται σε διαφορετικούς (ειδικούς) τύπους ζήτησης, δεδομένου του ότι η κλίμακα της ανάπτυξης έχει διαφορετικές επιδράσεις στον τουριστικό προορισμό⁷⁹.

---

⁷⁹ Rodenburg (1989)

3.6. Εργαλεία αειφορικής ανάπτυξης και “agenda 21”

Για να πετύχει το «σχέδιο» της αειφορίας κρίνεται αναγκαίο να προταθούν πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης από το δημόσιο αλλά και από το ιδιωτικό περιβάλλον. Πρότυπα που δείχνουν σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες. Οι σημερινές συνθήκες, λαμβάνοντας υπ’ όψιν και το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, απαιτούν οργανωμένες κινήσεις και συνεργασίες μεταξύ των υπεύθυνων φορέων και κρατών.

Ο αειφορικός τουρισμός, όπως αναφέραμε παραπάνω, αναλύεται σε τρεις πτυχές. Την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική (οικολογική). Ο Π.Ο.Τ. πρότείνει προσφάτως τη χρήση ενδεικτικών δεικτών που αφορούν το εν λόγω τρίπτυχο. Αυτοί οι δείκτες είναι χρήσιμα όπλα στα χέρια των υπευθύνων διοικήσεων τουρισμού και καθοδηγούν την τουριστική ανάπτυξη με μεθοδευμένα βήματα. Ειδικότερα ο Π.Ο.Τ. πρότείνει την “Agenda 21 για την τουριστική και ταξιδιωτική βιομηχανία – προς μια περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη”⁸⁰. Οι αρχές του αποτελούν σημαντικό εργαλείο για την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος. Απώτερος σκοπός είναι να δοθεί αειφορικός χαρακτήρας στις περιθωριοποιημένες πόλεις και χωριά.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της “agenda 21” είναι τα εξής⁸¹:

- Ο καθοριστικός ρόλος των τοπικών αρχών στην επίτευξη αειφορίας σε τοπικό επίπεδο.
- Η συμμετοχή στην παγκόσμια ευθύνη.
- Η ευρεία συμμετοχική διαδικασία, όλων των ομάδων του πληθυσμού και η βαθειά προσήλωση στις δημοκρατικές διαδικασίες.
- Η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και πολιτισμικών στοιχείων που ορίζουν την ποιότητα ζωής των πολιτών σε τοπικό επίπεδο.

Η “agenda 21” ουσιαστικά αναφέρεται σε όλους. Δηλαδή στις ταξιδιωτικές και τουριστικές επιχειρήσεις, στις κυβερνήσεις, στους διεθνείς οργανισμούς τουρισμού καθώς και στο τουριστικό και ταξιδιωτικό κοινό. Αποσκοπεί στο να εμπεδώσουν όλοι οι παραπάνω τον σεβασμό που απαιτείται απέναντι στη φύση και το περιβάλλον και την προστασία των πολιτισμικών και φυσικών πόρων.

---

⁸⁰ Υπογράφηκε από κοινού από Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού, Συμβούλιο της Γης το 1996

⁸¹ Δαουτόπουλος (2005)

Η “agenda 21” εμπεριέχει ακόμα και κάποιες αρχές σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη, βασικό άξονα της επίτευξης αειφορικού τουρισμού⁸²:

- Να βοηθήσει τους ανθρώπους ώστε να ακολουθήσουν μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση.
- Να συνεισφέρει στη διατήρηση, προστασία και αποκατάσταση των φυσικών οικοσυστημάτων (όπου είναι αυτό εφικτό).
- Να βασίζεται σε βιώσιμα παραγωγικά κα καταναλωτικά πρότυπα.
- Να συνιστά η περιβαλλοντική προστασία ένα ολοκληρωμένο τμήμα των σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης.
- Να αντιμετωπίζονται τα ζητήματα της τουριστικής ανάπτυξης με τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων πολιτών στις αποφάσεις σχεδιασμού, προσαρμοσμένες στα τοπικά δεδομένα.
- Να αναγνωρίζει και να υποστηρίζει η τουριστική ανάπτυξη, την ταυτότητα, τον πολιτισμό και τα ενδιαφέροντα του ντόπιου πληθυσμού.

Είναι σαφές από τα παραπάνω πως όλοι οι φορείς πρέπει να θεσπίσουν στα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης βιώσιμες αρχές. Συνακόλουθα οφείλει και κάθε περιοχή να προσδιορίσει τη φέρουσα τουριστική ικανότητα της. Πριν από κάθε ενέργεια πρέπει να προβάλλεται ένα συγκροτημένο σχέδιο με τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία ώστε να τηρούνται οι ισορροπίες μεταξύ περιβάλλοντος και τουρισμού. Από τη μεριά της η πολιτεία υποχρεούται να ελέγχει, να επιπλήττει ακόμα και να επιβραβεύει τις διαδικασίες ανάπτυξης ανάλογα με την κάθε περίπτωση.

---

⁸² Λογοθέτης (2001)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ

Τα καλάβρυτα αποτελούν ένα ορεινό χωριό του νομού Αχαΐας. Είναι χτισμένα στις πλαγιές των Αροανίων (Χελμός) σε υψόμετρο 750 μέτρων. Είναι έδρα του ομώνυμου δήμου και ο πληθυσμός τους σύμφωνα με την απογραφή του 2001 είναι 1.747 κάτοικοι. Ο Δήμος Καλαβρυτών έχει έκταση 531.797 στρέμματα και πληθυσμό 8.609 κατοίκους.

4.1. Ιστορία Καλαβρυτών

Η ευρύτερη περιοχή των Καλαβρυτών, πρώην «Επαρχία Καλαβρυτών», ξεκινά με την ιστορική της διαδρομή από τα χρόνια της αρχαιότητας. Ο Πausanias στα «Αρκαδικά» περιγράφει τους Αρχαίους Λουσούς, τον Κλείτορα, τη Ψωφίδα, την Κύναιθα, το Λεόντιο, πόλεις των οποίων τα ερείπια διασώζονται ως σήμερα.

Το όνομα «Καλάβρυτα» (καλά νερά) εμφανίζεται για πρώτη φορά στα χρόνια της Φραγκοκρατίας. Από το 1330 έως το 1821, η περιοχή κυριαρχείται διαδοχικά από τους Παλαιολόγους του Μυστρά, Ιππότες της Ρόδου, Τούρκους, Ενετούς και ξανά Τούρκους. Το όνομα του Δήμου προήλθε από την ομώνυμη πόλη. Το έτος 1205 μ.Χ. σχηματίστηκε η βαρωνία Καλαβρυτών με 12 ιπποτικά φέουδα. Το φρούριο των Καλαβρυτών αναδείχτηκε σε ένα από τα πλέον σημαντικά μεσαιωνικά κάστρα της Πελοποννήσου. Το Κάστρο αυτό έχει συνδεθεί με την οικογένεια των Παλαιολόγων και δεσπόζει μέχρι σήμερα πάνω από την πόλη των Καλαβρυτών.

Κατά την περίοδο της επανάστασης του 1821, τα Καλάβρυτα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο. Το απελευθερωτικό πνεύμα της εποχής συνδέθηκε άμεσα με την Ι.Μ. Αγίας Λαύρας (ιδρύθηκε το 10ο αιώνα μ.Χ.), που βρίσκεται 4 χλμ. από την πόλη των Καλαβρύτων. Εκεί, στις 21/03/1821 κήρυξε την επανάσταση ο Παλαιών Πατρών Γερμανός υψώνοντας το ιερό λάβαρο, το οποίο σώζεται μέχρι σήμερα και αποτελεί το βασικότερο κειμήλιο της Μονής. Επίσης, σπουδαίο ρόλο έπαιξε η Ι.Μ. Μεγάλου Σπηλαίου (ιδρύθηκε τον 4ο αιώνα μ.Χ.), που βρίσκεται 10 χλμ. από τα Καλάβρυτα, στο δρόμο προς το Διακοφτό και σε υψόμετρο 924 μ. Χαρακτηριστικό κειμήλιό της είναι η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Άλλα ιστορικά μοναστήρια, που βρίσκονται στην περιοχή, είναι η Ι.Μ. Μακελλαριάς, η Ι.Μ. Αγ. Νικολάου Βλασίας, η Ι.Μ. Αγ. Γεωργίου Μανεσίου, και το προσκύνημα της Παναγίας της Πλατανιώτισσας.

4.2. Νεότερη Ιστορία – Ολοκαύτωμα 1943

Η κατοχή αποτελεί μια από τις πιο συγκλονιστικές περιόδους της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας. Ο λαός μας, εξαντλημένος από την πολεμική εποποιία του 1940, υποχρεώθηκε να αντιμετωπίσει πολλαπλές περιπέτειες και κακουχίες: την εισβολή των κατακτητών, το πρόβλημα της επιβίωσης, την οδυνηρή περιπέτεια της πείνας, εκτελέσεις, βασανιστήρια και καταστροφές.

Η ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων, τόπος με μακραίωνη ιστορική διαδρομή και επαναστατικό παρελθόν, υπέστη την περίοδο της Κατοχής τεράστιες απώλειες σε έμψυχο δυναμικό, με μαζικές εκτελέσεις αμάχων και ολοκληρωτικές καταστροφές. Στο χώρο της Αιγιαλείας και των Καλαβρύτων οργανώθηκε αντιστασιακό κίνημα ενάντια στους ξένους

κατακτητές. Το καλοκαίρι του 1943, άρχισαν εκτελέσεις, βομβαρδισμοί και καταστροφές χωριών.

Οι Γερμανοί μπήκαν στα Καλάβρυτα στις 9 Δεκεμβρίου. Δημιούργησαν έναν ασφυκτικό κλοιό γύρω από την πόλη, προκειμένου να μην μπορεί κανείς να ξεφύγει. Την έντονη ανησυχία των κατοίκων κατάφερε, παραπλανώντας τους, να κατευνάσει ο Γερμανός Διοικητής Ebersberger, ο οποίος τους διαβεβαίωσε ότι δεν πρόκειται κανείς να πάθει τίποτε και ότι ο στόχος τους ήταν η εξόντωση των ανταρτών. Προχώρησαν αρχικά στην πυρπόληση σπιτιών που ανήκαν σε αντάρτες και αναζήτησαν την τύχη των Γερμανών τραυματιών της Μάχης της Κερπινής. Στις 12 Δεκεμβρίου οι Γερμανοί άρχισαν να ετοιμάζονται για να αποχωρήσουν την επομένη. Το πρωί τις 13ης Δεκεμβρίου, ημέρα Δευτέρα, πριν καλά καλά ξημερώσει, χτύπησαν τις καμπάνες της κεντρικής εκκλησίας και Γερμανοί αξιωματικοί και στρατιώτες διέταξαν να συγκεντρωθούν όλοι οι κάτοικοι στο Δημοτικό Σχολείο, αφού πάρουν μαζί τους μια κουβέρτα και τρόφιμα μιας ημέρας.

Στο κτίριο του σχολείου έγινε ο χωρισμός και ο αποχωρισμός. Τα γυναικόπαιδα κλείστηκαν στο σχολείο και οι άνδρες από 14 χρονών και πάνω οδηγήθηκαν σε φάλαγγες στην κοντινή Ράχη του Καππή (σήμερα Τόπος Θυσίας). Ο χώρος ήταν προσεκτικά επιλεγμένος. Η αμφιθεατρική του διαμόρφωση δεν θα επέτρεπε σε κανένα να γλιτώσει. Οι Καλαβρυτινοί ήταν αναγκασμένοι να βλέπουν τις περιουσίες τους, τα σπίτια και ολόκληρη την πόλη, να καίγονται και μαζί τους να παραδίδονται στη φωτιά οι γυναίκες και τα ανήλικα παιδιά τους που ήταν έγκλειστα στο κτίριο του Σχολείου, το οποίο φρουρούσαν πάνοπλοι στρατιώτες. Ο Γερμανός Διοικητής, για να καθησυχάσει και να παραπλανήσει τους συγκεντρωμένους, έδωσε το λόγο της στρατιωτικής του τιμής ότι δεν πρόκειται να τους σκοτώσουν. Ολόκληρη η πόλη παραδόθηκε στις φλόγες.

Την ίδια στιγμή ο Οδοντωτός κατηφόριζε κατάφορτος με τις σοδιές από το πλιάτσικο των Γερμανών στα σπίτια, στα μαγαζιά και στις αποθήκες, από όπου άρπαζαν ό,τι πολύτιμο υπήρχε. Μαζί και τα χρήματα και τα αποθέματα των Τραπεζών και των Δημοσιών Υπηρεσιών, αφού προηγουμένως ανάγκασαν τους Διευθυντές να τα παραδώσουν. Από το ξενοδοχείο «Μέγας Αλέξανδρος», με μια πράσινη και ύστερα μια κόκκινη φωτοβολίδα, δόθηκε το σύνθημα της εκτέλεσης. Τα πολυβόλα θέρισαν τους Καλαβρυτινούς. Ακολούθησε η χαριστική βολή που ολοκλήρωσε το έγκλημα. Από τα 13 άτομα που διασώθηκαν ο τελευταίος επιζών, Αργύρης Σερλελής, πέθανε στις 27/02/2005.

Στο δημοτικό σχολείο, τα γυναικόπαιδα έζησαν στιγμές αγωνίας και τρόμου, καθώς οι φλόγες έζωναν το κτίριο του σχολείου. Σπάζοντας πόρτες και παράθυρα κατάφεραν τελικά να ξεφύγουν τρέχοντας μακριά από τα

σπίτια που φλέγονταν και άρχισαν να αναζητούν τους δικούς τους, ανηφορίζοντας προς το μέρος που είχαν οδηγήσει τους άνδρες και βρέθηκαν μπροστά στο πιο φρικιαστικό και απάνθρωπο θέαμα. Άνδρες, πατεράδες, γιοι και αδελφοί κείτονταν νεκροί πλημμυρισμένοι στο αίμα. ο μεγάλο Δράμα των Καλαβρύτων είχε ξεκινήσει. Τα νιάτα, οι δημιουργικές δυνάμεις της πόλης, περιουσίες και κόποι χρόνων αφανίστηκαν στις 2:34' της 13ης Δεκεμβρίου 1943, όπως δείχνουν οι δείκτες του σταματημένου ρολογιού της εκκλησίας.

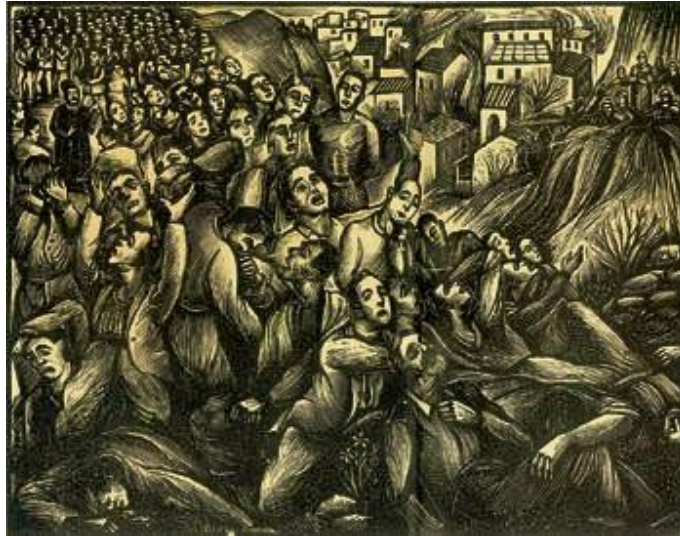
Στο απόρρητο ραδιογράφημα της 117 Jager Division (Αρ.1595/43), καταγράφεται ο τελικός απολογισμός της Επιχείρησης Καλάβρυτα: (1) Κατεστράφησαν ολοκληρωτικά τα χωριά: Ρογοί, Κερπινή, Στάση Κερπινής, Άνω Ζαχλωρού, Κάτω Ζαχλωρού, Σούβαρδο, Βραχνί, Καλάβρυτα, Μοναστήρια Μεγάλου Σπηλαίου και Αγίας Λαύρας, Αγία Κυριακή, Αυλές, Βυσωκά, Φτέρη, Πλατανιώτισσα, Πυργάκι, Βάλτσα, Μελίτσια, Μοναστήρι Ομπλού, Λαπαναγοί, Μάζι, Μαζέικα, Παγκράτι, Μορόχωβα, Δερβένι, Βάλτος, Πλανητέρου, Καλύβια. (2) 696 Έλληνες εκτελέστηκαν...”.

Η συνέχεια του δράματος βρήκε τις γυναίκες να προσπαθούν με ότι είχε απομείνει, ακόμα και με τα χέρια, να σκάψουν πρόχειρους τάφους στην παγωμένη γη του Δεκέμβρη για να θάψουν τους νεκρούς τους. Με τις κουβέρτες που τους είχαν κοντά τους μετέφεραν τους σκοτωμένους στο νεκροταφείο και άλλους έθαψαν εκεί στο λόφο, σε μια τραγική σκηνή που κράτησε μέρες.

Το Ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων «συγκίνησε και συνένωσε τους Έλληνες και δυνάμωσε τον αγώνα τους κατά του κατακτητή», ομολογεί ο τότε Γενικός Στρατιωτικός Διοικητής των Γερμανών στην Ελλάδα.

Το ίδιο το κτίριο του σχολείου έγινε μουσείο ιστορικών ντοκουμέντων και ενθυμημάτων του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, που διδάσκει στους νέους τα δεινά του πολέμου και στέλνει μηνύματα ειρήνης και φιλίας σε όλους τους λαούς της γης.

Σήμερα, τα ξαναγεννημένα από την τέφρα Καλάβρυτα αποτελούν πόλο έλξης χιλιάδων επισκεπτών, λόγω των πολλών φυσικών καλλονών και του εξαιρετικού κλίματος. Διαθέτουν όλες τις σύγχρονες παροχές και ανέσεις (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, εστιατόρια, καταστήματα, κέντρα διασκέδασης Νοσοκομείο, Τράπεζες, Δημόσιες Υπηρεσίες, πυκνή συγκοινωνία κ.α.). Είναι το κέντρο χειμερινού και θερινού τουρισμού. Ένα από τα καλύτερα οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας απέχει μόνο 14 χλμ. από την πόλη ενώ σε απόσταση μόλις 32 χλμ, εκτείνονται οι μαγευτικές παραλίες της βόρειας Πελοποννήσου.

4.3. Το μοναστήρι του μεγάλου σπηλαίου

Το περίφημο ιστορικό μοναστήρι του μεγάλου Σπηλαίου βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της γραφικής χαράδρας του Βουραΐ'κού σε υψόμετρο 1000 μ., προς το τέλος της ονειρικής διαδρομής Διακοφτού – Καλαβρύτων (10 χλμ. από τα Καλάβρυτα). Είναι χτισμένο στα ριζά ενός πελώριου βράχου και το οκτάωρο κτίριο καλύπτει το στόμιο φυσικού σπηλαίου, από το οποίο πήρε το όνομα του.

Σύμφωνα με την παράδοση, η μονή ιδρύθηκε το 362 μ.Χ από τους Θεσσαλονείς μοναχούς Συμεών και Θεόδωρου, οι οποίοι, με την βοήθεια της βοσκοπούλας Ευφροσύνης, από το απέναντι χωριό Ζαχλώρου, βρήκαν μέσα στο σπήλαιο την ανάγλυφη εικόνα της Παναγίας, φιλοτεχνημένη με κεριά και μαστίχη από τον Ευαγγελιστή Λουκά.

Η μονή γνώρισε μεγάλη ακμή κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οπότε και συγκέντρωσε εκατοντάδες μοναχούς και απόκτησε τεράστια περιουσία. Οι περισσότεροι όμως θησαυροί αφανίστηκαν από λεηλασίες και καταστροφές, που οφείλονταν κυρίως σε πυρκαγιές, οι οποίες έπληξαν τη μονή τέσσερις φορές.

Ευτυχώς η πίεση που δέχτηκε η μονή το 1827 από τον Ιμπραήμ αναχαιτίστηκε από τους μοναχούς και έτσι, η μονή δεν πατήθηκε ποτέ από Τούρκους. Η προσφορά της μονής στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης ήταν πολύ μεγάλη. Ενίσχυε τους αγωνιστές με όπλα και πολεμοφόδια και περιέθαλπε πολλούς πρόσφυγες.

Το 1943 οι Γερμανοί, κατά την επιδρομή τους στην περιοχή των Καλαβρύτων, λεηλάτησαν την μονή, έκλεψαν πολύτιμα κειμήλια και σκότωσαν 22 άτομα (μοναχούς, προσωπικό και προσκυνητές).

Παρά τις τόσες καταστροφές, σώθηκαν η Μεγαλοσπηλαιώτισσα εικόνα της Παναγίας δεξιοκρατούσας, οι κάρες των κτητόρων και της Αγίας Ευφροσύνης, το παλαιότατο ξυλόγλυπτο τέμπλο και άλλα πολύτιμα ιερά κειμήλια, τα οποία εκτίθενται στο Μουσείο της Ιεράς Μονής.

4.4. Το μοναστήρι της Αγίας Λάυρας

Το μοναστήρι της Αγίας Λάυρας είναι συνδεδεμένο με τους εθνικούς απελευθερωτικούς μας αγώνες. Εκεί έγινε η επίσημη κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και κάτω από τον ιστορικό πλάτανο υψώθηκε από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, το πάνδοξο Λάβαρο της Επανάστασης, η πρώτη σημαία του Έθνους και ήχησαν το εθνεγερτήριο σάλπισμα “Αναστήτω το Έθνος” και ο όρκος “Ελευθερία ή Θάνατος”.

Η μονή βρίσκεται σε απόσταση 6 χλμ. ΝΔ των Καλαβρύτων σε υψόμετρο 961μ. και σε σημείο με υπέροχη θέα προς τη κοιλάδα του Βουρραϊκού. Το παλιό μοναστήρι χτίστηκε το 961 μ.Χ. και κατά την περίοδο ακμής του είχε 961 μοναχούς.

Η παράδοση θέλει ιδρυτή του μοναστηριού τον μοναχό Ευγένιο συνασκητή του Αγ. Αθανασίου, ιδρυτή της συνώνυμης μονής της Μέγιστης Λάυρας του Αγίου Όρους.

Το μοναστήρι καταστράφηκε και λεηλατήθηκε τρεις φορές από τους Τούρκους και τους Τουρκαλβανούς και μια φορά από σεισμό, ενώ το 1943 πυρπολήθηκε από τους Γερμανούς. Άλλαξε θέση τρεις φορές. Το 1828 εγκαταστάθηκε στη θέση που είναι σήμερα Απέναντι από το μοναστήρι έχει στηθεί λαμπρό μνημείο – Ηρώο στη μνήμη των αγωνιστών του 1821. Κάθε χρόνο, από 21 έως 25 Μαρτίου, που γιορτάζεται η επέτειος της Επανάστασης με λαμπρές τελετές και αναπαραστάσεις, το ιστορικό μοναστήρι ξαναζεί την παλιά του δόξα.

4.5. Τα “Υδατα της Στύγος”

Αν και η θάλασσα με τις χαρές της γοητεύει περισσότερο τον κόσμο, τα βουνά προκαλούν έναν περίεργο θαυμασμό και γαληνεύουν τη ψυχή του ανθρώπου. Ο θρυλικός Χέλμος με το “αθάνατο νερό” και τα πολλά εκφραστικά τοπωνυμία, αγαπήθηκε και υμνήθηκε ίσως περισσότερο από τα άλλα βουνά. Η ανάβαση στο Χέλμο δεν είναι δύσκολη. Λίγο ψηλότερα από το Χιονοδρομικό Κέντρο υπάρχει καταφύγιο του Ελληνικού Ορειβατικού Συνδέσμου, το οποίο τώρα προσεγγίζεται και με αυτοκίνητο. Εκεί κοντά βρίσκεται η ξακουστή “του πουλιού η βρύση”. Πιο πάνω ο επισκέπτης

μπορεί να φτάσει στη “Νεαρά’ιδωραχή” (2341μ.) για να απολαύσει τη μαγευτική ανατολή, τη θεά ολόκληρης της Πελοποννήσου, ακόμη και της φωτισμένης νυχτερινής Αθήνας, να θαυμάσει την “Ψηλή Κορφή” του Χέλμου, που ορθώνεται αγέρωχη αντίκρυ και να περπατήσει σε απόκρημνα και απάτητα λημέρια, στα οποία γεννήθηκαν, περπάτησαν, ερωτεύθηκαν Θεοί, Ημίθεοι, ήρωες. Εδώ διαδραματίστηκε και το ειδύλλιο του Τάσου και της Γκόλφως. Τα “Υδατα της Στύγος”, το ιερότερο Τέμενος του αρχαίου ελληνικού κόσμου βρίσκεται στο Χέλμο.

Η μυθολογία αναφέρει ότι εδώ, σε μία από τις ψηλότερες κορφές, είχε το παλάτι της η τρομερή Στύγα, ξέχωρα από τους άλλους Θεούς, αφού ήταν μισητή από όλους. Ήταν η μεγαλύτερη κόρη του Ωκεανού και είχε βοηθήσει τον Δία στην Τιτανομαχία. Ο πατέρας των Θεών, για αντάλλαγμα της πρόσφερε πλούσια δώρα και όρισε να ορκίζονται οι Θεοί στα δικά της νερά. Σύμφωνα με τον Όμηρο, η Ήρα καθόρισε το φοβερό αυτό όρκο: “Μάρτυρές μου ας είναι η ΓΗ και ο πλατύς Ουρανός υπεράνω και τα νερά της Στύγας που πέφτουν από ψηλά”. Εκεί ψηλά λοιπόν, έστελνε ο Δίας τη φτεροπόδαρη Ίριδα να φέρει το μαγικό νερό, μέσα στο χρυσό της λαγήνι, για να ορκιστούν οι Θεοί, όταν κρίνονταν ύποπτοι ψευτιάς. Τον όρκο προς τη Στύγα οι αρχαίοι ονόμαζαν “αάατον” , λέξη μοναδική, που σημαίνει απαράβατο του όρκου ακόμα και τους Θεούς. Ο μύθος λέει ότι όποιος Θεός φανεί επίορκος μαραζώνει για έναν ολόκληρο χρόνο. Μένει άφωνος και αναισθητός και δεν γεύεται την αμβροσία, το νέκταρ. Για άλλα εννέα χρόνια μένει αποκλεισμένος από την προστασία των άλλων Θεών και δε συμμετέχει στις εκδηλώσεις τους. Το άφθαρτο νερό της Στύγας ξεπηδά από πηγή που βρίσκεται στη κορυφή θεόρατου βράχου και εξανεμίζεται για να εμφανιστεί κάτω με μορφή ψιλής βροχής. Στα νερά της Στύγας, η Θέτις βάπτισε το γιό της Αχιλλέα για να γίνει αθάνατος. Όμως η πτέρνα από την οποία τον κρατούσε η μητέρα του, δεν βράχηκε και εκεί στόχευε ο Πάρις – κατά τον Τρωικό πόλεμο- και τον τραυμάτισε θανάσιμα.

4.6. Οι αρχαίοι Λούσοι

Στα μέσα της γραφικής διαδρομής Καλαβρύτων-Κλειτορίας εκτείνεται ο “Απανώκαμπος” το μεγαλύτερο και ωραιότερο οροπέδιο της περιοχής. Ο αμαξωτός δρόμος, που ελίσσεται σαν φίδι μέσα στη μαγευτική κοιλάδα, περνά από τα πανέμορφα χωριά Άνω και Κάτω Λουσοί ή Σουδενά. Στους Κάτω Λουσούς δεσπόζει ο πύργος των θρυλικών Πετιμιμεζαίων, οπλαρχηγών του Αγώνα του 1821. Εδώ υπάρχει διακλάδωση που οδηγεί στις φοβερές “Καταβόθρες”, όπου διοχετεύονται τα νερά του Απανώκαμπου και απευθύνονται προς το “Σπήλαιο των Λιμνών”.

Λίγο ψηλότερα από τον δρόμο προς το Σιγούνι, κοντά στον οικισμό Χαμάκου ή Λουσικού σώζονται ερείπια της πανάρχαιας πόλης των Λουσικών και του περίφημου Ναού της Θεάς Αρτέμιδος τα οποία ανασκάπτονται συνέχεια από το 1898 από το Αυστριακό Ινστιτούτο Αθηνών. Οι ανασκαφές έφεραν στο φώς σημαντικά στοιχεία για τη μικρή αυτή αρκαδική πόλη με το Ιερό της Λουτσιατίδας ή Ημερασίας Αρτέμιδος. Στα ευρήματα περιλαμβάνονται τμήμα του αγάλματος της Θεάς, χάλκινα διακοσμητικά, και καλλωπιστικά αντικείμενα, πήλινα ειδώλια κ.ά. Εδώ γιατρεύτηκαν από την τρέλα τους οι κόρες του Πρώιτου, βασιλιά της Τίρυνθας.

Ο επισκέπτης που θα φτάσει στον αρχαιολογικό χώρο θα θαυμάσει το περίγραμμα του ναού, το βουλευτήριο της αρχαίας πολιτείας και άλλα κτίσματα που χρονολογούνται από τον 6^ο μέχρι και τον 4^ο αιώνα π.Χ. Οι αρχαίοι Λούσοι ήταν ανεξάρτητη πόλη και τον 9^ο αιώνα π.Χ αποτελούσαν έναν από τους μεγαλύτερους οικισμούς της αρχαίας Αζανίας. Ανέπτυξαν ισχυρή οικονομία και σημαντικό πολιτισμό. Αργότερα έχασαν την ανεξαρτησία τους και περιήλθαν στη δικαιοδοσία της Κλειτορίας. Τα ίχνη της πόλης χάνονται περίπου τον 1^ο αιώνα π.Χ. Κατά πάσα πιθανότητα η πόλη καταστράφηκε από σεισμό. Κατά τα χρόνια του Πausανία οι αρχαίοι Λουσοί ήταν ερείπια.

4.7. Οι πηγές του Αροανείου

Ένα από τα ομορφότερα τοπία της ορεινής Αχαΐας είναι οι πηγές του Οροαενού ποταμού, που βρίσκονται στους πρόποδες του Χελμού, κοντά στον σκεπασμένο από τα πλατάνια χωριό Πλανητέρου. Τα πεντακάθαρα και γάργαρα νερά του αναβλύζουν άφθονα από τη βραχώδη γή και δημιουργούν ρυάκια, γραφικές λιμνούλες και εντυπωσιακούς καταρράκτες, προσφέροντας στον επισκέπτη ένα αλησμόνητο θέαμα.

Η δημιουργία των παμπάλαιων νερόμυλων και των νεροτριβών οφείλεται στη δύναμη του νερού και την ύπαρξη του μαγνητικού πλατανοδάσους. Οι κάτοικοι της περιοχής αλέθουν εδώ τα δημητριακά τους και επεξεργάζονται τα ωραία υφαντά. Στον ίδιο χώρο έχουν εγκατασταθεί ιχθυοτροφεία πέστροφας και σολομού. Εκατοντάδες επισκέπτες φτάνουν καθημερινά για να παρακολουθήσουν τη διαδικασία παραγωγής και να γευτούν , κάτω από τα βαθύσκια πλατάνια, τα νόστιμα ποταμίσια ψάρια, τα οποία σερβίρονται ολόφρεσκα στα παραδοσιακά ταβερνάκια που λειτουργούν στο ειδυλλιακό αυτό τοπίο. Τα κρυστάλλινα νερά των πηγών , βγαίνοντας από τη βραχώδη γή περνούν από τα ιχθυοτροφεία και τους νερόμυλους, τρέχουν

βιαστικά στην κατηφορία, μέσα από τις συστοιχίες των δέντρων, σχηματίζουν ποταμό και διασχίζοντας τη γραφική πεδιάδα του Αΐ Βλάση και της Κλειτορίας, αδελφώνονται με το Λάδωνα.

4.8. Η Κλειτορία και ο αρχαίος Κλείτορας

Σε απόσταση 25 χλμ. Από τα Καλάβρυτα βρίσκεται η φημισμένη κωμόπολη **Κλειτορία** ή **Μαζέικα**. Είναι χτισμένη στη δυτική πλευρά της εύφορης κοιλάδας του Αροανείου ποταμού. Έχει 1.000 περίπου κατοίκους και έντονη εμπορική ζωή. Στην αρχαιότητα ανήκε στην Αζανία ή Αζανίδα, η οποία αποτελούσε τμήμα της Αρκαδίας.

Σύμφωνα με την μυθολογία, ο Αρκάς με τη νύμφη Ερατώ απέκτησε τρία παιδιά: τον Αζάνα, τον Αφείδαντα και τον Έλατο, στα οποία μοίρασε τη χώρα του. Ο Αζάν απέκτησε έναν γιο, τον Κλείτορα, ο οποίος έχτισε (1600 π.Χ.) την αρχαία ομώνυμη πόλη, 3 χλμ. δυτικά της σημερινής Κλειτορίας. Ο αρχαίος Κλείτορας γνώρισε μεγάλη ακμή μέχρι τον 3^ο αιώνα π.Χ. . Το έτος 235 π.Χ. κυριαρχείται από τους Αχαιούς, ενώ το 146 π.Χ. πέφτει στα χέρια των Ρωμαίων. Κατά τον 4^ο αιώνα κατατάσσεται μεταξύ των δέκα μεγαλύτερων πόλεων της Αρκαδίας και ύστερα ακολουθεί την τύχη ολόκληρης της Πελοποννήσου.

Μετά το 1205 μ.Χ. υπάγεται στη Βαρωνία των Καλαβρύτων. Τελευταίοι κατακτητές της περιοχής ήταν οι Τούρκοι, οι οποίοι αποχώρησαν με την έναρξη της επανάστασης του 1821.

Κατά την διάρκεια της ναζιστικής κατοχής (Δεκέμβριος 1943) η Κλειτορία καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Γερμανούς. Στο χώρο του αρχαίου Κλείτορα οι αρχαιολόγοι διενεργούν ανασκαφές από το 1987.

Μεταξύ των ευρημάτων, που έχουν έλθει στο φως μέχρι σήμερα, συμπεριλαμβάνονται το μοναδικό ανάγλυφο του ιστορικού Πολύβιου, πλήθος νομισμάτων, που χρονολογούνται από τον 5^ο αιώνα π.Χ. περίπου, διάφορες επιγραφές, βάσεις ισχυρών τειχών, δάπεδα οικιών, τάφοι διαφόρων εποχών, κ.α.

Σήμερα η Κλειτορία είναι το κέντρο ευρύτερης περιοχής, που περιλαμβάνει 18 ορεινά χωριά και παρουσιάζει αξιόλογη ανάπτυξη και τουριστική κίνηση. Υπάρχουν όλες σχεδόν οι Υπηρεσίες, Κέντρο Υγείας, σύγχρονο ξενοδοχείο, ενοικιαζόμενα δωμάτια, εστιατόρια, κέντρα ψυχαγωγίας και αρκετά καταστήματα. Λόγω των πολλών φυσικών καλλονών που συγκεντρώνει η ευρύτερη περιοχή, στην Κλειτορία λειτουργεί **Πρότυπο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης**. Εδώ

εκπαιδεύονται καθηγητές και μαθητές από όλη την Ελλάδα πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα. Ο επισκέπτης αξίζει να επισκεφθεί τον περικαλλή ναό του Αγ. Δημητρίου και το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης.

Αξιόλογο θέρετρο της περιοχής είναι το **Ελατόφυτο** ή **Μάζι**, που είναι καρφωμένο στην νοτιοδυτική πλευρά του Χελμού και πάνω από τις πηγές του Αροανείου. Από τον οικισμό αυτό προέρχεται και το παλιό όνομα της Κλειτορίας, Μαζέικα. Η Κλειτορία συνδέεται απευθείας με την Αθήνα μέσω της σήραγγας του Αρτεμισίου και με την Πάτρα μέσω των Καλαβρύτων.

4.9. Η Χελωνοσπηλιά

Στον δρόμο για την Τρίπολη, 7.5 χλμ. από την Κλειτορία υπάρχει η διακλάδωση η οποία περνά από την πηγή του Λάδωνα και μέσα από το γραφικό Κεφαλοχώρι **Λυκούρια** συνεχίζει προς την Λίμνη Φενεού. Αμέσως μετά τη διακλάδωση (1.000 μ.) βρίσκεται η ξακουστή Χελωνοσπηλιά, μια άλλη ιστορική τοποθεσία της επαρχίας των Καλαβρύτων. Εδώ, πάνω σε πανοραμικό λόφο, έχει χτιστεί το άγαλμα της Ελευθερίας, το οποίο δεσπόζει σε όλη την περιοχή. Το περιλάμπρο μνημείο στήθηκε εκεί για να θυμίζει ότι στην Χελωνοσπηλιά έλαβε χώρα η πρώτη επαναστατική πράξη, κατά των Τούρκων, στις 16 Μαρτίου 1821.

Συγκεκριμένα, ο οπλαρχηγός Γιάννης Χοντρογιάννης από το Μάζι, παρέα με τα παλικάρια του και με την συγκατάθεση του άρχοντα Ασημ. Ζαΐμη, επιτέθηκαν κατά των Οθωμανών φοροεισπρακτόρων, που επέστρεφαν από τα Καλάβρυτα στην Τρίπολη, φορτωμένοι με χρήματα “χαράτσια”. Σκότωσαν έναν από αυτούς και πήραν τα χρήματα, τα οποία μετέφεραν στην Αγία Λαύρα, για ενίσχυση του Αγώνα.

4.10. Ο ποταμός Λάδωνας

Ο παραπόταμος του Αλφειού Λάδωνος, που έχει την πηγή του κοντά στη Λυκούρια (11 χλμ. από την Κλειτορία), είχε μαγέψει με την ομορφιά του αρκετούς αρχαίους συγγραφείς. Ο Πausανίας, στα Αρκαδικά (Η. 25,13) αναφέρει για το Λάδωνα: “*Κάλλους γαρ μεν ένεκα ουδενός ποταμού δεύτερος, ούτε των βαρβαρικών εστί ούτε Έλληνας*”, (στην ωραιότητα δεν υπάρχει δεύτερος ποταμός, ούτε ελληνικός ούτε ξένος).

Όπως πιστεύεται, τα νερά του προέρχονται από την λίμνη Φενεού, που βρίσκεται ακριβώς πίσω από την οροσειρά του Χελμού. Η πηγή του Λάδωνα έχει στερέψει αρκετές φορές λόγω των σεισμών. Τα νερά χάνονται και ύστερα από κάποιο διάστημα ξαναεμφανίζονται και μάλιστα ορισμένες

φορές έχουν προκαλέσει πλημμύρες μεγάλης έκτασης. Ο Λάδωνας φημίζεται, ακόμα και σήμερα, για το πλήθος των νόστιμων ωαρίων του. Οι καταπράσινες όχθες του ξεχωρίζουν για τη σπάνια ομορφιά του τοπίου που μοιάζει με ζωγραφιά, άλλοτε στενεύουν σε χαράδρες και άλλοτε απλώνονται σε ανοιχτές πεδιάδες πνιγμένες στις ιτιές, στα πλατάνια και τις καλαμιές.

Κατά την μυθολογία, ήταν ποτάμιος θεός, γιος του Ωκεανού και της νύμφης Τηθύας. Υπάρχουν πολλοί θρύλοι και παραδόσεις σχετικά με τον Λάδωνα, όπως η μεταμόρφωση της νύμφης Δάφνης σε φυτό, ύστερα από το κυνηγητό του Απόλλωνα, η μεταμόρφωση της Σύριγγας σε καλαμιά για να γλιτώσει από την καταδίωξη του τραγοπόδαρου Πάνα και η μεταμόρφωση της θεάς Δήμητρας σε φοράδα, για να αποφύγει τον Ποσειδώνα.

Εκτός από την πανέμορφη πηγή, ο επισκέπτης αξίζει να επισκεφθεί και τα υδροηλεκτρικά έργα του Λάδωνα με την ομώνυμη λίμνη κοντά στην Δάφνη, για να θαυμάσει την δύναμη του νερού και την δημιουργικότητα του ανθρώπου.

4.11. Το κλήμα του Πausανία

Στη διαδρομή Καλαβρύτων-Κλειτορίας-Τρίπολης (9χλμ. από την Κλειτορία) στη θέση “Χάνι Κοτσιολέτη” της περιοχής **Παγκρατίου** είναι φυτεμένο το φημισμένο κλήμα του Πausανία. Πρόκειται για ένα πρωτοφανές, πελώριο κλήμα με πολλούς κλάδους, που άλλοι έρπουν νωχελικά στο έδαφος και άλλοι ελίσσονται και αγκαλιάζουν τα γειτονικά πανύψηλα δέντρα.

Το κλήμα αυτό, που η ηλικία του φαίνεται να είναι μεγαλύτερη των 2.000 χρόνων, φέρει το όνομα του φυσιολάτρη περιηγητή Πausανία, ο οποίος σύμφωνα με την παράδοση, πέρασε από εδώ προερχόμενος από τον Ορχομενό Μαντινείας. Το κλήμα αυτό έχει ανακηρυχτεί “ Διατηρητέο Μνημείο της Φύσεως”.

4.12. Η λίμνη του Λάδωνα

Σε απόσταση 24 χλμ. από την Κλειτορία, προς Αρχαία Ολυμπία και Πάτρα (οδός 111) υπάρχει διακλάδωση, η οποία διασχίζει τη μαγευτική κομόπολη **Δάφνη** ή **Στρέζοβα** και καταλήγει στην περίφημη λίμνη του Λάδωνα με τον επιβλητικό φράγμα. Στην όμορφη πολίχνη μπορεί κανείς να θαυμάσει την υπέροχη θεά και τη **μονή της Ευαγγελίστριας**.

4.13. Η Πάος

Επί της οδού 111, τέσσερα χλμ. μετά την διακλάδωση προς Δάφνη, βρίσκεται ο σύγχρονος οικισμός της Πάου, που προήλθε από τα μεταφερθέντα χωριά Σκουπί, Βεσίνοι και Δεχούνη. Εδώ άκμασε κατά τον 7^ο και 6^ο αιώνα π.Χ. , αρχαία πόλη Πάος, που ανήκε στην Αζανία και στην οποία έζησε ο Ευφορίων. Με το τέλος των μηδικών πολέμων η πόλη μάλλον παρήκμασε και τελικά υποτάχτηκε στους Κλειτόριους. Ο Πausανίας, ενώ κατευθυνόταν προς την Ψωφίδα, είδε “Πάου κόμης ερείπια ”. Η Πάος απέχει από την Κλειτορία 28 χλμ.

4.14. Η Τριπόταμα και η αρχαία Ψωφίδα

Μετά την Πάο, στην ίδια διαδρομή (οδός 111) προς Πάτρα (37 χλμ. από Κλειτορία), ο επισκέπτης συναντά το μικρό χωριό **Τριπόταμα**. Είναι χτισμένο στη συμβολή τριών ποταμών (Ερύμανθου, Αροανείου και Σειράιου), απ’ όπου πήρε το όνομα του. Εδώ υπάρχουν ιχθυοτροφεία πέστροφας. Δίπλα από τα Τριπόταμα διακρίνονται ερείπια της αρχαίας Ψωφίδας (πελώρια τμήματα τειχών, ερείπια θεάτρου, θεμέλια αρχαίου ναού). Η Ψωφίδα ανήκε στην Αζανία. Γνώρισε μεγάλη ακμή και υπήρξε μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Το 219 π. Χ. κατελήφθη από τον Φίλιππο της Μακεδονίας. Σύμφωνα με την μυθολογία, εδώ αιχμαλώτισε ο Ηρακλής τον Ερυμάνθειο κάπρο.

Ο επισκέπτης, μπορεί από εδώ να επισκεφθεί τα ιστορικά κεφαλοχώρια **Λιβάρτζι** και **Αροανία** ή **Σωποτό**. Το ειδυλλιακό Λιβάρτζι, που απέχει 7 χλμ. από τα Τριπόταμα, ήταν πρωτεύουσα του πρώην Δήμου της αρχαίας Ψωφίδας. Έχει πλούσια ιστορία, παράδοση και αρχοντιά. Άφθονα νερά προσφέρουν πλούσια βλάστηση και δροσιά. Οι ιστορικοί ναοί του διαθέτουν βυζαντινές εικόνες και εντυπωσιακές τοιχογραφίες του 18^{ου} αιώνα. Εδώ βρίσκεται και η περίφημη **μονή της Αγίας Τριάδας**, που χρησιμοποιήθηκε, επί τουρκοκρατίας ως “κρυφό σχολειό”.

Η Αροανία ή Σωποτό απέχει από τα Τριπόταμα 13 χλμ. η περιοχή είναι καταπράσινη με πολλά τρεχούμενα νερά. Το Σωποτό υπήρξε σπουδαίο διοικητικό, πνευματικό και εμπορικό κέντρο. Έχει αρκετά πέτρινα αρχοντικά, πολλές εκκλησίες και τα φημισμένα **μοναστήρια των Αγίων Θεοδώρων και της Φανερωμένης**. Από τα Καλάβρυτα, η Αροανία απέχει 32 χλμ. (απευθείας).

Στο “περιδέραιο” των πόλεων έλξης επισκεπτών στα Καλάβρυτα και στον ενάγυρό τους υπάρχουν αρκετά άλλα φυσικά, ιστορικά και θρησκευτικά

μνημεία καθώς και όμορφα χωριουδάκια, τα οποία όμως, λόγω χώρου, δεν είναι δυνατό να περιγραφούν στο “οδοιπορικό” αυτό. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη **μονή του Αγίου Αθανασίου**, κοντά στο ορεινό κεφαλοχώρι **Φύλια**, τη **μονή της Μακελαριάς**, που βρίσκεται σε παράκαμψη του δρόμου προς την Πάτρα μέσω **Μανεσίου-Χαλανδρίτσας**, απέναντι από το μικρό χωριό **Φλάμπουρα**. Επίσης τη **μονή του Αγίου Νικολάου** που δεσπόζει στην κορυφή κωνικού, ελατοσκεπάστου λόφου, κοντά στην πανέμορφη **Βλασία** (στον ίδιο δρόμο). Μοναδικό στην Ελλάδα και ίσως στην Ευρώπη είναι το **εκκλησάκι της Πλατανιώτισσας**, που είναι χτισμένο σε κούφωμα πελώριου πλάτανου στον ομώνυμο οικισμό, (16 χλμ. από Καλάβρυτα μέσω Κερπινής).

4.15. Ο ναός αναλήψεως Καστρίων

Σε απόσταση αναπνοής από το Σπήλαιο των Λιμνών βρίσκεται ο ναός της Αναλήψεως Καστρίων. Μοναδικό παραδοσιακό μνημείο του 19ου αιώνα στην περιοχή. Πρόκειται για λιθόκτιστο κτίριο με τρίκορφη πριονωτή στέγη, χτισμένο στα ριζά πανύψηλου βράχου, πνιγμένου από κισσούς και άγρια βλάστηση. Το ιερό βήμα είναι διαμορφωμένο μέσα σε σπηλιά. Λέγεται ότι στη θέση που χτίστηκε ο παλαιός ναΐσκος, ο οποίος ανακαινίστηκε το 1889, είχε βρεθεί αποτύπωμα της ιερής εικόνας της Αναλήψεως. Δίπλα από το ναΐσκο, σε μικρή σκίπη, μόναζε ο γέροντας Ιερεμίας, ο οποίος κάποια νύχτα κάηκε, από τη φωτιά που είχε ανάψει για να ζεσταθεί. Πάνω από το εκκλησάκι διακρίνονται ερείπια παλαιού οχυρώματος, το οποίο φημολογείται, ότι είχε χρησιμοποιηθεί ως καταφύγιο των Πετμεζαίων και ως κρυσφύετο του γνωστού «λήσταρχου» Πανόπουλου. Κατά τη γιορτή της Αναλήψεως, το απέριττο αυτό εκκλησάκι συγκεντρώνει μεγάλο πλήθος προσκυνητών.

4.16. Τα Καστριά

Το μικρό και απομονωμένο χωριό Καστριά, με τα απλά αλλά γραφικά σπιτάκια του, καρφωμένα σε μια απότομη, βραχύσπαρτη και ντυμένη με γκορτσιές και πουρνάρια πλαγιά του Χελμού, αν και στερημένο από επίγειες ομορφιές, αποδείχτηκε ότι ήταν πολύ πλούσιο σε υπόγειους θησαυρούς. Είναι άξιο απορίας, γιατί ο Πλάστης διάλεξε αυτό το άσημο χωριό, για να δημιουργήσει ένα τόσο σπάνιας και ασύγκριτης φυσικής ομορφιάς σπήλαιο.

Τα Καστριά χωρίζουν το οροπέδιο των Λουσών από την πεδιάδα της Κλειτορίας, ενώ αντίκρυ τους υψώνεται η περήφανη κορυφή του Χελμού.

Στα πόδια τους, στη «Δημοσιά», παράλληλα με το καταπράσινο ποτάμι, υπάρχει διάβαση, από την οποία γίνονταν παλαιότερα το περίφημο δρομολόγιο Αιγίου-Μαμουσιάς-Καλαβρύτων-Σουδενών-Κλειτορίας-Τριπόλεως. Ζωντανοί μάρτυρες είναι το πέτρινο γεφύρι, το καμπυλωτό, κοντά στη Χελωνοσπηλιά Καστριών και τα διαδοχικά χάνια, από τα οποία τρία διατηρούνται ακόμα και σήμερα.

Στο βάθος του «ντυμένου στα πράσινα» ποταμού είναι κρυμμένη η πολυθρύλητη «Μαύρη Λίμνη» του χωριού. Το «κολυμβητήριο» των παιδικών μας χρόνων. Ψηλά βράχια σε τρομάζουν, πελώρια πλατάνια σε δροσίζουν και γάργαρα νερά σε ξεδιψάνε, καθώς αναβλύζουν από τα σπλάχνα ανεξερεύνητων ακόμα σπηλαίων.

Για την ιστορική εξέλιξη των Καστριών δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία. Σύμφωνα με την παράδοση υπήρχαν δυο παλιοί οικισμοί. Το «Παλιοχώρι», στη θέση «Ίσωμα», και το «Μπελούσι» σε ομώνυμη τοποθεσία. Οι Παλιοχωρίτες κάποτε εγκατέλειψαν το Ίσωμα και μεταφέρθηκαν στο «Κάστρο» αντίκρου στο σπήλαιο. Το Κάστρο, στο οποίο οφείλουν σήμερα τα Καστριά την ονομασία τους, είναι φυσικός λόφος που περιβάλλεται από πελώριους βράχους, έτσι που μοιάζει με φρούριο, με μια μονο διέξοδο. Κατά το έτος 1700 τα Καστριά αποτελούνταν από 12 οικογένειες και είχαν πληθυσμό 39 κατοίκους (απογραφή Φρ. Δριμάνη Α/Α 89).

Λέγεται ότι πριν από την έναρξη της επανάστασης του 1821, ένα επεισόδιο κάποιου Τούρκου σε βάρος κάποιου Μπελουσιώτη, ανάγκασε τον Μπελουσιώτη να σκοτώσει τον Τούρκο. Ως αντίποινα, οι Τούρκοι προξένησαν καταστροφές. Οι Μπελουσαίοι εγκατέλειψαν τον οικισμό τους και κατά μια εκδοχή μετακόμισαν σε χωριό της Αμαλιάδας (μάλλον στον Καρδαμά), ενώ κατά μια άλλη μεταφέρθηκαν στην Ανδρίτσαινα. Στη θέση που βρίσκονται σήμερα τα Καστριά είχαν χτιστεί αρχικά (εποχή τουρκοκρατίας) μικρά πέτρινα σπίτια. Στο κέντρο ήταν χτισμένος ο πύργος στον οποίο κατοικούσε ο Αγάς.

4.17. Αγία Λαύρα. Σύμβολο της εθνικής εθνεγερσίας

Το μοναστήρι της Αγίας Λαύρας απέχει από την πόλη των Καλαβρύτων 7χλμ. Το ιστορικό φλας μπακ αρχίζει από τον Αθανάσιο Αθωνίτη που ίδρυσε το παλιό μοναστήρι τον 10^ο αιώνα. Περνάει στα αμύθητες αξίας δώρα των Κομνηνών και της Αικατερίνης της Ρωσίας, για να φτάσει στο σήμα κατατεθέν της ελληνικής εθνεγερσίας. Η Βιτρίνα προστατεύει το διάτρητο από τις τούρκικες σφαίρες και διάσχιστο από τον αέναο χρόνο, Ιερό Λάβαρο του Παλαιών Πατρών Γερμανού. Αριστερά από την είσοδο

του μοναστηρίου βρίσκεται ο Μεγάλος Πλάτανος, που γύρω του συνέφαγαν οι Αγωνιστές του 1821 μετά την ορκωμοσία τους στο Λάβαρο του Αγώνα.

4.18. Ορεινός τουρισμός στα καλάβρυτα

Τα καλάβρυτα, ως μια πλήρως ορεινή περιοχή, προσελκύουν κάθε χρόνο πολλούς ορεινούς τουρίστες. Επικρατέστερος προορισμός των επισκεπτών, είναι χωρίς αμφιβολία το χιονοδρομικό κέντρο. Τα χειμερινά σπορ δεν αποτελούν παρ'όλα αυτά το μόνο κίνητρο. Η μαγευτική βόλτα με τον Οδοντωτό σιδηρόδρομο, τα μεγάλα μονοπάτια προσφερόμενα για περίπατους, η ορειβασία αλλά και οι ιερές μονές χτισμένες πολλά έτη πριν προσφέρουν τουριστικές απολαύσεις σε όσους τολμούν την επίσκεψη τους στην ευρύτερη ορεινή περιοχή των Καλαβρύτων.

4.18.1. Οδοντωτός σιδηρόδρομος

Ο Οδοντωτός Σιδηρόδρομος Διακοπτού-Καλαβρύτων & η μαγευτική διαδρομή του μέσα από το Φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού είναι ένα από τα ομορφότερα αξιοθέατα της χώρα μας.

Την κατασκευή του αποφάσισε ο Χαρίλαος Τρικούπης το 1889 στο πλαίσιο ενός μεγαλεπήβολου σχεδίου για την σιδηροδρομική σύνδεση όλης της Ελλάδος. Στην κατασκευή γραμμών συνέβαλαν Γαλλικές εταιρείες & Ιταλοί τεχνίτες μιας και είχαν εμπειρία σε ανάλογα έργα στις Άλπεις. Το έργο κατασκευής του Οδοντωτού πήρε τέλος το 1895 & στις 10 Μαρτίου του 1896 πραγματοποιήθηκε το πρώτο δρομολόγιο με την συμμετοχή μάλιστα του τότε Βασιλιά Γεωργίου Α'. Η πρώτη μηχανή ήταν ατμοκίνητη και σε κάθε στάση υπήρχαν υδατόπυργοι για την αναπλήρωση νερού. Η διαδρομή Διακοπτό - Καλάβρυτα διαρκεί μία ώρα μιας και το Διακοπτό απέχει από τα Καλάβρυτα 22 χλμ., η ταχύτητα του συρμού κυμαίνεται από 30 έως 40χλμ./ώρα στην απλή γραμμή και 6 έως 15 στα δόντια, η μεγάλη κλίση της γραμμής (που φθάνει έως 145%) δεν επιτρέπει την κυκλοφορία ενός συμβατικού συρμού και γι' αυτό σε τρία τμήματα και συνολικό μήκος 3.5χλμ. τοποθετήθηκε ένας οδοντωτός άξονας που επιτρέπει με την λειτουργία ενός μηχανισμού, να ανέβει από το επίπεδο της θάλασσας στο σταθμό των Καλαβρύτων σε υψόμετρο 750 μέτρων.

Έχει το μικρότερο πλάτος γραμμών στην Ευρώπη μόλις 0.75μ., και μέχρι σήμερα συνεχίζει αυτό το υπέροχο ταξίδι του περνώντας μέσα από κροκαλοπαγή πετρώματα, μικρά τούνελ όπου ανάμεσα στα μικρά ανοίγματά τους προλαβαίνουμε να διακρίνουμε στην απέναντι όχθη μεγάλη

βραχοσκεπή με διαδοχικές σπηλαιώδεις αίθουσες. Σε μία από τις οποίες οι σταλαγμίτες έχουν σχηματίσει όρθιες στήλες που μοιάζουν με μορφές παραταγμένες σαν σύνθεση δικαστηρίου, τοπία με άγρια ομορφιά, με καταρράκτες και το πιο εντυπωσιακό σημείο που ονομάζεται "Πόρτες" μιας και είναι το πιο στενό περνώντας μέσα από σήραγγα και στις δύο εισόδους της υπάρχουν ακόμα και σήμερα σιδερένιες πόρτες, που άνοιγαν τότε μόνο για να περάσει το τρένο.

Ανηφορίζοντας ο Οδοντωτός βγάζει τα "δόντια" του και φθάνει στον σταθμό του Μεγάλου Σπηλαίου που βρίσκεται στον οικισμό της Κάτω Ζαχλωρού, μια ιδεώδης περιοχή ιδιαίτερα το καλοκαίρι όπου τα πλατάνια μαζί με το νερό που κυλά στο ποτάμι δημιουργούν μια δροσερή & ευχάριστη ατμόσφαιρα. Ύστερα συνεχίζει την ομαλή του διαδρομή αναπτύσσοντας ταχύτητα προς τα Καλάβρυτα περνώντας από την Κερπινή⁸³.

4.18.2. Χιονοδρομικό κέντρο

Το όρος Χελμός που σημαίνει χιονισμένο βουνό είναι οροσειρά της βόρειας Πελοποννήσου που βρίσκεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της στο νομό Αχαΐας και λιγότερο στο νομό Κορινθίας, βόρεια της επαρχίας Καλαβρύτων σε υψόμετρο 2.355 μ. (η Ψηλότερη Κορφή). Η αρχαία ονομασία του βουνού ήταν Αροάνια Όρη εκ του Αροάνιου ποταμού που πηγάζει στο Πλανητέρο, μια θαυμάσια περιοχή στην πλαγιά του όρους.

---

⁸³ www.odontotos.com

Το Χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων βρίσκεται στη Β.Δ. πλευρά του Χελμού στην θέση Ξερόκαμπος σε υψόμετρο 1.700 μέτρων έως 2.340 μέτρων στην θέση Νεραϊδοραχή. Απέχει από το κέντρο των Καλαβρύτων μόλις 14 χλμ. και 203 χλμ. από την Αθήνα. Λειτουργεί από το 1988 και διαθέτει 7 αναβατήρες (2 αρχαρίων, 2 τύπου καρέκλας και 3 συρόμενους) με συνολική δυνατότητα μεταφοράς 5.000 ατόμων ανά ώρα, 12 πίστες όλων των επιπέδων συνολικού μήκους 20χλμ., πίστες Cross country ski, μονοπάτια ορειβατικού σκι και μονοπάτια ορειβασίας, ειδική πίστα για moguls ski, πάρκο για snowboard, το μοναδικό πάρκο snow tubes, τις πτήσεις με αλεξίπτωτο πλαγιάς, τις διαδρομές με τα snowmobiles.

Υπάρχουν τρία κτίρια υποδοχής χιονοδρόμων και επισκεπτών για ξεκούραση, καφέ ή φαγητό. Επίσης διαθέτει σταθμό Α' Βοηθειών, καταστήματα ενοικίασεως εξοπλισμού σκι και σχολή εκμάθησης σκι και άνετο χώρο στάθμευσης. Το Χιονοδρομικό Κέντρο λειτουργεί καθημερινά κατά την χειμερινή περίοδο η οποία διαρκεί από τα μέσα του Δεκέμβρη έως τα τέλη Απριλίου. Με εκδηλώσεις όπως νυκτερινό σκι το οποίο είναι εντυπωσιακό και με Πρωτοχρονιάτικο Ρεβεγιόν που μπορείτε να δηλώσετε συμμετοχή για μια ξεχωριστή βραδιά όπου διοργανώνεται στο ξύλινο σαλέ του Χιονοδρομικού, δίπλα στο parking για 200 περίπου άτομα. Η μουσική, ο χορός και τα πυροτεχνήματα δημιουργούν μία μοναδική ατμόσφαιρα που σίγουρα μένει αξέχαστη⁸⁴.

Επίσης στην ευρύτερη περιοχή του Χιονοδρομικού και γενικά στον ορεινό όγκο του Χελμού μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν:

- Η επίσκεψη στο νέο και υπερσύγχρονο Τηλεσκόπιο "Αρίσταρχος" που βρίσκεται στην θέση Νεραϊδοραχή σε υψόμετρο 2.340 μέτρων
- Η διαμονή στο ορεινό καταφύγιο.
- Χειμερινές διαδρομές με ορειβατικά σκι & με χιονορακέτες.
- Οι αναρριχητικές διαδρομές.
- Οι διαδρομές με αυτοκίνητα 4x4 & οι διαδρομές με μηχανές moto cross.

Το χιονοδρομικό κέντρο (μαζί με τον Οδοντωτό) αποτελεί τη σημαντικότερη υπόθεση επένδυσης στη περιοχή των Καλαβρύτων. Σύμφωνα, μάλιστα, με τις τελευταίες εξελίξεις υπάρχουν συζητήσεις ώστε να χρηματοδοτηθεί το χιονοδρομικό κέντρο από τα κονδύλια του Ε.Σ.Π.Α. Το σχέδιο επένδυσης περιλαμβάνει συντήρηση, ανακαίνιση και μηχανολογικό εκσυγχρονισμό. Ο δήμος Καλαβρύτων έχει ως σκοπό τη συνέχιση συνεργασίας με το Υπουργείο Περιφερειακής ανάπτυξης και

---

⁸⁴ www.kalavrita-ski.gr

Ανταγωνισμού μέσω της ένταξης του «σχεδίου ανάπτυξης (Master Plan) χιονοδρομικού κέντρου Καλαβρύτων» στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δυτικής Ελλάδας-Πελοποννήσου-Ιονίων νησιών 2007-2013. Βασικός στόχος είναι να δοθεί αναπτυξιακή διέξοδος και να στηριχθεί ένας κομβικής σημασίας για την περιοχή προορισμός χειμερινού τουρισμού.

4.18.3. Πεζοπορία - ορειβασία

Στον Χελμό και γενικά στα βουνά της Αχαΐας υπάρχουν πολλές επιλογές για πεζοπορίες και ορειβασία. Οι φυσικές ομορφιές που προσφέρουν οι πεζοπορίες και τα ευχάριστα εμπόδια για τους λάτρεις της ορειβασίας ανταμείβουν κάθε επισκέπτη. Οι κυριότερες διαδρομές είναι οι εξής⁸⁵:

Μίχας (Τσαπουρνιά) – Μουγγίλα – Ωλονός: Η κλασική διαδρομή για την ανάβαση στην ψηλότερη κορφή του Ερύμανθου ξεκινά από τον οικισμό Τσαπουρνιά, του χωριού Μίχας (1.020 μ), λίγα χιλιόμετρα δυτικά από την Άνω Βλασία. Το μονοπάτι έχει νοτιοδυτική κατεύθυνση και αρχίζει από το χωματόδρομο που οδηγεί στο βουνό έως το υψόμετρο των 1.020 μ. Στο τέλος του χωματόδρομου αρχίζει το μονοπάτι, το οποίο περνάει δίπλα από τον αγωγό ύδρευσης και κινείται μέσα σε ελατοδάσος. Από εκεί θα συνεχίσουμε στην παλιά στρούγκα, σε υψόμετρο 1.460 μ. (1,5 ώρα) και, ακολουθώντας το μονοπάτι, θα κατηφορίσουμε προς τη στάνη που βρίσκεται χαμηλότερα. Κατόπιν θα περάσουμε στην απέναντι πλευρά και θα ανηφορίσουμε ώσπου να συναντήσουμε ένα ρέμα με νερό, το οποίο υδροδοτεί το χωριό (1 ώρα και 20'), και το πλάτωμα με τις καλύβες, όπου το καλοκαίρι πολλοί βοσκοί βγάζουν χα κοπάδια τους για βοσκή (30'). Από εκεί αρχίζει χωμάτινη σάρα με επίπονη ανηφόρα, η οποία θα μας οδηγήσει στο οροπέδιο του Ωλονού (1.850 μ), ανάμεσα στις κορφές Ωλονός (2.224 μ.) και Μουγγίλα (2.169 μ.), όπου υπάρχουν στάνες και πηγή με νερό (1

⁸⁵ www.kalavryta.net

ώρα και 10'). Μπροστά μας θα δούμε την πανέμορφη και απότομη κορυφή. Εδώ χρειάζεται αρκετή προσπάθεια και προσοχή, η οποία θα επιβραβευτεί από την κατάκτηση της, μετά από πορεία 1,5 ώρας. Η διαδρομή είναι αραιά σηματοδοτημένη με κόκκινα σημάδια -κυκλικά ή τετράγωνα- πάνω στους βράχους.

Περιστέρα – Ύδατα της Στυγός: Η διαδρομή αρχίζει από την Περιστέρα (υψόμετρο 1.060 μ.), ένα από τα φημισμένα Κλουκινοχώρια. Το μονοπάτι αρχίζει από τον οικισμό και ακολουθεί το χωματόδρομο που οδηγεί στη βρύση. Η διαδρομή είναι σηματοδοτημένη με πινακίδα, η οποία στο εσωτερικό της έχει κίτρινο ρόμβο. Έως τη βρύση η πορεία είναι ομαλή και γίνεται σε 1 ώρα περίπου. Από εκεί ακολουθούμε το καλά σηματοδοτημένο μονοπάτι που περνάει μέσα από υπέροχα δάση Κεφαλληνιακής ελάτης. Συνεχίζουμε έως την περιοχή Πρώτο Ταμπούρι, όπου το μονοπάτι γίνεται απότομο. Από εκεί, και ιδιαίτερα στην περιοχή Ασπρόχωμα, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Από το Ασπρόχωμα και πάνω το μονοπάτι γίνεται ομαλό μέχρι τα Ύδατα της Στυγός (50'). Καλό είναι να ξαναγυρίσουμε από το ίδιο μονοπάτι, γιατί πιο πάνω το μονοπάτι γίνεται επικίνδυνο. Η διαδρομή είναι καλά σηματοδοτημένη με πινακίδες, οι οποίες στο εσωτερικό τους έχουν κίτρινο ρόμβο.

Καταφύγιο – Ψηλή Κορυφή (2.355 μ.): Από το καταφύγιο ακολουθείτε νότια κατεύθυνση, με σήμανση E4, βαδίζοντας πάνω στη ράχη, έως το τέλος του αναβατήρα στη Νεραϊδόραχη. Από εκεί στρίβετε δεξιά και ακολουθείτε το χωματόδρομο έως τις στάνες στη θέση Επάνω Λιθάρι (70'). Στη συνέχεια ακολουθείτε την ανοιχτή λάκκα στον επάνω κάμπο, περνάτε από χαρακτηριστικά βράχια στο διάσελο και καταλήγετε στην κορυφή περίπου σε 50'. Η διαδρομή έως τις στάνες έχει καλή σηματοδότηση E4. Από εκεί και πέρα η σηματοδότηση είναι αραιή, αλλά υπάρχει οπτική επαφή με την κορυφή, οπότε προσανατολιζέστε εύκολα.

Καλάβρυτα – Ξερόκαμπος – Καταφύγιο (2.100 μ.): Το μονοπάτι ξεκινάει από τα Καλάβρυτα, μετά από τα τελευταία σπίτια του χωριού και το Καλλιμανοπούλειο Ίδρυμα. Εκεί θα συναντήσετε την αρχή της σηματοδοτημένης διαδρομής που έχει δύο πινακίδες, μία κίτρινη E4 και μία άσπρη με κόκκινο κύκλο. Η διαδρομή εξελίσσεται στο παλιό ημιονικό μονοπάτι που κατέστρεψε ο ασφαλτόδρομος που οδηγεί στο Χιονοδρομικό Κέντρο, τον οποίο ακολουθούμε για 3 χλμ. περίπου (1 ώρα), έως τη διακλάδωση με το χωματόδρομο που κατευθύνεται στους ξύλινους ξενώνες. Από εδώ η σήμανση αλλάζει σε λευκό τετράγωνο με πράσινο ρόμβο. Λίγο πριν από τα κτίσματα των ξενώνων αρχίζει ένα πολύ καλό μονοπάτι, το οποίο έχει μικρή ανηφορική κλίση μέσα στο πυκνό ελατοδάσος. Το μονοπάτι συναντά τον ασφαλτόδρομο, μετά από 50' περίπου, τον οποίο

περνάτε διαδοχικά. Μετά από 25' ξανασυναντάμε το δρόμο και τον ακολουθούμε έως την αρχή του Ξερόκαμπου, επί 1 χλμ. Εκεί βρίσκονται τα κτίρια του Χιονοδρομικού Κέντρου (σε 30'). Από το Χιονοδρομικό Κέντρο, το μονοπάτι συνεχίζεται μέσα από τη ρεματιά και φτάνει έως το καταφύγιο (σε άλλα 70' περίπου). Η διαδρομή διακόπτεται συχνά από δρόμους (ασφαλτόδρομοι και χωματόδρομοι), αλλά έχει καλή σήμανση. Στην αρχή υπάρχουν πινακίδες κίτρινου χρώματος με τον κωδικό E4 και λευκού χρώματος με κόκκινο κύκλο. Έπειτα υπάρχει τετράγωνη πινακίδα λευκού χρώματος, η οποία στο εσωτερικό της έχει πράσινο ρόμβο. Η διαδρομή αυτή γίνεται και από το δρόμο που έρχεται από τα Καλάβρυτα.

Διασχίζοντας τον Βουραϊκό: Μια διαδρομή απaráμιλλης ομορφιάς είναι η διάσχιση του Βουραϊκού. Η διαδρομή αρχίζει από το Διακοπτό (υψόμετρο 15 μ.), ακολουθεί τη γραμμή του Οδοντωτού και διαρκεί περίπου 6 ώρες. Απαραίτητο είναι πριν ξεκινήσετε να επικοινωνήσουμε με το σταθμό για να πληροφορηθούμε τα δρομολόγια, ώστε να αποφύγουμε τυχαίες συναντήσεις με τον Οδοντωτό στα στενά τούνελ. Η διαδρομή είναι μέρος του διεθνούς μονοπατιού E4. Το τοπίο που θα συναντήσουμε είναι πανέμορφο, όπως ξεδιπλώνεται μέσα από το φαράγγι του απόκρημνου και βαθιού Βουραϊκού. Η πορεία εξελίσσεται ομαλά. Στα πρώτα χιλιόμετρα της διαδρομής μπαίνουμε σε στενωπό με κόκκινες βραχοσκεπές, περνάμε από την πρώτη πηγή (1,5 ώρα) και συναντάμε το σταθμό στα Νιάματα. Περνάμε τα ανηφορικά δόντια και φτάνουμε στο σταθμό Τρίκλια (2 ώρες). Στη συνέχεια, προχωρώντας ανηφορικά (15'), συναντάμε την πηγή των Τρικλίων, συνεχίζουμε στις «Πόρτες» και καταλήγουμε στην Κάτω Ζαχλωρού, όπου λειτουργούν εστιατόρια, ξενώνας και πωλητήρια. Μετά από 45' πεζοπορίας από την Κάτω Ζαχλωρού, μπορείτε να επισκεφθείτε τη μονή του Μεγάλου Σπηλαίου. Η διαδρομή είναι σηματοδοτημένη με λευκή πινακίδα, η οποία στο εσωτερικό της έχει μπλε ρόμβο. Ένα ανηφορικό μονοπάτι, το οποίο ξεκινάει από το μοναστήρι, οδηγεί στην κορυφή του βράχου, όπου υπάρχουν πύργοι και μερικά κανόνια. Από την Κάτω Ζαχλωρού συνεχίζετε στο οροπέδιο με την πλούσια παραποτάμια βλάστηση και καταλήγετε στο σταθμό της Κερπινής (1 ώρα). Από εκεί το τελευταίο μέρος της διαδρομής εξελίσσεται στον ανοιχτό κάμπο, κοντά στο χωματόδρομο, ο οποίος καταλήγει στα Καλάβρυτα σε 50'.

4.19. Διαμονή – διατροφή - διασκέδαση

Η διαμονή στα Καλάβρυτα καλύπτεται από μια πληθώρα ξενοδοχείων και ενοικιαζόμενων δωματίων. Το χιονοδρομικό κέντρο που αποτελεί πόλο έλξης των τουριστών κατά τη χειμερινή περίοδο διαθέτει αυτόνομη μονάδα υποδοχής και οι κοντινές ξενοδοχειακές μονάδες εξυπηρετούν τις ανάγκες κατάκλισης. Ακόμα τα ενοικιαζόμενα δωμάτια μέσα στο χωριό των Καλαβρύτων πληρούν τις προϋποθέσεις για άνετη διαμονή. Τα εστιατόρια και οι χώροι εστίασης προσφέρουν ποιοτικά και παραδοσιακά φαγητά και γλυκά. Τα τελευταία χρόνια έχουν χτιστεί πολλά κέντρα διασκέδασης για τη νυχτερινή και όχι μόνο διασκέδαση των τουριστών⁸⁶.

---

⁸⁶ www.ekalavrita.net

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

5. Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

Το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού απασχολεί για πολλά χρόνια τους μελετητές. Βασισμένη στη προβολή των τριών S (Sand, Sun, Sea)⁸⁷ ο τουρισμός αναπτύσσεται κυρίως στις παράκτιες και νησιώτικες περιοχές και κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Η έντονη συγκέντρωση στο χώρο και το χρόνο επέφερε σημαντικές επιπτώσεις στη ποιότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος καθώς και στις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες.

Πέρα από τη συμβολή στην οικονομία και την απασχόληση άρχισε να γίνεται αισθητή ήδη από τη δεκαετία του '70, η υποβάθμιση που μπορεί να επιφέρει στο περιβάλλον ο μαζικός τουρισμός, αλλά και η εξάρτηση ενός τόπου από τον τουρισμό. Οι πιέσεις που υφίσταται το περιβάλλον στις τουριστικές περιοχές έχουν γίνει ιδιαίτερα αισθητές, κάτι που ισχύει και για το ελληνικό κράτος. Άναρχη οικιστική ανάπτυξη, παράνομη δόμηση, καταπάτηση βιοτόπων, θαλάσσια ρύπανση, διάβρωση εδάφους και αισθητική υποβάθμιση είναι τα κυριότερα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Καθώς λοιπόν ο μαζικός τουρισμός δείχνει να περνάει ένα είδος κρίσης, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού δείχνουν να ανθούν. Ενδεικτικά της δυναμικότητας των νέων μορφών τουρισμού είναι τα στοιχεία για τον τουρισμό στη φύση. Υπολογίζεται ότι ο τουρισμός στη φύση αποτελεί το 7% του παγκόσμιου τουρισμού ενώ σε απόλυτους αριθμούς έχει φτάσει από τα 45 εκατομμύρια το 2004 τα 70 το 2010.

Ο αειφορικός ή αλλιώς λεγόμενος ήπιος τουρισμός συνδέθηκε με την προσδοκία να επιτύχει την τομή ανάμεσα στην ανάπτυξη και την τήρηση της φέρουσας ικανότητας. Η αειφορικότητα δεν αφορά μόνο τη διατήρηση του περιβάλλοντος αλλά και τη βιωσιμότητα του τουρισμού ως τομέα επιχειρηματικής δράσης. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού πρέπει να διεξάγονται με όρπουε βιωσιμότητας, να συμβάλλουν στη διάχυση της τουριστικής κίνησης στο χώρο και το χρόνο και να συμβάλλουν στην τοπική οικονομία. Απευθύνονται στην ανάγκη του ανθρώπου για δράση και συμμετοχή και όχι στον παθητικό τρόπο του μαζικού τουρισμού.

Σαφώς δεν πρέπει να παραβλέψουμε τον κίνδυνο που υπάρχει να αποτελέσει ο εναλλακτικός τουρισμός ένα προστάδιο για την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού. Επιβάλλεται συνεπώς ότι η κοινή συνισταμένη των

---

⁸⁷ Άμμος, Ήλιος, Θάλασσα

εναλλακτικών μορφών τουρισμού πρέπει να είναι η διατήρηση του περιβάλλοντος, η τήρηση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας και η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσπάθειας διατήρησης του εναλλακτικού τουρισμού αποτελεί η περιοχή των Καλαβρύτων. Ο ορεινός τουρισμός που αναλύσαμε παραπάνω διαθέτει μια ιδιαίτερη δυναμική και δύναται να προσφέρει στους υποστηρικτές της αξιόλογες τουριστικές συγκινήσεις.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Byers, E. (1995) Mountain agenda: 'Environmentally sustainable and equitable development opportunities'
2. Eber, S. (1992) 'Beyond the green horizon: a discussion paper on principles for sustainable tourism'
3. Gartner, W.C. (2004) 'Rural tourism development in the U.S.A.'
4. Knafou, R. (1994) 'Les Alpes, Paris: editions P.U.F.'
5. Krippendorf, J. (1982) 'Towards new tourism policies: the importance of environmental and sociocultural factors'
6. Merchadou, C. (2001) 'Promoting environmental protection and sustainable development for tourism'
7. Ανδριώτης, Κ. (2003) 'Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά του'
8. Βαρβαρέσος, Σ.- Σωτηριάδης, Μ. (2003) 'Συγκριτική ανάλυση της ανάπτυξης περιοχών με ορεινό-χιονοδρομικό τουρισμό στις Άλπεις'
9. Δαουτόπουλος, Γ. (2005) 'Αειφορική ανάπτυξη της υπαίθρου'
10. Θεοδωροπούλου, Ε. (2006) 'Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον' Σημειώσεις
11. Καραμέρης, Α. (1999) 'Προοπτικές και προϋποθέσεις ανάπτυξης του οικοτουρισμού'
12. Κοκκώσης, Χ. – Τσάρτας, Π. (2001) 'Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον'
13. Λογοθέτης, Μ. (2001) 'Τουρισμός και περιβάλλον'
14. Παπαδημάτος, Α. - Ρόκος, Δ. (2001) 'Βιώσιμη και αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου'
15. Σπιλάνης, Γ. (2000) 'Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη'
16. Σφακιανάκης, Μ. (2000) 'Εναλλακτικές μορφές τουρισμού'
17. Τσιάρτας, Π. (1996) 'Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό'

6.1. Ηλεκτρονικές πηγές

1. www.agrotour.gr
2. www.coastlearn.org
3. www.depapoz.gr
4. www.ecotour.gr
5. www.ekalavrita.gr
6. www.kalavrita-ski.gr
7. www.kalavryta.net
8. www.odontotos.com

